

: પ્રકાશક :

જયંતિલાલ દેવશંકર દોશી
નવયુગ પુસ્તક ભંડાર
અને રીવાડ : અમદાવાદ

[આ પુસ્તક સંબંધી લગભગ દર પ્રશ્નને સ્વાધીન છે]

પ્રત ૨૨૦૦

આવૃત્તિ ૧ લી

સંવત ૧૯૮૮

: કિંમત :

વાર્ષિક ફાળે

૦-૫-૬

પોસ્ટલ ખર્ચ સાથે

કુટક

૦-૬-૦

પોસ્ટલ ખર્ચ જોડે

: મુદ્રક :

પટેલ પ્રવૃત્તિભાગ શંકરદાસ
૬૫૪ પુ. દ્ર. જ્ઞા. લ. મ.
ગાંધી રોડ-૫૭ નીચે
અમદાવાદ

પ્રસ્તાવના

સને ૧૯૨૪-૨૫માં હિન્દુ મુસ્લિમ વચ્ચે વિખેવાઈ વધી પડ્યો હતો, ત્યારે એકબીજા પ્રત્યે વચ્ચેની ગેરસમજ દૂર થાય અને ખાસ કરીને હિન્દુભાઈઓ ઈસ્લામ ધર્મને હસ્તીમાં લાવનાર

હજરત મુહમ્મદ પયગમ્બર સાહેબ સ. અ. વિશે કેઈકે જાણે એ દષ્ટિબિન્દુથી આ સંક્ષિપ્ત જીવનચરિત્ર લખવાનું કાર્ય હાથમાં લેવાયેલું. અને તે સત્યાગ્રહ આશ્રમના મુખપત્ર હસ્તલિખિત મધ્ય-પૂજામાં પ્રકટ થતું. અને તેના ઉતારા કેટલાક સામાયિકામાં પણ ગયેલા. તે જ વખતે વાચકોની અને મિત્રોની તેને પુસ્તકના રૂપમાં પ્રકટ કરવાની માંગ આવી; પરંતુ અતિવૃદ્ધિ, બારડોલી વિગ્રહ, તેમ હાલનું યુદ્ધ અને મુ. ઈમામ સાહેબની અસ્વસ્થ તબિયતને કારણે તે કામ હાથમાં લઈ શકાયું નહિ, અને બ્યારે આવા પ્રગ્ન ઉપયોગી જીવન ચરિત્રને પ્રકટ કરવાની બાઈથી જ્યંતીલાલ દેશીએ તકલીફ ઢિપાડી, તે વખતે મુરબ્બી ઈમામ સાહેબ જેલમાંથી માંડગી લઈ આવેલા, અને તેમાં જ તે દેવલોક થયા. એટલે આ મેટરને સુધારી યોગ્ય રીતે વાચકોના હાથમાં મૂકવાની ઠડવી ફરજ મારે માથે આવી પડી. પરંતુ તેમ કરું તે પહેલાં તો આજે જેલ જાઉં છું. એટલે હવે તો પ્રકટ કરતાં જે જે ભૂલ જણાય તે બદલ મારી માગી જેમનું તેમ પ્રગ્ન સમક્ષ મૂકવું છું. તેને ઉદાર વૃત્તિથી વાચકો નિભાવી લેશે એવી મારી આશા છે. વધારે સુધારો વધારે બીજા આવૃત્તિ વખતે છૂટો હોઈય તો જરૂર કરીશ.

સત્યાગ્રહ આશ્રમ
તા. ૯મી જાન્યુઆરી ૧૯૩૨

ગુલામ રમુલ ફરેશી

:ગ્રાહકોને :

‘સિતમની ચઢી’ નામનું પુસ્તક મોકલવાનું ‘નવવિધાન’માં અમે જણાવેલું પણ અનિવાર્ય સંલોગોને લઈને તે પુસ્તક બહાર પાડી શક્યા નથી. તેથી આ પુસ્તક આ સાલના છેલ્લા પુસ્તક તરીકે આપીએ છીએ. અને બીજા વર્ષનું પહેલું પુસ્તક ‘રશિયન વાતો’ છપાય છે તે તથા તે પછીનાં પુસ્તકો કેમવાર પોસ્ટ કરવામાં આવશે.

પ્રકાશક

હઝરત મુહમ્મદ પયગમ્બર સાહેબ (સ. અ.)

[સંક્ષિપ્ત જીવન ચરિત્ર]

.

પ્રકરણ ૧ હું

અરબસ્તાનને માથે અઘાનનું વાદળ છવાયેલું હતું, તે વખતે અરબસ્તાનના મરાહર કુરેશ ખાનદાનમાં મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ. નો જન્મ થયો. તેમના પરદાલનું નામ હાશમ હતું, તેથી તેમનું ગોત્ર ‘બની હાશમ’ ને નામે ઓળખાતું. તેઓ ધણી બહાદુર હતા. એક વખત મહા ઉપર દુરમન ચડી આવતાં તેમણે ધણી બહાદુરી દાખવી શત્રુને પાછા કાઢ્યા હતા, અને મહા તથા કાયાને બચાવ્યાં હતાં. આ ઉપરથી મહાવાસીઓએ તેમને મહાદિએ કાળા બનાવ્યા. એ તેમને માટે એક અભિમાનનું ચિહ્ન હતું. ત્યારથી આ લોકોનો મોખો મહાવાસીઓમાં વધી પડ્યો. પયગમ્બર સાહેબના જન્મકાળે તેમના દાદા અબ્દુલ મુતલિબ મહાદિએ કાળા તરીકે હતા.

પયગમ્બર સાહેબના પિતાનું નામ અબ્દુલ્લાહ અને માતાનું નામ આમિન્ના હતું. તેમના જન્મ પહેલાં અબ્દુલ્લાહ આપાર અર્થે

સીરિયા ગયા હતા. ત્યાંથી પાછા ફરતાં વાટમાંજ મદીના આગળ તેમનો દેહ પડ્યો. પુત્ર જન્મ લે તે પહેલાં તો માથેથી પિતાની આંધ લીધી ગઈ.

પયગમ્બર સાહેબની જન્મ તિથિ સામાન્ય રીતે ૧૨ રબીઉલ અવ્વલ મનાયેલ છે, પરંતુ ઐતિહાસિક શોધખોળથી હાલમાં ૯ મી ૨. અ. એટલે ઈ. સ. ૫૭૦ના આગસ્ટની ૨૬મી તારીખ જણાયેલ છે.

હવે પહેલુએ આમિનાસે હુવેદા
ડુઆએ ખલીલ આર નવીદે મસીહા.

આમિનાના ઉદરે દીકરાના જન્મની વાત સાંભળતાં જ અબ્દુલ મુતલિબ તે બાળકને ખોળામાં લઈ કાબાની પ્રદક્ષિણાએ ગયા. પોતાના ઘરડે ધડપણુ નાના દીકરાનો જે લા પહોંચેલ તે વિસારી પોતાના સ્વર્ગસ્થ દીકરાની આલાદ જોઈ ઇશ્વરનો આભાર માનવા લાગ્યા. બાળકને સાતેક વાસા થયા ત્યારે દાદાએ ભારે ધામધૂમથી સગતિ નોતર્યાં. બાળકનું નામ 'મુહમ્મદ' પાડ્યું. પણ માતો તેમને 'અહમ્મદ' નામથીજ ખેલાવતા હતા.

અરબસ્તાનના પ્રતિષ્ઠિત ગણાતા લોકો તે કાળે પોતાના બાળકો ઉછેરવાનું કામ ગામડાની ધાવોને સોંપતા. તે પ્રમાણે પયગમ્બર સાહેબને પણ એક ધાવોને સોંપવામાં આવ્યા. ધાવનું નામ હલીમા હતું. તે બહુ પ્રેમાળ હોવાથી બાળકની ખૂબ સંભાળ રાખતાં, અને મા તથા દાદાના સંતોષ માટે દર છ માસે મોઢું બતાવવા બાળકને મક્કા લાવતા. તેમની જે વર્ષની વય ચતાં, ધાવે ધાવણુ હોડાવી તેને આમિના પાસે લાજર કર્યું. બાળકનું પોષણ સંભાળ પૂર્વક થયેલું જોઈ તેમને લાગ્યું કે કદાચ મક્કાની હવા બાળકને ન સહે, અને તંદુરસ્તી બગડે માટે તેમણે હલીમાને કહ્યું: "તમે આ

બાળકને ફરી પાછો લઈ જાઓ. હોશિયાર થશે એટલે તેડાવી લેશું.” જીવાની સાથે વૈધવ્ય અવસ્થામાં આમ એકના એક બાળકને દૂર રાખવું તે ઘણી માતાઓને દોલલું થઈ પડે છે, બીજી બાજુ, માતાનાં ખોટાં લાલનપાલનથી ઘણાં બાળકોની જિંદગી હમેશને માટે બગડે છે. પણ આમિના, પુત્ર સાથે થોડો વખત આનંદમાં ગુમાવવા કરતાં, પુત્રના ભાવિ સુખની વિરોધ લાલસા રાખતા હતા. તેથી તે પતિનો શોક તથા પુત્રનો વિયોગ બન્ને સહવા તૈયાર થયાં. તેમનું આ કહાપણ અને હોશિયારી અત્યંત દીર્ઘદષ્ટિવાળાં હતાં.

અરબસ્તાનમાં કુરેશીઓ વાગ્યાતુર્ય અને લાવણ્યમાં અત્યંત પ્રખ્યાત હતા. હલીમા એક ગામઝની રહેવાસી હતી એટલે આમિનાને પોતાનું બાળક આમ જંગલી જેવા લોકોમાં ઉછરે તે વિષે ખટકા થયો, પણ બાળકના આરોગ્યની ખાતર એ સંઘળું સહન કરી તેમાં જ સુખ માન્યું. આમ થવા દેવામાં કુદરતી બેદ જરૂર હતો. કારણ દુનિયાના સાહિત્યમાં ‘કુરાન’ જેવી વસ્તુનો નમૂનો મૂકી જનાર એક ગામઝી, લરવાડ તથા રબારીઓમાં ઉછરેલો જ માણસ હતો, એમ જણતાં આપણા હોશકોરા જોડી જાય છે. હલીમાએ બીજા બે વર્ષ એ બાળકનું પોપણ કર્યું અને એથે વર્ષે બાળકને માતાની ગોદ સાંપડી.

મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ. નું વય ૭ વર્ષનું થયું ત્યારે તેમનાં મા તેમને મદીના લઈ ગયાં. ત્યાંથી પાછા ફરતાં રસ્તે જ માતા મૃત્યુના ભોગ બન્યાં. નાનું બાળક આ દુનિયામાં માથાપ રહિત થયું. તેમની કુમકે તેમના દાદા ધાયા. પણ મુહમ્મદ સાહેબ સ. અને બાએ જ આઠ વર્ષ યયાં દરો કે દાદાનો પણ દેહ પડ્યો. હવે મુહમ્મદ સાહેબ સ. અને નજીફની ઓથ જ ન રહી. ત્યારે તેઓ કાકા અબુતાલિબને આશ્રયે રહેવા લાગ્યા.

આટલી નાની વયમાં દુઃખની પરંપરાથી તેમના સ્વભાવમાં ઉત્તમ પ્રકારની ધીરજ, દયા અને સહિષ્ણુતા ઉત્પન્ન થાય અને તે શુણે વડે તેઓ પોતાના દેશમંદુઓને અધિકારના કૂવામાંથી બહાર કાઢે તે કાંઈ ઓછો પ્રશ્નરી સંકેત નથી.

સાધારણ માણસમાં નહિ જણાતી જિંડા વિચાર કરવાની ટેવ આ બનાવોને લીધે તેમનામાં સહેજે આવી ગઈ. અરબસ્તાનનાં પહાડો અને ટેકરીઓ, રણ કે સુનસાન જંગલ, તેમનાં વિચારમય જીવનનાં સાથીઓ અને સોળતીઓ બની ગયાં. તેઓ આઠ વર્ષની નાની ઉંમરથી પહાડો અને જંગલોમાં એકલા ફરવાને ટેવાયા, અને કુદરતના શિષ્ય નોંધાયા હતા. ત્યાં આગળ એક (શુક્ર) કે જેનું નામ ગારેહિરા છે કે જેમાં મુખ્યત્વે પ્રાણીનો સંચાર પશુ થતો નહોતો. ત્યાં પયગમ્બર સાહેબ પોતાનો ઘણો વખત જ આગળ ઉપર વ્યતીત કરતાં.

કાકાએ જાત્રીજાને અત્યંત પ્રેમથી પાળ્યા. જાત્રીજાને 'કાકા સાયિ' એટલો બધો પ્રેમ બંધાયો કે તે બહેને 'લાંબા વખત માટે એક' બીજાથી વિખુટા રહેવું વસતું થઈ પડતું. પયગમ્બર સાહેબ બાર વર્ષનો થયા ત્યારે તેમના કાકાએ સીરિયા જવાનો મનસૂબો કર્યો. આ સંબંધી મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ. અત્યંત નારાજ થઈ ગયા, અને છૂટણિયે પડી પોતાને સાથે લેવા કાકાને વિનવ્યું. લાચાર થઈ કાકાએ તૈયાર થવા 'હા' પાડી.

કાકાને મજલ કાપતો કાપતો 'શુસરા' આવી પહોંચ્યો. ત્યાં શુહેરા નામનો એક મોટો નામીયિન અને ગ્રાનવતો વિદ્વાન પાદરી કે જે તોરત અને ઇન્જિલનું સારી પેઠે જ્ઞાન ધરાવતો હતો તેને આ કાકા સાથે બેટો થયો. મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ. માં છુપાયેલાં પયગમ્બરીનાં લક્ષણો અને ચિહ્નો તેણે નિરખ્યાં. એ ઉપરથી અશુભતાસિંચને

લાવિ પયગમ્બરની નિંદગી ચઢુદિયોના ફંદામાં ન ફસાય એ વિષેની તેણે ચેતવણી આપી, અને વિશેષમાં હિમેયુ કે આ શિશુ અરબસ્તાનમાં સૂર્ય પેઠે પ્રકાશશે, અને મૂર્તિ પૂજના વાદળને વિષેરી નાંખશે. તેની સાબિતીમાં તેણે ‘તોરત’ તથા ‘ઈન્જિલ’ માંથી ભવિષ્યવાણી ટાંકી-અને કહ્યું કે સાચેજ આ ખુદનો રસૂલ ‘હેલ્લો પયગમ્બર’ છે. ખુદેરાની વાત સાંભળ્યા પછી અણુતાલિએ લત્રીજનની વધારે સંભળ લેવા માંડી.

કાકા સાથેની મુસાફરીથી મુહમ્મદસાહેબ સ. અ. ને ધણો લાલ થયો. તેમને જુદાંજુદાં પહાડો તથા શહેરો જોવાની તક મળી. સાથે સાથે અરબસ્તાનના ઇતિહાસની મશહર ચીજોની માહિતી પણ સાંપડી. સફર કરતાં દેશના જુદા જુદા ભાગો, તેની આબો હવા, અને તેથી થતા વિવિધ પ્રકારના ફેરફારોએ મુહમ્મદસાહેબ સ. અ. ના હૃદયમાં સર્વ-શક્તિમાન પરમેશ્વરની ભવ્યતા અને દબ્બબાના જાયા વિચારો પેદા કર્યા. પહાડો, જંગલો, રણો, નદીઓ, અને નાળાઓ-દૂરકમાં દુનિયાની સઘળી ચીજોએ તેમના હૃદયપર એક પ્રકારની જાડી છાપ બેસાડી. જ્યારે જ્યારે પરમેશ્વરનું અસ્તિત્વ સિદ્ધ કરવાનો તેમને પ્રસંગ મળતો ત્યારે ત્યારે તેઓ આ સઘળી વસ્તુનો હવાલો આપતા, અને કહેતા, “આ સઘળી ચીજો કાણે પેદા કરી છે ? તે બધું પોતાની મેળે તેના કર્તા અને પાલનદારના સાક્ષી તરીકે જોતાં છે તે તમે નથી જાણતા ?”

યોગ્ય સમય બાદ કુરેશીઓ અને બની-હવાઝિન વચ્ચે યુદ્ધ સંગઘ્નું. તે અરબસ્તાનના ઇતિહાસમાં હરશ્ચક્રજન્યાર તરીકે ઓળખાય છે. તે વખતે મુહમ્મદસાહેબ સ. અ. ૧૪-૧૫ વર્ષના હશે; છતાં પણ તેમણે પોતાના કાકા સાથે બે વાર યુદ્ધમાં ભાગ લીધો. આની પહેલાં તેઓ કદી યુદ્ધમાં ગયા ન હતા. આ પછી ૨૫ વર્ષ સુધીનું તેમનું જીવન સામાન્ય વ્યક્તિ જેવું જ વીત્યું છે. તે દરમિયાન તેઓ યમન ઇત્યાદી દેશોમાં સોદાગરી અર્થે ફર્યા હતા અને

પ્રમાણિકતા, ઈમાનદારી, ભલમનસાર્થ, સત્ય ઈત્યાદી ગુણોને કેળવ્યા હતાં. આ ગુણોને લીધે જ સમાજ, તેમને 'સાદિક' કે 'અમીન' ના નામે ઓળખતો હતો.

આજ અરસામાં મહાત્મા ખદીજ ર. નામની એક વિધવા રહેતી હતી. પોતાનો પતિ માલદાર હોવાથી તેના મૃત્યુ પછી પણ પોતાનો વેપાર હમેશ મુજબ ચાલે તે માટે ખદીજ ર.ને એક પ્રમાણિક માણસની જરૂર હતી. મહાત્મા મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ.ને 'અમીન' તું પદ મળી ચૂક્યું હતું. એટલે તે બાઈની નજર તેમના ઉપર ફરી. બારે પગાર આપી તેણે મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ.ને પોતાના મુનીમ તરીકે શિક્ષ્યા. તેઓ ખદીજ ર. નો માલ લઈ સીરિયા ગયા. જ્યાં તેમને બારે નફો થયો.

સફરમાં મુહમ્મદ સાહેબ સ.અ. સાથે પોતાનો એક વિશ્વાસુ આકર ખદીજ ર.એ મોકલ્યો હતો. તેને મુહમ્મદ સાહેબ સ.અ.ના કામકાજ ઉપર છૂટી નજર રાખવાનું બહાવવામાં આવ્યું હતું. પરંતુ પાછા ફરતાં ગુપ્તચરે આપેલી માહિતી તેમજ મુહમ્મદ સાહેબ સ.અ.ની કામ કરવાની દબ મહેનત અને પ્રમાણિકતા જોઈ ખદીજ ર. તેમની ઉપર એટલી બધી પ્રસન્ન થઈ કે તેણે પોતાનું પાણીમહલ કરવા મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ.ને રહેણું મોકલ્યું. તે વખતે તેઓ ૨૫-૨૬ વર્ષના હતા. ઉત્સવની ઉમણી અર્થે બીબી ખદીજ ર.એ સઘળાં કુરેશીઓને બારે ધામધૂમથી પોતાના ઘેર નોતર્યા. આ યુગલે પોતાના પંદર સોળ વર્ષ સંપૂર્ણ આનંદમાં ગૂળવ્યાં. તે પછી મુહમ્મદ સાહેબની છાંદગીનો નવો કામ શરૂ થાય છે એ હવે પછી તપાસીશું.

પ્રકરણ ૨ જી

ખદીળ ૨. એક ધનવાન બાઈ હતાં. તેમણે જ મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ. ને લગ્નનું કહેણ મોકલ્યું હતું; તેથી તેમને માથેથી ફટલીક ચિંતાઓનો બોળો ઓછો થયો હતો. તેઓ ખદીળ ૨. પ્રત્યે ગાઢ પ્રેમ ધરાવતા હતા અને તેણીના દરેક બોલ મીઠાશથી બીસતા હતા. ખદીળ ૨. પણ તેમની ભારે સેવા ઉઘાવતાં હતી- માએ મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ. ના એક ધનવાન સ્ત્રી સાથે લગ્ન થયાનું સાંભળ્યું ત્યારે તેઓ આ દંપતિને આશીર્વાદ આપવા મક્કા આવ્યા. ત્યાં વાતચીતમાં હતીમાની ગરીબાઈજણાઈજવાથી ખદીળ ૨. એ મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ. નું મનરંજન કરવા હતીમાને આલીસ ઘેટાં ભેટ આપ્યાં.

ખદીળ ૨. ને પેટે મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ. ના ત્યાં ચાર પુત્રીઓ અને એક પુત્રનો પ્રસવ થયો હતો. પુત્રનું નામ કાસિમ

રાખવામાં આવ્યું હતું, પણ તે તો બાળવયમાં જ મરણ પામ્યો. ખદીજ ૨. એ જીવનપર્યંત મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ.ની વફાદારી અને સત્વથી સેવા કરી હોવાથી તેઓ તેમના ગ્રેમ, ત્યાગ અને પ્રમાણદારીના હમેશા વખાણ કરતા. તેઓ પોતે ખદીજ ૨.ની હયાતીમાં બન્ય કોઈ સાથે લગ્નગાંઠથી જોડાયા નહિ. વળી મરણ બાદ પણ જ્યારે જ્યારે તેઓ મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ.ને સાંભરી આવતા ત્યારે ત્યારે તેમનું હૈયું બરાઈ આવતું.

તેમના એક બીજા પત્નીનું નામ આઇશા ૨. છે. તેમની સાથે તેઓ ગાઢ પ્રેમથી રહેતા. એક દિવસ મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ.ને ખદીજ ૨.નું સ્મરણ થઈ આવતાં હતાય થયેલા જોઈ આઇશા ૨. એ પૂછ્યું “ સુલેસ્લાહ ! શું ખદીજ ૨. એક વૃદ્ધા ન હતાં ? તેમના સ્થાને ખુદએ તમને વધારે સારો યિયતમા નથી આપી ? ” મુહમ્મદ સાહેબે સ. અ. ગળગળા કંઠે કહ્યું “ ના, બિલકુલ નહિ. હું ગરીબ હતો ત્યારે તેણે મારી સાથે લગ્ન કર્યું, સખળા લોકો મને છુટી કહેતા હતા ત્યારે તેણે મને સાચો પારખો, આખું અરબસ્તાન માઠું, વિરોધી હતું ત્યારે તેણે મારો સાચા આધો.” તે હમેશને માટે મારા સુખ દુઃખની બાગીદાર રહેતી.

લોગ કહેતે હય આહ મુસ્લિમ હય,

સય તો યેહ હય નિજાહ મુરિદલ હય.

મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ.ની ચાર દિકરીઓના નામ નીચે પ્રમાણે છે. (૧) રુકય્યાહ, તેમનું લગ્ન ત્રીજા ખલીફા હ. ઉસમાન ખીન અફઝાન ૨. સાથે થયું હતું. (૨) જયનબ, તેમનું લગ્ન અબ્દુલ્લાહ ખીન જહશ સાથે થયું હતું. (૩) ફાતેમા, ચોથા ખલીફા હ. અલી ૨. સાથે લગ્નગાંઠથી જોડાયાં હતાં અને (૪) હમ્મેકુલસુમ.

ખદીજ ૨. સાથે લગ્ન થયા પછી મુહમ્મદ સાહેબે સ. અ. પોતાનું મન દેશસેવા તરફ લગાડ્યું. પ્રથમ તો તેમણે મક્કાની અંદર જે

અહિંસાનો કાયદો પ્રવર્તતા હોય તેનું પુનર્જીવન કર્યું. આ ભલા કૃત્યમાં તેમણે અરબસ્તાનના બીજા ચાર ખાનદાનના માણસોને ભેળવ્યા. મક્કામાં આજે અહિંસાનું જે પાલન થઈ રહ્યું છે તે સમજી તેમને આભારી છે.

હમમાન બીન હારિસ નામનો એક અરબ ખ્રિસ્તી થઈ ગયો હતો. તેણે એક સમયે પોતાના દેશબાંધવોથી દગો રમી ગ્રીકોને મક્કા સોંપવાનો પ્રયત્ન રચ્યો. તેની વિરુદ્ધ મુહમ્મદ સાહેબે સ. અ. તન, મન અને ધનથી એવો તો પ્રયાસ કર્યો કે તેમણે પોતાની જાત અને દેશને વિદેશીઓની ગુલામીની ધૂસરીમાંથી બચાવી લીધા. અરબસ્તાનના ઇતિહાસમાં આ બનાવની ભારે કિંમત છે.

પેગંબર સાહેબ સ્વભાવે ધણી શાંત હતા. જ્યાં કળિયા કંકાસના ચૂળ દેખાય કે તેને તરતમાં જ ઉગેડી નાખવા તેઓ સતત પ્રયાસ કરતા. તેઓ અરબસ્તાનને હમેશને માટે એકત્ર કરવા, તથા વાતવાતમાં લડી પડવાની ટેવને પરિણામે સદીઓના વેર બંધાતા તે નાશુદ્ધ કરવા ખૂબ પ્રયત્ન કરતા. મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ. ૨૫ વર્ષના હતા ત્યારે મક્કાવાસીઓમાં હજરે અસવદ (કાળા પથ્થર)ની બાબત ભારે ચક્રચાર ચાલેલી. તેની બીના આમ છે. કાબામાં જળપ્રલય આવવાથી હજરત ઈસમાઇલ અ. તું બંધાવેલ મઆબિદ (દેવાલય) પડી ગયું હતું. મક્કાવાસીઓએ તેને નવેસરથી બાંધવા વિચાર કર્યો; પરંતુ હજરે અસવદ હજરત ઈસમાઇલ અ. ને હાથે ગોઠવાયેલ હોવાથી તે પવિત્ર લેખાતો હતો. તેને હવે કોણુ ગોઠવી શકે? દરેક ખાનદાન આ માન ખાટી જવા પોતાના હકનો દાવો રજૂ કરતો. અતે એવો નિર્ણય થયો કે પરાડિયે જે વ્યક્તિ હરમના દરવાજેથી પહેલી અંદર પ્રવેશે તેની સલાહ મુજબ અમલ કરવામાં આવે.

જૂખ્યો બટકતો મુસાફર ત્યાં જો, આવી ચડતો તો તેને સીધી વાટ
 પતાવી તેના અદ્દગાર જનતા. ત્યાં તેઓ અતિ કરુણ બાવે પોતાના
 દેશ ઉપરથી અમાનનું વાદળ ખસે તે માટે પરમેશ્વરની આરાધના
 કરતા, કલાકોના કલાકો સુધી પ્રુદાનું, સ્મરણ કરતાં સિજદામાં
 મડ્યા રહેતા, તેમના ઉપર દયા કરી તેણે તેમને પોતાના પ્રતિનિધિ
 બનાવ્યા,

બકિતમાં તેઓ એટલા જુધા, નિર્ભય જની ગયા કે પરમેશ્વર
 સાથી મસન થાય છે તે તેઓ પારખી ગયા. તેમને ત્યારથી જ જ્ઞાન
 થયું કે દુનિયાની મહાન જવાબદારી માટે પ્રુદાએ તેમને જ મોકલ્યા
 છે. અને તેઓ દેશના ઘોર અજાનને મિટાવે, વળી જ્યારે જ્યાં
 દુનિયામાં ખાપ વધી જાય છે અને લોકો પોતાના સરજનહારને
 વિસારે મૂકે છે ત્યારે તે કરુણાનિધિ દુનિયાને સાચે આંગે દોરવા
 પોતાના તરફથી રહબર મોકલે છે, તે તેઓ કળી ગયા. પ્રથમ પ્રુદા
 તેવી જ રીતે હજરત હુસાઈમ, મુસા હસા અ. સ. વગેરેને આ
 જવાબદારી સોંપવામાં આવી હતી એ વિચારે તેમણે સાંત્વન મેળવ્યું.

ફટલીએ વખત તેમને ગળી અવાજે સંજળાતા, સ્વપ્નામાં તેમજ
 જાગૃતાવસ્થામાં અસીકિક દરયો તેઓ કેળના, અને હમેશ તે સાચા
 કરતા. પોતે આલોચ વર્ષના થયા ત્યારે એક દિવસ તેઓ
 ગારે હિયમાં બેઠા હતા, ત્યાં તેમણે જોયું કે કોઈ માણસ
 તેમને બોલાવી રહ્યો છે; ને તેમને કંઈ ઉચ્ચારવા કહી રહ્યો છે.
 મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ. જોત્યા કે હું બળેલો નથી. ત્યારે તે ઈશ્વરી હૂતે
 જણાવ્યું કે તારા પાલનદારના નામથી-જે સરજનહાર છે-જેણે
 યોજેલા લોકોમાંથી મનુષ્ય જેવી વસ્તુ ધરી તેના નામથી બોલ.
 મનુષ્ય જેથી અજાત હતો, તેને તેણે જાનથી જાણકાર ક્યો એવા
 મહાન કરુણાનિધિના નામથી તું બોલ.

મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ. આ પ્રમાણે ઇશ્વરી સંદેશા મેળવી વિહવલ સ્થિતિમાં ખદીબ.ર. ત્યાસે આવી સધળી બીના અઘથી ઇતિ સુધી કહી સંભળાવી. બીબી ખદીબ.ર. એ તેમને શાંત કર્યા અને કહ્યું કે જોશક તમે ખુદના પયગમ્બર છો. હું તમારા ઉપર ઈમાન લાવું છું. ત્યારથી તેઓએ મૂર્તિપૂજને તિલાંજલિ આપી.

ખદીબ.ર.ને વરકા બિન નવદિલ નામનો પિતરાઈ ભાઈ હતો. જેવી તેણે આ વાત સ્નાહિતી ત્યારે તે પશુ પયગમ્બર સાહેબ ઉપર ઈમાન લાવ્યો. બાળકોમાંથી ઈમાન લાવનાર હઝરત અલી ર. હતા. તેઓ આ સમયે ઘણી નાની ઉંમરના હતા. ઘણીએ વેળા મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ. હ. અલી ર. ને લઈને પહાડોમાં પ્રભુસ્મરણ કરવા આજ્ઞા જતા. એક પ્રસંગે એવું બન્યું કે જ્યારે તેઓ ઇશ્વરની યાદમાં લીન થઈ ગયા હતા ત્યારે હઝરત અલી ર. ના પિતા અબુતાલિબ ત્યાં આવી પહોંચ્યા. તેમણે પયગમ્બર સાહેબને તેઓ આ કેવો ધર્મ પાળે છે તે પૂછ્યું. જવાબમાં મુહમ્મદ સાહેબે કહ્યું કે હું ખુદના બતાવેલા માર્ગે ચાલું છું. આ માર્ગે તેના પયગમ્બરો, ભકતો અને આપણા દાદા ઈબ્રાહીમ અ. સ. ચાલ્યા હતા. ખુદના ઘણા બંદાઓ હાલમાં તેનો ખરો માર્ગ છોડી ખોટા માર્ગે વળી પડ્યા છે, તેમને સીધે રસ્તે લાવવા તેણે મને પેદા કર્યો છે. કાકાશ્રી! આપ પણ આ કાર્યમાં મદદ કરો. અને ઇશ્વરનો સાચો પંથ પકડો; પરંતુ અણુ તાલિયે કહ્યું કે હું તો જે માર્ગે આપણા વડવા ચાલતા આવ્યા છે તેજ ધર્મ પાળીશ. છતાં ઇશ્વરના સોગંદ ખાઈને કહું છું કે જ્યાં સુધી આ દેહમાં પ્રાણ છે ત્યાં સુધી કાંઈ રીતે તારો વાળ પણ વાંકો થવા દઈશ નહિ. પછી અબુતાલિબે પોતાના દીકરાને તેનો ધર્મ બતાવવા કહ્યું. હઝરત અલી ર. એ જણાવ્યું “મારો ઈમાન ખુદ તથા તેના પયગમ્બર-પર છે. અને હું તેનો જ સાચા આપીશ.” અબુતાલિબે કહ્યું “ભલે, તું એની સાથે રહે. એ તને હમેશ ખરા માર્ગે જ દોરશે.”

ત્યાર પછી શુભાશીર્વાચી મુક્ત કરેલ એકે ઈસ્લામ સ્વીકાર્યો. થોડા દિવસે અણુગચ્છર ર. પણ તે યોનામાં ભળ્યા. આમ ધીમેધીમે સંખ્યામાં વધારો થતો ગયો.

હઝરત મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ. પોતાના ૪૩મા વર્ષ, મુધી છૂપી રીતે લોકોને ઈસ્લામ ધર્મનો બોધ આપતા અને મુર્તિપૂજનો ત્યાગ કરવા પ્રેરતા. છેવટે એક દિવસે તેમણે પોતાના સગા વહાલા તથા ખાનદાનના લોકોને પોતાને ત્યાં નોતર્યા. સધળાને ઈસ્લામ સ્વીકારવા બોધ આપ્યો. આ વર્તણૂકથી લોકોને ધણું માફું લાગ્યું અને તેઓએ પયગમ્બર સાહેબનો વિરોધ કરવાનું શરૂ કર્યું. અણુતાલિખની પણ મળક ઉડાવવામાં આવી. પરંતુ મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ.ની હિંમત તેથી જરાયે મોળી પડી નહિ. તેઓ તો વિશેષ હિંમત અને ખંતથી કામ કરવાની જરૂર છે એમ સમજી કમર કસી ખુદાના માર્ગમાં કામ કરવા લાગી પડ્યા. ત્યારથી દરરોજ ભરખજરમાં લોકોને ઈસ્લામ ધર્મ બ્રહ્મણ કરવા બોધ કરતા. મુર્તિપૂજની એટલી બધી નિરર્થકતા સિદ્ધ કરવા લાગ્યા અને લોકોમાં તેનો અણુગચ્છર ઉત્તમ કરવાનો એવો તો સતત પ્રયાસ જારી રાખ્યો કે કુરેશીઓ તેમની સામે કંકળી જાક્યા. તેઓએ પયગમ્બર સાહેબની વિરુદ્ધ અણુતાલિખ પાસે ફરિયાદ નોંધાવી હતું: "આ તો આપની શરમ નડે છે નહિનર આ પાગલ નાસ્તિકને તો ક્યારનોય સ્વધામ પહોંચાડી દીધો હોત. પણ હજી તમારે એનો પક્ષ લેવો હોય તો આવો, આપણે લડીને જ ફેંસલો કરી લઈએ." અણુતાલિખ પરિસ્થિતિ કળી ગયા અને આમતેમ બોલી તેમણે કુરેશીઓની વાત ટાળી દીધી, પણ ખાનગીમાં મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ.ને બોલાવી હતું કે બેટા, હવે આ કામ મૂકવું પડશે. મુહમ્મદ સાહેબે સ.અ. જોયું કે કાકા પોતાની વહારેધાવા તૈયાર નથી ત્યારે અત્યંત ધીરજથી બોલ્યા "કાકા, આ દુનિયા જલ્દે પલટે, ધનનો દગ મારી સામે કરવામાં આવે તોએ હું તેનો ઘસ નહિ બનું. ઈસ્લામનો ત્યાગ કરી

હું આ જીંદગીને વહાલી ગણનારો નથી. કદાચ આગ્રહ ઉપરના ચંદ્ર અને સૂર્ય મારા એકેક હૃદયમાં મૂકવામાં આવે ત્યારે પણ હું આ કામને છોડી શકતો નથી. મારા સાથેના આ તેર માણસો મારાથી વિખુટા પડે, દુનિયા આહેતો મારો બહિષ્કાર કરે, પરંતુ મારા ખુદાનો સંબંધ મારાથી છૂટી શકે એમ નથી. કદાચ બૂબે મરવું પડે, દુનિયાના કુખ્મ ઝીલવા પડે પરંતુ સત્યનો ત્યાગ નહિ થઈ શકે. મૃત્યુના મોઢામાં ખુશીથી જાઉં, પણ તેની આગામીનું ઉત્સાહન નહિ કરું. તે હાકિમનો હુકમ છે કે મારે એકેધરવાદનો પ્રચાર કરવો. જગતની મૂર્તિપૂજનો ત્યાગ કરાવવા મારે પયગમ્બર તરીકે એ કરવું જ રહ્યું. કારણ કે મારા માલિકનો એવો પેગામ છે. આ દેહ જ્યાં લગી ટકે ત્યાં મુખી હૃદયમાં તેનું જ રમરથ રહેશે. જીએ પણ તેજ નામની ઉચ્ચારણા હશે. કોઈ માણસ મારી ફરજમાંથી મને બૂલાવે તેમ તેવો પ્રયાસ પણ ના કરે. કારણ તે મારાથી જની શકે તેમ નથી. આ શબ્દો મુહમ્મદ સાહેબે સ. અ. ઘણી નમ્રતાથી ગળગળા સાહે ઉચ્ચાર્યા, ત્યારે તેમની આંખમાં ઝળઝળિયાં આવી ગયાં હતાં.

આ દરચની અણુતાલિજ ઉપર ભારે અસર થઈ. તેમણે, મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ. નિરાશ થઈ ઘરે પાછા ગયા હતા ત્યાંથી ફરી બોલાવ્યા અને કહ્યું કે જલે તમને શાવે તે કરો. હું તમારો સાથ મુદ્દલ છોડીશ નહિ. હવે મુહમ્મદ સાહેબે સ. અ. ભારે જોરથી બોધ આપવાનું તથા મૂર્તિપૂજમાં સમાયેલા દંભ અને તેની બેહુદગી ઉપર ભાષણો કરવાનું શરૂ કર્યું. પરંતુ કુરેશીઓના હૃદય ઉપરના કાળા ડાઘને બૂસાવાને હજી વાર હતી. તેઓ પણ વિશેષ દુરમની બતાવવા લાગ્યા. સારા નસીબે કેટલાક સગાવહાલા તથા અણુતાલિજની શરમ કુરેશીઓને આડે આવતી અને તેથી તેઓ પોતાના હાવમાં ફાવી શકતા નહિ.

આ પછી કુરેશીઓને એવો વિચાર આવ્યો કે મુહમ્મદ સાહેબ

સ. અ. ને આપણે ઠાંધ સંસારી બારે લાલચ બતાવીએ અને તેમને આ માર્ગથી વિમુખ કરીએ. તેથી તેઓએ પોતાનામાંથી એક માણસને તેમની પાસે મોકલ્યો. તેણે પચગમ્યાર સાહેબને કહ્યું કે આપ બિંચ કુંજના કીર્તિવંતા નથીરા છો, પણ તમે અમારી વચ્ચે નકામો ટરો બેસો કર્યો છે. તમે અમારી મૂર્તિઓ અને દેવાની મસ્કરી કરો છો અને અમારા પૂર્વજોને મૂર્તિપૂજક બતાવી ખોટા રસ્તે દોરવાયેલા કહો છો; છતાં અમે તમારી પાસે એક વિનંતિ કરીએ છીએ તે આપ સ્વીકારો, અને એના ઉપર વિચાર કરી જુઓ કે તે તમને ફાવે તેમ છે કે નહિ. મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ. તે વાત જણાવવા રજા આપી. તેણે કહ્યું કે જો આપનો મનસૂબો ધનદોલત અને માનમરતબો મેળવવાનો હોય તો અમે સધળા એકઠા મળી તમને એટલી બધી દોલત ભેગી કરી આપીએ કે આપણુ દેશમાં તેટલો પૈસો તમારા સિવાય અન્ય કોઈ પાસે ન હોય; જો તમે તમારી પ્રતિજ્ઞા અને આખર વધારવા માગતા હોવ તો અમે તમને અમારા સરદાર અને આગેવાન તરીકે સ્વીકારીએ. તમારી પરવાનગી વિના અમે બીજા કોઈ કામ હાથ ધરીએ જ નહિ. જો તમને રાજ્ય જમાવવાની ઈચ્છા હોય તો અમે તમને અમારા મુલતાન બતાવવા કબૂલ છીએ; પણ ન કરે નારાયણ કે જે જૂત તમારામાં બરાઈ બેઠું છે તે કોઈ પણ વાત માનવા તૈયાર ન હોય તો અમને રજા આપો કે જૂવાને બોલાવી તમારું જૂત અમે કઢાવીએ. તેનું સધળું ખર્ચ અમે જ વહેંચી લઈશું.

પોતે લાલચ સંદેશો કુરેશીઓનો પ્રતિનિધિ સંભળાવી રહ્યો હતો ત્યારે તેના જવાબમાં મુહમ્મદ સાહેબે સ. અ. કુરાનની કેટલીક આયાત (શ્લોકો) ભણી, “ આ સંદેશો દયાળુ અને વારંવાર દયા કરનાર પ્રદાનો છે. આ લખાણ સમજવા યોગ્ય છે. આની આયાત અત્યંત સાદી અને સમજાય તેવી ભાષામાં છે. તે તમારી માનુષાયા

અરખીમાં જ સમજદાર લોકો માટે ચોખ્ખી રીતે સંભળાવી દેવામાં આવી છે. આ ખુદના રાજાખાની ખુશખબરી અને તેના અન્નબનેા ભય બતાવનારી છે પણ અકસોસ કે લોકો તેથી મોડું ફેરવે છે. તેનો ખનિકાર કરી પોતાના કાન બંધ કરે છે. અને ભારે શેખીમાં કહે છે કે અમારું ધ્યાન જે વાત તરફ હું દોરવા માગે છે તે તો અમારા ગળે જ નથી બિતરતી. આવી વાતોથી અમારા હૃદય સુરક્ષિત છે, તે એમ જોળવાય એમ નથી. અને કાન તો તેનાથી કાસ વેગળાં છે. તારી ને અમારી વચ્ચે મોટો અંતરાય છે. બસ તારા મનમાં આવે તે હું કર. અમે તને સમજી લઈશું.”

“આ પેગંબર ! લોકોને હું સંભળાવી દે કે હું કેવળ તમારા જેવા એક સાધારણ મનુષ્ય છું. ફેર માત્ર એટલો જ છે કે મને ધ્વિરી સંદેશો મળ્યો છે કે તમારે પૂજવા લાયક એક જ ખુદા છે. તમે તેનું ધ્યાન ધરો. તેની પાસે કરેલ પાપોની ક્ષમા યાચો. જે લોકો સૃજિતને સરજનહાર તરીકે પૂજે છે તેઓ આ લોક, તથા પરલોકમાં બંને ઠેકાણે દુઃખી થવાના છે. ખુદાના નામ પર જે લોકો પોતાના ધનને ભોગ આપતા નથી અને ક્યામત ઉપર જેને વિશ્વાસ નથી તેના પણ બન્ને ભવ બગડેલાં સમજવાં. જેઓ ખુદાને એક સમજતા થઈ ગયા છે અને જેમણે પોતાની નિંદગીનો એકડો ફરીથી નીતિના માર્ગે ઘૂંટવાનું શરૂ કરી દીધું છે તેમના માટે હમેશાં આનંદ અને આનંદ છે.”

કુરેશીઓના પ્રતિનિધિએ જ્યારે આ આયત સાંભળી, અને તે વખતની મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ.ની આવેશભરી સ્થિતિ નિહાળી ત્યારે તે પણ દિગ્મૂઢ બની ગયો. તેનું મોડું લેવાઈ ગયું. તે ગભરાયેલા જેવા પોતાના સાજતીઓ પાસે ગયો. જે પરિસ્થિતિ અનુભવી હતી તે તેણે યથાર્થ કહી

સંભળાવી. આ સુકિતમાં પણ કુરેશીઓ નીધળ નિવડયા ત્યારે તેમણે મુસલમાનોને અત્યંત રંજડવા અને પગવવાનું યર કંઈ મગાઓ સામા થઈ બેઠા. સગો કાકો અણુલદળ છત્રલેણુ દુશ્મન થઈ ગયો. કાકીની તો કહાણી જ સંભળાવાય તેવી નથી જંગલમાં જઈ કાંટા અને ગોખરુ તે લઈ આવતી. ન્યારે ભત્રીજા (મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ.) પરોડિયે વહેલા નિમાઝ માટે કાબામાં જતા, ત્યારે આખે રસ્તે તે કાંટા ગોખરુ-ઝાંખરા વગેરે વેરી દેતી. પરિણામે મુહમ્મદ સાહેબ સ.અ.ના પગ લોહીલોહાણુ થઈ જતા. તેઓ ત્યાં જ બેસી પોતાના પગના કાંટા કાઢતા, અને રસ્તે પડેલા કાંટા-ગોખરુ વીણી લેતા કે જેથી ખીજા રાહદારીઓને તે દુઃખ ઉઠાવવું ના પડે.

ન્યારે તેઓ લોહીને ઉપદેષ આપતા, અને કુરાનની આચારો ભણુતા ત્યારે લોકો એકલા મળી ઘોંઘાટ કરી ચૂકતા કે કોઈ તેમને સાંભળવા પામે નહિ. તેમને ક્યાંય નિરાંતે ઊભા રહેવા દેતા નહિ, અને ન્યારે તેમનાથી ચાકી તેઓ પાછા ચાલી નીકળતા ત્યારે તેમની ઉપર આમળ પાછળથી પરથર તથા રોડા ફેંકતા; અને તે પણ એટલા બધા પ્રમાણમાં કે પયગમ્બર સાહેબના ઘૂંટણ તથા પીંડલીમાંથી લોહી નીકળવા માંડતું.

એક દિવસ દેટલાક દુશ્મનોએ તેમને એકલા જોઈ ઘેરી લીધા. ગળામાં લૂગડાનો ફાંસો નાંખી તેને વળ ચડાવવા લાગ્યા. આતો મરણકાળની અણીનોજ વખત હતો, તેવામાં ત્યાં અણુબક્કરે આવી ચડયા, તેમણે પયગમ્બર સાહેબને દુશ્મનોના પંજમાંથી મદદમહેનતે છોડાવ્યા; પણ તેનો બદલો પોતાને ભરી આપવો પડ્યો. તેમને એટલો બધો માર પડ્યો કે તેઓ બેહોશ થઈ ત્યાંજ ધરણી પર ઢળી પડ્યા.

મુહમ્મદ સાહેબ સ.અ.પોતાની ઉપર ગુજરતા જીલમ પી જતા; પણ પોતાના સાથીઓ ઉપરના સિતમથી તેમનું હૃદય કંપી ઊઠતું. ખુદના

તે ગરીબ બંદાઓ ઉપર દુઃખના કુંગર ઊઠ્યા હતા. લોકો તેમને પકડી જંગલમાં ઉપાડી જતા. ત્યાં નમ કરી તેમને સખત તડધામાં ધગધગતી રેત ઉપર સુવાડતા. તપાવી રાખેલા પથ્થરો છાતી ઉપર મૂકતા. બિચારા નિરપરધીઓ તાપથી કકળી ઊડતા. છાતી પરના વજનથી તેમની જીભ બહાર લાગી પડતી. આમ ફટલાયે લોકોએ પોતાના પ્રાણ પાથરી દીધા. ત્યારે પોતાના ગળ ઉપરવટનું કામ સમજ કાઢી સાચો માર્ગ પણ ઊડી બેસતા.

આ દુખિયાઓમાં એક અમ્માર કરીને હતા. તેમણે ધર્મને નામે જે જે કંઈ સહન કર્યું છે તેથી દરેક જણ તેને માનની નજરથી જુએ છે. ખાંધમાં દોરડાં નાખી તેમને તપેલી રેત ઉપર સુવાડવામાં આવતા. પછી છાતી ઉપર બારે વજનદાર મોટા પથ્થરોએ મૂકી કહેવામાં આવતું કે હવે તમે પયગમ્બર સાહેબ સ. અ.ને ગાળો જાડો. એજ રિયતિ તેમના પિતાની કરવામાં આવતી. અમ્મારની પત્ની સુમધ્યાહ આ કંઈ નહિ દેખી શકવાથી આજીજી અને કાલાવાલા કરવા લાગી એટલે તેને નમ કરવામાં આવી. પછી તે એટલી બધી ગેરવર્તણૂંક ચલાવવામાં આવી કે જેનું વર્ણન આપતાં આ લેખિની પણ શરમાય છે. તેજ દુઃખમાં તે ધ્વિરપરાયણ બની બાંધએ તરફડી તરફડીને આખરે પોતાનો દેહ છોડ્યો.

ટૂંકમાં આ લોકોને સતાવવા કુરેશીઓએ પૂરેપૂરી કમર કરી હતી. મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ. પોતાની આંખે આ લોકો ઉપરનો જીલમ નોંધ કકળી ઊડતા. પણ તેથી વિશેષ કાંઈ પણ કરવા તેઓ હાલ લાગ્યાર હતા.

મુહમ્મદ સાહેબે સ. અ. સુસલમાનોની આવી દુર્બળ રિયતિ નિહાળી તથા પોતા તરફથી રક્ષણ અને દુરખનેનો મુકાબલો કર-

સુરએ મરિયમની હઝરત ઇસા અ. (ઇસા ખ્રિસ્ત) ના જન્મ વિષેની કેટલીક આચાર લખવાનું શરૂ કર્યું. અને તે લખતાં જ્યારે ‘મરિયમ, તું આનંદી થા. અને નાના બાળકને દેખીને તારી આંખોને હંડી કર’ વાળા શબ્દો આપ્યા ત્યારે તે લખવાની છટા, સમયનું ગાંભીર્ય, સત્યનો પ્રભાવ, નીતિનું જોર વગેરેનો એવો તો સંગમ થયો કે તે લક્ષા પાદશાહની આંખોમાંથી આંસુ સરવા લાગ્યા. દુઃખી હૃદયે તે બોલી ઉઠ્યો કે જે પ્રકાશના કિરણો મુસા અ. પર પ્રગટ થયા હતા તેજ પ્રકાશના આ પછુ છે. કુરેશીઓના એલચીઓને આ દુખિયા નહિ સોંપવામાં આવે એમ તેણે સાદ જણાવી દીધું. એલચીઓ વીસે મોટે પાછા ફર્યા. અને પાદશાહે આ લોકોને પોતાના દેશમાં વસવાની પરવાનગી આપી.

નજમશીને તો આ નવા ધર્મ પ્રત્યે મોહ ઉત્પન્ન થયો હતો. જાકરનું કુશળ લખવું કાઈ એવા પ્રસંગનું હતું કે તેના શબ્દે શબ્દે તેના હૃદયમાં આરપાર ઊતરી ગયા. તે જાકરને રજા આપતો અને કુશળના વાપરો ઉપર એકાંતમાં વિચાર કરતો. તેના હૃદયમાં વિચારોનું તુમુલ્લ મુદ્દ જામતું—ત્યારે તે પાછો જાકરને તેકું મોકલતો. જાકરના અને પોતાના ધર્મની વૃદ્ધના કરતો અને પૂછતો કે તમે ઇશુ વિષે કેવા વિચારો ધરાવો છો. જાકર કહેતા કે ખરેખર તે ખુદનો સાચો સેવક હતો; અને સંસારીઓના કલ્યાણાર્થે ઈશ્વરે તેને પોતાનો દૂત નક્કી કર્યો હતો.

આ પ્રમાણેનાં લાખણો અને વિવેચનોથી તે સત્યનો સાધક બન્યો. અને કહેવા લાગ્યો કે જે આ રાજ્યની જોખમદારીથી છૂટી શકાત તો હું જાતે જઈ તે અરબસ્તાનના સહેનશાહનો આકર બનત. અહીં એખીસીનિયામાં મુસલમાનોએ પોતાનું રક્ષણ મોજબુનું ત્યારે મુદમ્મદ સાહેબ સા. અ. એકલ પડે કુરેશીઓને ઉપદેશ આપ્યા.

કરતા. પણ કુરેશીઓ તો મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ. ને રંજડવામાં પાવરધા થતા જતા હતા. તેઓ તેમને અનેક પ્રકારે સતાવે; પણ તે અડાહનો આશક તેવી વસ્તુઓથી જરાયે ખીંધો નહિ. તેમને અનેક દુઃખ દેવામાં આવ્યા, માલગિલકતની લાલચ ખતાવવામાં આવી—દૂકામાં તેમને દરેક રીતે સતાવવાના પેંતરા ભરવામાં આવેલ પણ પોતે આ સધળું વેડીને નિશ્ચયમાં મક્કમ રહ્યા. તેથી પરિણામ એ નિપજ્યું કે તેમના કાકા હઝરત હમઝાદ ર. અને મક્કાના એક પ્રતિષ્ઠિત વીર નર ઉમર ઈસ્લામના દફતરે સેવક નોંધાયા. ઉમરે ઈસ્લામનો સ્વીકાર કર્યો તે એક ઘણો કરણ અને રમુજ પ્રસંગ છે.

કુરેશીઓ મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ. ઉપર દરેક રીતે જીલમ કરી ચૂક્યા હતાં તેઓ પોતાની વાટમાંથી કમલું પણ ચાલ્યા નહિ, ત્યારે પોતાના અવગુણે ‘અબુમહલ’ નામે ઓળખાતા માણસે કુરેશ કોમના માણસોને એકઠા કરી અત્યંત અસ્લીલ ભાષામાં ટાણા મારી તેમને શરમાવી દીધા. તેણે કહ્યું કે તમારા ધર્મની આવી વગોવણી થતી જોઈ તમારે કુખી મરવું જોઈએ. તમારા હિંદુ દેવોને ગાળો દેવામાં આવે, તમારા પિતૃઓ નરકવાસી બન્યા છે એમ જાહેર કરવામાં આવે છતાં વીલા મોટે તમે બેસી રહો? એ શું તમારા માટે હીયકાર્ નથી કે આમ શાંત બેસી રહીએ? અને આ એક માણસ કે જણે આખી કોમમાં ખળભળાટ મચાવી મૂક્યો છે તેને પણ પૂરા ના પડે? મારા માટે આ સ્થિતિ અસહ્ય છે; તેથી હું, આ ભરી સભામાં જાહેર કરું છું, કે તમારામાંથી જે કોઈ ‘મુહમ્મદ’ ને કતલ કરશે તેને આ કોમી સેવા બદલ અત્યંત પાણીદાર સો જાંટ હું ઈનામ આપીશ.

પયગમ્બર સાહેબ સ. અ. સાથેની હઝરત ઉમરની દુશ્મનાઈથી સધળા કુરેશીઓ જાણીતા હતા. તેમની બહાદુરી તથા વીરતાનો

આરે તરફ કંઈ વાગતો હતો. તેમણે અણુજાલને પોતાનું વચન પાળવાની ખાત્રી આપવા કહેતાં તે ઉમરને કાબામાં લઈ ગયા. ત્યાં કુરેશીઓના સૌથી વડા દેવ 'હુબલ' ની સમક્ષ પોતાનું વચન પાળવા તેણે શપથ લીધા. ઉમરે પણ ત્યાં જ તેજ દેવ સામે હઝરત મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ. ના પ્રાણ લેવાનું વચન આપ્યું. “જ્યાં સુધી હું દુરમનનો સંહાર ના કરું ત્યાં સુધી આરામ લઈશ નહિ, અને આ હાથમાંની તલવાર છોડીશ નહિ.”

આટલું થતાંજ ઉમરે તો પયગમ્બર સાહેબના ઘરની વાટ પકડી. તે દિવસોમાં પેગમ્બર સાહેબની બેઠક મુખ્યત્વે કરી તેમના મિત્ર અકરમને ત્યાં રહેતી. મકાન વિશાળ હતું. સઘળા મુસલમાનો ત્યાં એકઠા મળી ખુદની ઈબાદત કરતા તથા પોતાના કષ્ટો કાપવાની કાશી કરતા. હંમેશની પેઠે તે દિવસે પણ લોકો એકઠા મળ્યા હતા. દરવાજે આગળો લગાડવામાં આવ્યો હતો; પણ ઈનામ ઉપર મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ. ના પ્રાણ લેવાનો ઉમરે નિશ્ચય કર્યો છે તેની મુસલમાનોને ઠાઠ રીતે જાણ થતાં તેઓ હતાશ બની ગયા હતા.

હાથમાં નમ્ર તલવાર લઈ ઉમર ચાલ્યા જાય છે. તેમને કાંઈ મિત્રનો રસ્તો બેટો થયો. ઉમરને આમ આવેશમાં લધાડી તલવારે જવાનું મિત્રે ધારણ પૂછ્યું. ઉમરે સઘળી ખીનાથી તેને વાઢે કર્યો. પેલા મિત્રે કહ્યું; “અરે ઉમર ! ઇસલામની જડ ઉખેડવા તથા તેના ફેલાવકનું ખૂન કરવા તું જાય છે; પણ ખજર નથી કે ખુદ તારા બહેન અને બનેલી મુસલમાન યઈ ગયા છે ? ઈબ્રિ તો એ છે કે પહેલાં તું તેમની જ હસ્તી મિટાવી દે. તારામાં ન્યાય હોય અને કાંઈક લાજ આવતી હોય તો પહેલાં તારું જ ઘર સાફ કર આ સાંભળતાં ઉમરના રોમેશમ જવાળા પ્રગટી બીડી. સૌથી પહેલાં બહેન-બનેલીનું કાચળ કાઢતું એ જ ચોગ્ય લાગ્યું. અને લાગતો જ તે બહેનને દરવાજે આવી પહોંચ્યો. એક સહાણી ખુબાબ પાસેથી

બહેન-બનેવી ધરમાં કુરાન સાંભળી રહ્યા હતા, તેવામાં તેમને ઉમરના આવ્યાની જાણ થઈ. તેમણે ખુબાબને સંતાડી દીધા. બહેને બિડી ખાંધીની સાંકળ ઉઘાડી. જાણને ચતોપીજા દેખી બહેન લેવાઈ ગઈ.

આવતાંની સાથે જ ઉમર એ તો પોતાનો ગુસ્સો બહેન-બનેવી ઉપર ઠાલવવાનું શરૂ કર્યું. બહેનને મારતાં મારતાં યાકી જતા ત્યારે સહેજ વાર માટે તેઓ તને છોડી દેતા અને કહેતા હાથ શું કરે કે હું તને મારતાં યાકી ગયો નહિતર આટલી વિશ્રાંતિ પણ તને ના થાશે. આમ બહેને જ્યારે પોતાના પ્રાણ હરવા માગ્યા જાણને તૈયાર થયેલાં જોયો ત્યારે બોલી કે બાઈ ! તું અમને માર તો બહે; પણ એક વિનંતિ સાંભળ. જે વસ્તુનું અવલું કરતાં અમારો ધર્મ પક્ષે થયો છે તેમાં કાંઈ તથ્ય તો હશે જ ને ? અને એની તું પણ જરા તપાસ તો કર. જે તે સાંભળતાં ન્યાય અને સાચા ધર્મના પાક તને ના મળે તો બહે તારી ઈચ્છા પ્રમાણે ખુશીથી અમારા બંનેનાં ખૂન કર.

ઉમરના હૃદયમાં આ વાત ખૂંચી. તેણે પોતાની બહેનને કુરાન સંભળાવવા જણાવ્યું. ત્યાં જ ખુબાબને બહાર કાઢવામાં આવ્યા. તેમને કુરાને સરીફ બહુવાની દરખાસ્ત કરવામાં આવી. અને તેઓએ ચૂરતે “તા...હા” બહુવાનું શરૂ કર્યું. તેમાંની કેટલીક આવાતનાં અનુવાદ નીચે આપવામાં આવે છે:—

“મહાન કૃપાળુ વારંવાર દયા દરનાર અલ્લાહના નામથી; હું મનુષ્ય અમે તારાપર કુરાન એટલા માટે નથી ઉતાર્યો કે તું નાકામ (નિષ્ફળ) રહે; પણ આ તો જે ડરીને ચાલે છે તેના માટે શિખામણ છે. તે, જેણે જમીન તથા જીંદા જીંદા આકાશને ઉત્પન્ન કર્યા તેની પાસેથી જિતયો છે. તે મહાન કૃપાળુ છે કે જેની સત્તા અર્થ પર છે. જે દરેક વસ્તુ આકાશની ઉપર છે, જમીન ઉપર છે,

તથા તે બેઠની વચ્ચે તેમજ જમીનના તળિયામાં છે તે સધળાને એ કર્તા અને સ્વામી છે. હે માનવી ! તું મોટેથી બોલ વા ના બોલ તે તારા બેઠાને કે તેથી પણ વધારે ગુસ્સા વાતોને જાણે છે. અસ્લાહ, તેના સિવાય અન્ય દોષ પૂજવા યોગ્ય નથી. તેના ધણા સુંદર નામો છે. દુનિયાની દરેક ખૂંબી તથા મેઝી (સદૃશ્ય) તેના નામથી છે. અસ્લાહ એકજ સાચો, અન્ય સધળું મિથ્યા છે.”

“ તે’ મુસાની વાત નથી સાંભળી ? જ્યારે દૂરથી તેણે આગ જોઈ ત્યારે પોતાના ધરવાળાઓને તેણે કહ્યું કે ચાલો, મે’ આગ જોઈ છે. કદાચ ત્યાંથી હું તમારા માટે આગ લઈ આવું. અથવા તેજ આગથી સાચો માર્ગ સૂઝે. મુસા અ. તેની પાસે પહોંચ્યા તો તેમને અવાજ સંભળાયો કે હે મુસા ! એ તે હું તારો પાલનદાર છું. તારા જોડા દૂર કર; જો; તું આજે પવિત્ર ભૂમિમાં ગમન કરી રહેલ છે, તને મેં નેક બનાવ્યો છે, મારા તરફનો જે સદેશો (વહી) મોકલવા આવે તેને કાન દઇને સાંભળ. આટલું નિશ્ચે માન કે હું જ અસ્લાહ છું. મારાથી અન્યની ભક્તિ ફાગટ છે; તો તું મારું જ રટણ કર. મારું રટણ કરવા નમાઝ કાયમ કર. જે ઘડી મેં સધળા લેખિયાં છુપાવી રાખેલ છે તે ચોક્કસ આવનાર છે. તેને હું અજાણ રાખવા છઠ્ઠું છું. તે સમયે માણસ જેવું કરતો હશે તેવું તે પામશે. જે માણસને મારા કથન પર જરોસો નથી અને જે પોતાની વાસનાઓની તૃપ્તિ અર્થે તેમની પાછળ પાછળ ભમે છે તે તને તારો સાચો માર્ગ બુલાવી દે; કે જે અંતે તારા નાશનું કારણ બને. ”

મજદૂર કથનની કાંઈ પણ અસર ન થવા પામે તે માટે ઉમરે ધણાં ધણાં હાંધાં માર્યા; પણ તેમના જેવા વિચારશીલ, ગંભિર અને બહાદુર માણસ માટે તેમ કરવું કેવળ બ્યર્થ હતું. દરેક આયાતનો શબ્દ તેમના હૃદયમાં આરપાર ચર્ચાજતો હતો. (આ ઉમરને હવેથી

હઝરત ઉમર તરીકે સંબોધવામાં આવશે.) તેઓ કુરાને શરીફની આપ્તો સાંભળી બેહોશ થઈ ગયા. તેઓ પોતાના કર્તવ્યનું લાન ભૂલી બેલી બિઠ્યા કે આ મનુષ્યવાણી નથી. આતો અત્રૌકિક છે. પોતાને તરતમાં જ પયગમ્બર સાહેબને ત્યાં લઈ જવા ખુબાબને જણાવ્યું. ખુબાબ તેમને લઈ પયગમ્બર સાહેબના ત્યાં જવા બહાર નીકળ્યા. તરતમાં તેઓ અકરમના ત્યાં આવી પહોંચ્યા. અહીં મુસલમાનો પયગમ્બર સાહેબને કતલ કરવાના સમાચાર સાંભળી બપઝરત થઈ બેઠા હતા, તેવામાં હ. ઉમરે ૨. ખડકીની સાંકળ ખખડાવ્યાનો અવાજ તેમને કાને પડ્યો. તેઓ કંપી બિઠ્યા. લોકો તો દરવાજે બિઠાડવા ઈચ્છતા જ ન હતા પણ પયગમ્બર સાહેબે પોતે બિડી દરવાજે બિઠાડ્યો અને તેઓ હ. ઉમર ૨.ને જીએ તે પહેલાં તેમનાથી બોલાઈ જવાયું કે ઉમર ! આમ ક્યાં સુધી દુરમન બન્યા રહેશો ? પણ તે વખતની હ. ઉમર ૨.ની પરિસ્થિતિ કેવી હતી ? તલવાર તો હાથની હાથમાં રહી. જાણે કે કોઈ પરાજિત શત્રુ આંખે અશ્રુધારા વહેવડાવતો વહેવડાવતો લળી લળી પાચે પડવા જાય છે. ત્યાં તો પેગમ્બર સાહેબે તેમને ગળે લગાડી દીધા. એટલા બધા ડ્રેમના આવેશમાં તેઓ બેટયા અને એટલા બધા હેતથી તેમના કપાળે ચુંબન લીધું કે જાણે વર્ષોના વિખૂટા પડેલા બે બાંધવો મળ્યા.

ઉપર આપણે જોઈ ગયા કે હ. ઉમર ૨. પેગમ્બર સાહેબનું ખૂન કરવા નીકળ્યા હતા, પરંતુ કતલ કરવાને બદલે તેઓ તો તેમના દાસ થઈ બેઠા. પોતાની જાતને ઈસ્લામથી અપનાવી દીધી.

આ શુભ સમાચાર મુસલમાનોમાં વિષુતવેગે પ્રસરી ગયા. જે દુઃખિયા પોતાના ઘરોમાં બીકના માર્યા બારાઈ બેઠા હતા, જે બાળકોનાં માબાપ, જે સ્ત્રીઓના પતિઓ, જે વિધવાઓના વાલીઓ દેશવટે ભોગવી રહ્યા હતા તે સઘળાના દેહમાં પ્રાણ સંચર્યો.

હ. હમઝાદ ૨. પેગંબર સાહેબના કાકા થતા હતા, તેઓ તેમને પ્રેમથી આહતા હતા. એક દિવસે એવું બન્યું કે હમઝાદ ૨. બહાર શીકારમાંથી ઘેર આવતાં જાંદીએ તેમને કહ્યું કે અરે જુઓ તો “આજે, બિચારા મુહમ્મદ સ. અ. ને અણુ જાહેલે ના કહેવાનું કહ્યું. ગંદી ગાળો એટલી બધી. જાંદી કે મારા માટે તે સાંભળવી પણ અસમ્મત હતી; પણ વાહ તેના ધૈર્યને. તે મોઢામાંથી એક શબ્દ ના બોલ્યો. જાહે કાંઈ બન્યું જ નથી, એમ સુપચાપ સાંભળીને આલ્સો ગયો. હવે તો વાત છેલ્લે દરજ્જે લાગે છે. પણ તેણે તેનું બગાડ્યું છે શું કે તે તેને આટલો બધો સતાવે અને વળી આપણે સામે ખેડા ટગરટગર નેપા કરીએ અને એક શબ્દ પણ ઉચ્ચારી શકીએ નહિ. ? અરબરતાનના આટલા બધા લોકોને તમારી બહાદુરીનો લાભ મળે પણ તમારો ભત્રીજો મુહમ્મદ સ. અ. જ તેથી વંચીત રહે ? આ સાંભળતાં હ. હમઝાદ નું લોહી ઉકળી ઊઠ્યું. તેમને એક દુઃખિયાની વહારે ધાવાની હોંસ યર્ષ આવી. લાગલાજ તેઓ અણુજાહેલના ધર તરફ રવાના થયા અને પહોંચતાંજ એક તીર મારી તેને જખ્મી કરી દીધો. પછી કહેવા લાગ્યા કે આટલો બધો કેમ શાલ્યો જાય છે તું જાણતો નથી કે મુહમ્મદ સ. અ. મારો પણ ભત્રીજો થાય છે અને હું તેના ઉપર ઈમાન લાગ્યો છું. ત્યાંથી તેઓ અ. રમુલુલાહની પાસે આવી સઘળી હકીકત કહી સંભળાવી. સાથે પોતે મુસલમાન થયાના સમાચાર પણ આપ્યા. આથી પેગંબર સાહેબનો હર્ષ વધી પડ્યો. પરાક્રમ તથા જહોળી લાગવન ધરાવનાર, હ. હમઝાદ ૨. નેવા ઇસલામનો સ્વીકાર કરતાં, સર્વે મુસલમાનો પોતાની દશા મુધરશે તથા દુઃખના વાહળ વિખેરાશે એવા વિચાર કરતા યર્ષ ગયા.

અત્યાર સુધી મુસલમાનો પોતાની નમાઝ જાહેરમાં અદા કરવાની હિમત બતાવી શક્યા ન હતા. જેટલી તેમને નાસ્તિકોની તરફથી મારપીટની ધાસ્તી હતી તેથી પણ વધારે નમાઝમાં બીજા

પ્રકારના વિદ્યાર્થી દરવામાં આવે તેની પણ ચિંતા રહેતી. પયગંબરસાનું આનંદન અતિદુર્લભ ગણાતું; પણ તેમાં કાટપુટ પડેલ હતી. એટલે જેટલા તેમને આનંદારા હતા, ત્યારે ધણાંએ તે દુર્લભમાંથીજ તેમના કદર વિરોધી હતા. અને કેટલાક તો જીવલેણ દુરમન પણ કહી શકાય. અન્ય ગોત્રોનો વિરોધ કેટલો બધો સખત હતો એની કल्पના આવવીજ મૂશ્કેલ છે. દરેક જણ તેમનું કાચગ કાઢવા માગતું; પરંતુ અરબસ્તાનની પ્રાચીન પ્રથા કે એક જણનું ખૂન સદીઓ સુધી વેરનું કારણ બન્યું રહેતું; અને હજારો બિનશુનેલગારોના દેહ પડતા. પેગંબર સાનો પ્રાણ દરવામાં મક્કાવાસીઓ ક્યાસ રાખે એવા ન હતા પણ અંતે ખાના જંગી જગે અને બનીદારમ જેવા સાથે દુરમની સળગી ઉઠે એ વાત કોઈના ગળે ઉતરતી ન હતી. બની દારમના લોકો જોકે પેગંબર સાહેબના ઈસલામને સહેલાઈથી સહન કરવા તૈયાર ન હતા. સાથે પોતાના દુર્ગની વ્યક્તિ ઉપર અન્ય જણુ દાખ હજવો ઠરી જાય એ પણ સહન કરવા સજી ન હતા. આ પ્રસંગે ઈસ્લામીઓને ૬ ઉમર ૨. જેવા ચોટો પ્રાપ્ત થતાં તેમના ઉદ્ધારનો માર્ગ મોકળો થવા લાગ્યો હતો. તેમણે પેગંબર સાહેબને કહ્યું કે મુસલમાનો અત્યાર સુધી ડરીડરીને રહ્યા છે; પરંતુ એમ નહિ ચાલે. કાબા શરીફમાં જઈ અમે અમારી નમાઝ પઢીશું, જે લોકો ખોટો ધર્મ પાળે છે તેઓ બયલુસ્તાહમાં જઈ શકે, ત્યારે મુસલમાનો પોતાનો સાચો મઝહબ સંતાડે એ વ્યાજબી નથી. પેગંબર સાહેબે તેમને અનુમતિ આપી અને નમાઝ ખુદાના મકાન કાબા શરીફમાં પઢાઈ.

અફસોસ ! એ વ્યક્તિઓ હઝરત હમઝાહ ૨. અને હઝરત ઉમર ૨.ના ઈસલામના સ્વીકારથી જેટલો આનંદ થયો હતો તેથી કેટલાય પ્રમાણમાં વધારે હઝરતના સરપરસ્ત કાકા અને ગમખાર પત્નીના મરણથી લોકોમાં શોક વ્યાપી રહ્યો. આ બેના મરણથી પેગંબર

સાહેબને ધણું લાગી આવ્યું. કુરેશીઓના હુમલાથી રક્ષણ આપવાને હવે મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ.ની આડ લીડી ગઈ. વગી જેની સાથે તેઓ પોતાની ખાનગી ગોષ્ઠી કરે અને મનના ઉમરા દાદી સાંત્વન મેળવે તેવાં ખદીખ ર. જેવાં પ્રેમ ધરાવનાર કોઈ ન હતાં. ટૂંકમાં આ બે મરણોથી પેગંબર સાહેબને કારી ધા લાગ્યો; પરંતુ જેમ જેમ તેઓ એકલા પડતા ગયા તેમતેમ ખુદા ઉપર તેમની અચળ શ્રદ્ધા જામતી જતી હતી. ખુદા ઉપર તેમને એટલો બધો વિશ્વાસ હતો કે દરેક અવસ્થામાં તે મદદગાર છે અને જે કંઈ કરે છે તે તેના બંદાઓના કલ્યાણ માટે જ કરે છે એમ તેઓ સાચા હૃદયથી માનતા. આ તેમના માટે મોટું આશ્વાસન હતું. તેજ શ્રદ્ધાથી તેઓ પોતાના કામમાં લાગી જતા. છતાંય કુરેશીઓની અત્યંત પજવણીથી પોતાના મુરખી કાકા અને પ્રિયતમાને અનેકવાર તેઓ સંભારતા.

અશુભાલિખના દેહલાગ પછી કુરેશીઓ મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ. ને બહુ સંતાપવા લાગ્યા. પેગંબર સાહેબ પણ તેમને સાચા રસ્તે દોરવાનો પ્રયત્ન કરતાં યાકી જવાથી એક દિવસ તાયફા તરફ તેમણે પ્રયાણ કર્યું. ત્યાં જઈ તાયફાના વતનીઓને ઉપદેશ આપવાનો પોતે વિચાર કર્યો. સાથે ઝેદ ઈબ્ન હારિસ હતા; પણ નસીબ બે ડગલાં આગળ હતું. તાયફાસીઓ તેમની સાથે એટલા બધા શેષે ભરાયા કે તેઓએ તેમને કથાયે ઉતારો કરવા દીધો જ નહિ. પથરા, ઈટા, અને રોડ મારી મારી તથા છોકરાઓની ઘેર તેમની પાછળ કરી તેમને ગામ બહાર કાઢી ચૂક્યા. પથરા વાગવાથી પગ, હોંચણ અને પીંડલીઓ લોહી લુહાણ ચાઈ ગયા હતા. તેઓ ગામથી કેટલેક દૂર ખજૂરીની છાયા તળે બેસી પોતાનું લોહી લૂંછી અત્યંત નમ્રતાથી પરમેશ્વરનું સ્મરણ કરવા લાગ્યા.

“હે ખુદા! મારી મદદ કર. હું તારો નાગીજ બહો છું. મારી કમજોરી, નજળાઈ, મુસીબત અને કનડગતની કથની તારા

સિવાય અન્ય કોને સંભળાવું ? હવે મારી ધીરજ ખુટવા આવી છે, અને મારી મુશ્કેલી ટાળવાનો ઉપાય મને જણાતો નથી. સધળા લોકોમાં હું હલકો અને બદનામ થયો છું. હું સૃષ્ટિના સરજનહાર ! તું કરુણાનિધિ છે. દયાનો સાગર છે. લાચારોની લાચારી દૂર કરવી અને દુઃખિયાઓની વહારે ધાવું એ તારા ખાસ લક્ષણ છે. એ મારા પાલનહાર ! તું જ વૃદ્ધા હૃદયનો સાંધનાર છે. આ પામર તારી મહેરબાની અને મદદનો ઉમેદવાર છે. હું ધણેજ કસુરવાન છું પરંતુ હું દયાસિંધુ ! તારી દયા મારા ગુનાહોથી અત્યંત વિશાળ છે. તેનો પ્રકાર દુનિયાના અંધકારને ટાળનાર છે. આ રાધળી શક્તિનો બાદશાહ તું જ છે.”

લાચાર અને નિરાશ બની મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ. તાયફથી પાછા ફર્યા. તાયફમાં મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ. ને પથ્થરા, રોડા મારવામાં આવ્યા, તથા છોકરાઓએ પૂંઠ પકડી તેમને ગામ બહાર કાઢ્યા. તે અપમાનના સમાચાર મક્કાવાળાઓને તેઓ મક્કા પાછા આવે તે પહેલાં પહોંચી ગયા હતા. આમાં અતિ-રથોક્તિ પણ ઠીક થઈ હતી. મક્કાવાસીઓ આ બનાવ સાંભળી ઉરકેરાઈ ગયા અને તેમને મક્કામાં દાખલ નહિ થવા દેવાનો નિર્ણય કરી બેઠા. મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ. ને આની ખબર પહોંચી ગઈ. આવા બધાનક વાતાવરણમાં મક્કામાં દાખલ થતાં તેમને વિચાર કરવો પડ્યો. પોતાના કેટલાક જૂના સગા સનેહીઓને તેમણે ‘પૂછાવ્યું’ કે તમે મને તમારે ત્યાં સંઘરી શકશો ? મારા જમીન યરો ? હું કેઈને કાંઈ કહેવાનો નથી, તેમ કેઈના ધર્મમાં માથું મરવાનો નથી. પણ મારા ધર્મનો પ્રચાર હું અવશ્ય કરીશ. માત્ર એટલું ઇચ્છું છું કે લોકોને જ્ઞાન યાય તે માટે તેમને ઇશ્વરવાણી સંભળાવવાની પરવાનગી હોવી જોઈએ.

લેશમાત્ર શરમ નહિયા વિના નફ્ટ સધળા મિત્રો અને સગાંઓએ તેમને આશ્રાય આપવા ઇનકાર કર્યો. પરંતુ તે લોકોમાં મુતમ જીન

અદી કરીને એક અરબ હતો. ધર્મની જાળતમાં તેને અનેક પ્રકારનો વિરોધ હોવા છતાં તે પોતાની કામના માન અને દેશની લાગણીથી ઉભરાઈ જઈ મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ. ને મદદ કરવા બહાર પડ્યા. તે પોતાના જાત લાઈએને નીચેના શબ્દોથી સંબોધી તેમને શરમાવવા લાગ્યો. “ઓ મારા દેશબંધવો ! આપણે મુલક દેશપ્રેમ અને આતિથ્ય માટે અનાદિ કાળથી જગજગ મશહૂર છે. એક ઉચ્ચ કૂળમાં જન્મેલા આપણા લાઈને અપણે આવી રીતે સતાવીએ; તેને તેના ધરમાં પણ પ્રવેશ કરવા ના દઈએ એ શું કાંઈ પણ સંજ્ઞાને શોભે છે ?” તે પછી મુતહમ જિંટ ઉપર સવાર થયો અને મક્કામાં જઈ જિંટ પર બેઠા બેઠા મોટા અવાજે કહેવા લાગ્યો “ઓ કુરેશીઓ ! સાંભળો, આજથી મુહમ્મદ સાહેબ (સ. અ.) મારા આશ્રય તળે છે. જે કાંઈ તેના સાથે દુશ્મની કરશે તે હવે મારો દુશ્મન બનશે. સર્વે લોકો આટલું સાંભળી ગભરાઈ ગયા. તેઓ મુતહમને પૂછવા લાગ્યા “શું તું પણ મુસલમાન થઈ ગયો.” તેણે નકારમાં જવાબ વાળી કહ્યું: “મારે મુહમ્મદના ધર્મ સાથે કાંઈ લેવાદેવા નથી. જે હું તેના ધર્મ સ્વીકારું તો બધે તમે મને કતલ કરો.”

આટલું જણાવ્યા પછી, મુતહમ અને તેના કુળીયાનાં માણસો મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ. ને પોતાની સંભાળ નીચે શહેરમાં લઈ આવ્યા. તેમણે થોડા સમય માટે ‘હરમે કાબા’ ના તવાર (પ્રદક્ષિણા) અને જિયારત (દર્શન) કરવા દેવાની રજા માગી. તે બધા લોકો તેમને કાબા પાસે લઈ ગયા. મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ. તવાક્રમાં રોકાયા ત્યાં સુધી આ માયાળુ દેશભાઈઓ તેમનું રક્ષણ કરતા રહ્યા. તેમની ઉપર કાંઈ દુમલો ના કરી બેસે તેટલા માટે દુશ્મનોના બીડે મજેલા ટોળાંઓને તેઓ હથેલ તરફ રહ્યા. તવાક્ર ખતમ કર્યા પછી મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ. ઘેર પધાર્યા. ફરીથી જ્યારે તેઓ લોકોને

ઉપદેશ કરવા નીકળ્યા તે દિવસે લોકોએ તેમની સાથે સાથે મુતધમને પણ એવું એવું સંભળાવ્યું કે, મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ. જેવા ચારિત્રવાન તથા માયાળુને મુતધમના આશ્રયમાં રહી તેની કળેલી થતી જોવાનું પસંદ ના પડે. તેથી બીજે દિવસે તેઓ બહાર આવી બધા લોકો સાંભળે એમ મોટે અવાજે કહેવા લાગ્યા, “ભાઈઓ ! હું મુતધમનો આશ્રિત નથી. મારું રક્ષણ કરનાર મારો ખુદ છે જે તેમને અને તમને પેદા કરનાર છે. આપણી જીવન દોરી તેના હાથમાં છે. તેના હુકમ વિના તમે મારો વાળ સરખોએ વાંકો કરી શકતા નથી. ક્યામતને દિવસે બધાઓને તેની આગળ હાજર થવાનું છે અને પોતાના કૃત્યોનો હિસાબ આપવાનો છે. તેનું રક્ષણ અને સંભાળ મારા માટે પૂરતાં છે. કોઈ પણ માણસ મારા કારણ મુતધમને ના સંતાપશે. મુતધમની જમીનગીરીમાંથી નીકળી નિર્ભય રીતે પયગમ્બર સાહેબ સાચા ધર્મનો ફેલાવો કરવા રાતદિવસ અથાગ પરિશ્રમ ઉઠાવવા લાગ્યા. પણ કાયા સંપૂર્ણ લયમાં હતી. મજાના મુશરિકો (ઈશ્વર સાથે બીજને જોળવનારા) એ પોતાનાથી બન્યું ત્યાં સુધી મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ. ને ઈજ્જ પહોંચાડવામાં તથા તેમનો વિરોધ કરવામાં જરાયે ક્યાબ ના રાખી. વિશેષે કોઈ નવો માણસ તેમને મળવા કે વાત કરવા ના પામે તેનો પાકો બદોબસ્ત રાખતા. બ્યારે તેઓ ઉપદેશ આપતા ત્યારે આ લોકો શોરબકાર કરી મૂકતા અને લોકોને તેમની વાત પણ સાંભળવા દેતા નહિ.

આ સમયે સત્યની શક્તિનું લાન થાય એવો એક વિચિત્ર બનાવ બન્યો. ઘસ કબીલાનો તુફેલ બીન ઉમર નામનો એક આબરફાર ઉમરાવ કોઈ કામ માટે મજા આવ્યો. મજાના ઉમરાવો તેનું સ્વાગત કરવા ગયા. અને મોટા માન તથા દબદબા સાથે તેને પોતાના શહેરમાં લઈ આવ્યા. વાતચીતમાં મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ. ના ધર્મ વિષે પણ વાત નીકળી. ખરાબ અને ગંદ ચબ્દો ઉચ્ચારી

કુરેશીઓએ કહ્યું કે તેણે તો અમારે માથે મદદ પીઠા ઉભી કરી છે. અમારા દીન તથા દુનિયા ખરબચડ કરી દીધાં છે. અમારી કામમાં તારાં પાટી મૂક્યાં છે. જે માણસ તેના પાસે જઈ તેની વાત સાંભળી આવે છે તે તેનો જની જાય છે. દૂંદમાં તેણે ધરેધર કંદાસ ઊભો કરી દીધો છે. વહાલાંઓને વિખૂટા કરવા એજ બસ એનું કાર્ય થઈ પડ્યું છે.

આવી રીતે ઘૃદૈલના કાન જાંભેરવામાં આવ્યા તેથી તેને હજરત મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ. તરફ એટલી બધી ધૂણા ઉપજી ચઈ, કે તે તો, તેમનું મોઢું જોવા પણ ઈચ્છતો ન હતો; પરંતુ સંજોગ વશાત મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ. ની મુલાકાત થઈ જાય તો કામ આવે તેટલા માટે હમેશ બહાર જતી વખતે, તે પોતાની પાસે કાન બંધ કરવા, રનાં પૂમડાં રાખતો. ઈશ્વરેજી બળવાન કે એક દિવસે પયગમ્બર સાહેબ મોટેથી નમાઝ પઢી રહ્યા હતા કે ત્યાંથી ઘૃદૈલ નીકળ્યો. પોતાની પાસેનાં રનાં પૂમડાં કાનમાં બરાબે તે પહેલાં કુરાનના કેટલાક કકરા તેને કાને પડ્યા. હવે તો તેની ધીરજ ખૂટી. સ્પષ્ટ સંભળાય તે માટે તે જરા નજીક જઈ ઊભો અને ધ્યાનપૂર્વક સાંભળવા લાગ્યો. હજરત મુહમ્મદ સાહેબે સ. અ. પોતાની નમાઝ પૂરી કરી તેટલા સમયમાં તો ઘૃદૈલ બદલાઈ ગયો. મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ. નમાઝમાંથી કારોગ થયા. ત્યાં કોણુ ઊભું છે. તેનું તેમને તો જ્ઞાન પણ નહોતું. તેઓ હમેશ ચાલવામાં હતાવળી ગતિવાળા હોવાથી નમાઝ પઢી તરત ઘેર જઈ પહોંચ્યા. પરંતુ ઘૃદૈલના હૃદય ઉપર ભારે અસર થઈ. તે પોતાના હોશકાશ ખોઈ બેઠો; અને કાંઈ વાતચીત કરી શક્યો નહિ. તેણે પણ મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ. ની પાછલાં ચાલવા માંડ્યું. હજરત ઘરમાં દાખલ થતા હતા કે તે પણ ત્યાં પહોંચ્યો અને ઘરમાં દાખલ થવાની રજા માગી. અંદર આવતાં જ તે ચરણોમાં ઢળી પડ્યો. સત્યનું સ્વરૂપ કોઈ વિચિત્ર રીતે પ્રગટ્યું

છે. એક જળરદસ્ત કબીલાનો અતિ નામાંકિત સરદાર એક લાચાર ગરીબ જણાતા અરબી યુવાનના ચરણો ચુંબી રહ્યો છે. પોતાને ઘસાનુંઘસ તરીકે સ્વીકારવા આજીજી કરી રહ્યો છે. તેને તો પ્રેમની લે સાગી. અલ્લાહનો ઈશક તેના હૃદયમાં ઉભરાવા લાગ્યો. અત્યારે સાચી મહોબતમાં તે દીવાનો હતો.

દિલમ કઝ બાદ એ જળ્યાર શુદ મસ્ત
તનમ અઝ સોહબતે દિલદાર શુદ મસ્ત
બમથખાના ગુઝર કરમ ચુ દીદમ
ખતીબ વ કાઝી વ ખુમાર શુદ મસ્ત

પ્રેક્ષનો ઈસ્લામનો સ્વીકાર કરવો તે એક મોટી ફત્તેહ હતી. આ તો મહાની બહાર બીજા શહેરમાં ઈસ્લામનું વૃક્ષરોપણ હતું. આ વૃક્ષ ફેટલું ફાલ્યુંફેલ્યું અને તે ઉપર કેવાં મીઠા ફળ બેઠાં તે તો આગળ ઉપર જણાશે, આથી હતાય થયેલા ગરીબ મુસલમાનો હોશમાં આવ્યા. એક વાર ફરીથી તેમના શીક્ષા ચહેરા ઉપર મીઠું હાસ્ય ઝગડી રહ્યું. તેની સાથે કુરેશીઓના ચેષ ક્રોધને કાંઈ સીમા ના રહી.

પ્રેક્ષ તો ઈમાનરૂપી ધન લઈ પોતાના શહેર તરફ પ્રયાણ કરી ગયો; પરંતુ મુસલમાનો માટે તો દુઃખનો સાગર ભરતીએ ચઢ્યો હતો. મિત્રો ઉપર ગુનારવામાં આવતો ત્રાસ, સ્તેષીઓ ઉપરના સંકટ અને સલતો જ વિરોધ આ બધું જોઈ મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ.નું હૃદય કંપી ઉઠતું.

“બનાયા ઈસલિયે ઈસ બાકકે પુતલેકો યા ઈનસાં
કે ઈસિકો દર્દિકા પુતલા બનાયેં સરસે પાઉં તક”

માથે કાકાની ઝોથ ન હતી. દુઃખની લાગીદાર ખતી નહોતી; જે હૃદયની વેદના ઝોછી કરે અને ઘરમાં ઘખલ ચતાં કાંઈ આશ્વા-

સન આપે. તેમની દીકરી કાતેમા ૨ નાની ઉમરના હતા અને વળી દીકરીઓ તો એમ પણ ધણા નરમ હૃદયની હોય છે. એટલે જ્યારે કાતેમા ૨ પિતા ઉપરની આક્રમક દેખના તો તે પણ રડવા માંડતા એક પ્રસંગે પયગમ્બર સાહેબ સિજદામાં હતા; તેવામાં કુરેશીઓને શરારત સરતાં તેમની ગરદન ઉપર ઊંટની હોઝરી મૂકી દીધી. આ વચ્ચે ઉપાડતું તેમના માટે વસમું હતું. ત્યાં કાતેમા ૨ને ખબર પહોંચતાં તેમણે આવી પયગમ્બર સાહેબને આ તકલીફમાંથી મુક્ત કર્યા તથા રોષે ભરાઈ તે જાલીમોને બદલુઆ કરવા લાગ્યા તો પયગમ્બર સાહેબે ફરમાવ્યું “ના. દીકરી એમ ના દહે.” પછી તેઓ ખુદની આગળ કહેવા લાગ્યા “ઓ ખુદા ! તું એમને હિંમત કર. તે મને નથી જાણતા કે હું કાણ છું.” વળી રસ્તા, જાલીઓમાંથી આવતા-જતા લોકો કચરો-પુંને વગેરેના ટોપલા પયગમ્બર સાહેબને માર્યે દાલવી દેતા. તેઓ દીન રહી ધરે પાછા ફરતા. બિચારા કાતેમા ૨ પિતાનું માથું મોઢું વગેરે સાફ કરતા. આપ દીકરીને અને દીકરી આપને જોઈ આંખમાં આંસુ ભરી લાવી અલાહ ઉપર ભરોસો રાખી આશ્વાસન મેળવતા, પોતાનું મન દબ કરતા.

પયગમ્બર સાહેબના પ્રિયમિત્ર હઝરત અબુબકર ૨ને આ સમયે તેમની એકલી છાંદગી જોઈ સાલતી હતી. પયગમ્બર સાહેબની અવધી સ્થિતિ નીરખી તેમણે પોતાની દીકરી હઝરત આઈશા ૨નું પાણિ-મહણુ કરવા તેમને કહ્યુંલાવ્યા. તેઓ એક સ્વરૂપવાન કન્યા હતા. જો કે આઈશા ૨ની ઉમર નાની હતી છતાં સંબંધ જોડતાં અબુબકર ૨ની મહોબત વિશેષ વધી પડી. તેમને પ્રથમનો મુંબંધ કાંઈ ઓછો ન હતો તો પણ ભવિષ્યની આશાઓ અને સગપણને લીધે મનને વિશેષ સંતોષ થયો.

આવા પ્રસંગે વળી એક બીજી આક્રમક આવી જીબી, મક્કાની સોદાહ બીન્ત એમઆ નામની બાઈએ પયગમ્બર સાહેબના ઉપરદેશ-

થી ઇસ્લામ કબુલ કર્યો હતો, સાફ દાનત અને પાક ભરેસાથી પતિને તેણે પોતાના મતમાં બેળવી લીધો હતો. આ દંપતી ઉપર સખત જુલમ (જે તે વખતે દરેક મુસલમાનના લાગ્યમાં આવે- ખાયેલું હતું) થવા લાગ્યો. ત્યારે એ બિચારાઓને પોતાનો દેશ છોડવાની ફરજ પડી. લાચાર બની ઇશ્વરનું નામ લઈ એ ધરડી ડોશી અને તેનો પતિ ધર છોડી ચાલી નીકળ્યા, અને હબશ (એબી- સીનિયા)માં પોતાના જુના સાથીઓને જઈ મળ્યા. થોડા દિવસ વિત્યે ડોશીનો પતિ સ્વર્ગવાસ પામ્યો. પરદેશમાં તે બિચારી નિરાશ્રિત બની મહામુસીબતનો ભોગ થઈ પડી. તેના ઉપર દયા ખાઈ કોઈ ભલો માણસ પોતાની સાથે તેને દેશમાં તેડી લાવ્યો. ધરે પહોંચી તેણે પયગમ્બર સાહેબને પોતાના જનાનામાં દાખલ કરી આશ્રય આપવા વિનંતિ કરી. પયગમ્બર સાહેબના આ પહેલાં આઈશા ર. સાથે વિવાહ થઈ ચૂક્યા હતા. પણ સોદાહે તો એટલા બધા કાલાવાલા અને આજીજી કર્યા કે તેને ના બચવી એ જ ભારે થઈ પડ્યું. પ્રથમ તો તે બલી બાઈ, અને તેની ઉપર પડેલી વિપત્તિઓનો વિચાર કરવો એ આવશ્યક હતું. બીજું પૂર્વેના પયગમ્બરોના દષ્ટાંતો હતા કે જેથી ઇન્કાર કરી શકાય એમ ન હતું. ત્રીજું સોદાહે સ્પષ્ટ શબ્દોમાં જણાવી દીધું હતું; કે મારી ઉમર હવે પરણવાની નથી તેમ હવે મને પરણવાની યેલછા રહી નથી; પરંતુ એટલી મનોવાંચના અવશ્ય છે કે આપના જનાનખાનામાં દાખલ થવાનું સોભાવ્યું હું પ્રાપ્ત કરું. લાંબી વાટાઘાટ પછી પયગમ્બરના પત્ની બનવાનું માન તેમને પ્રાપ્ત થયું.

ઇસ્લામના ઇતિહાસમાં અત્યંત ખ્યાતિ પામેલો પ્રમુખ આજ દિવસોમાં બની આવ્યો. એક દિવસ પયગમ્બર સાહેબ વેપારીઓ અને યાત્રાળુઓને પોતાનો અદિશે મંબળાવી રહ્યા હતા. ત્યાં તેમને ૭ મદીનાવાસીઓ આવી મળ્યા. તેમણે તેમને બોધવ્યનો કલા. તેઓ

મુહમદ સાહેબ સા. અ. ની મધુર વાણી, રૂપક વક્તૃત્વ અને મત્તની સાધના બ્નેઈ એટલા તો ખૂસ થઈ ગયા કે તેઓ બધા મુસલમાન બની ગયા. મદીના, પાછા ફરી, ઈશ્વરનો એક પયગંબર મક્કામાં પેદા થયો છે જે સૈંદ્રકો વર્ષોના જડ ધાવી બેઠેલા કઝ્યા કંઠાસને મિટાવી રહ્યો છે; એવી એવી વાતો. પૂર જોડથી લોકોમાં ચર્ચવા લાગ્યા. ખીજે વર્ષે પોતાની સાથે અન્ય સાધીઓને લઈ આ લોકો મક્કા પહોંચ્યા. મત વર્ષમાં જે રથને મુહમદ સાહેબે સા. અ. ખેરી મદીનાવાસીઓને મુસલમાન બનાવ્યા હતા ત્યાં જ આ લોકોને પણ સાચા ધર્મના પાઠ શિખવવામાં આવ્યા. જવાબમાં આ લોકોએ પયગંબર સાહેબને વચન આપ્યું કે અમે ખુદની સાથે કાઈને તેનો ભાગીદાર બનાવીશું નહિ. અમે ચોરી, અભિચાર, ઇત્યાદી પાપકર્મો પાસે ફેરફારીશું નહિ. અમારી નિર્દોષ બાળાઓને દૂધપીતી કરીશું નહિ. કદી અસત્ય વચન ઉચ્ચારીશું નહિ. અને હમેશ માટે ઈમાનદારીથી પયગંબર સાહેબની સેવા બજાવીશું.

પછી તેઓ સધળા મદીના પાછા ફર્યા. મુહમદ સાહેબે સા. અ. તેમને સાચા ધર્મથી ચલીત થતા અટકાવવા તેમની સાથે એક નકીજ (ધર્મોપદેશક) મોકલી આપ્યો. આ નકીજના જવાબી ઈસ્લામને દેલાવો બહોળા પ્રમાણમાં થવા લાગ્યો.

મક્કા પયગંબર સાહેબનું કદર વેરી બની બેકું હતું. દરેક જણ તેમને સત્કારે; તેમની દરેક વાતને ખોટી ઠરાવતો. સહી શુખારીમાં જણાવ્યા પ્રમાણે એક દિવસ પયગંબર સાહેબ દિવાલને ટેકા દઈ બેઠા હતા ત્યાં તેમને મેરાજ ધર્મ. મેરાજનો અર્થ નિસરણી જેવો થાય છે. આ સંઘાસનક સબ છે. એટલે કે નીચેથી ઉપર જતું. દૂંકમાં માન-મરતબો વધવો એમ / કહી શકાય. કુરાનેશરીફમાં આ વિષેનું વિવેચન બહુ હુકુમમાં છે. તેમાં જણાવ્યું છે. કે “તે પાક ખાત [જેણે] રાત્રે પોતાના બંધને

હરમેકાળાથી બેતુલ યુદ્ધસ (જેસાલેમ) કે જેની ચારે બાજુએ ઇશ્વરની મહેરબાની પ્રસરી રહી છે ! (ત્યાં) પહોંચાડયો (કે) જેથી અમે તેને અમારી શક્તિના નમુના બતાવીએ.” પણ હદી-સમાં આ વિષેનું ઠીક વર્ણન છે. મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ.ને મેરાજ થઈ ત્યારે પ્રથમ સ્વર્ગના સાતે માળા તેમને બતાવવામાં આવ્યા, ઇશ્વરના મહાન મલાયેકા, છુઝુર્ગ નબીઓનો તેમને ભેટો થયો. ખુદાના સાક્ષાત્કાર થયા. વળી નરકમાં પડેલા લોકોના તકલીફ અને દુઃખ પણ જોયાઃ આ બધું એટલી ઝડપથી બન્યું કે જેને માટે પણ વીતી એમ કહેવું તે બારે અતિસ્થાંકિત બરેલું થઈ પડશે.

પૂર્વે હીજરી સન ૩માં મદીનાના ૭૫ મુસલમાનો કાફલાના સ્વરૂપમાં મક્કા આવ્યા, એક શાંત રાત્રીએ તેઓ મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ.ને મળ્યા. સઘળાએ એક નિષ્ઠાથી પયગમ્બર સાહેબ પાસે ઈસ્લામની દીક્ષા લીધી, તથા મદીના પધારવા તેમને વિનંતિ કરી. મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ. મદીનાવાસીઓના આગમનનું કારણ કળી ગયા. તેમણે કહ્યું ઈસ્લામ ગ્રહણ કરવામાં અને મને મદીના લઇ જવામાં તમારા પર ધણાં ધણાં સંકેત આવશે. પણ મદીનાના લોકોએ એટલા બધા ભાવપૂર્વક પોતાની ઈચ્છા દર્શાવી કે પયગમ્બર સાહેબને પોતાની કામચાખીની આશા બંધાઇ. તેજ દિવસે તેઓની વચ્ચે એક જાતની સમજુતી થઈ. મદીનાવાસીઓએ પયગમ્બર સાહેબ પાસે માંગી લીધું કે મદીનામાં ઇશ્વર જો આપને આપના કાર્યમાં સફળ બનાવે તો અમારા ગરીબના શહેરને જ આપ પોતાનું ધામ બનાવી અપનાવશો. અને આ માનથી અમને વંચિત કરશો નહિ.

મુહમ્મદ સાહેબે સ. અ. ગ્રેમથી તેમની વિનંતિનો સ્વીકાર કર્યો. મક્કાનો એક કુરેશી કાર્પ રથજો છુપાઈ આ બીના સાંભળી રહ્યો હતો. તરતજ આ વાતની તેણે કુરેશીઓને જાણ કરી. તેઓ ભાગલાજ મદીનાવાસીઓના સંઘમાં પહોંચ્યા. જે લોકો મુહમ્મદ સ.

અ. સાહેબ સાથે જોણી કરી મયા હતા તેમને તેઓ ત્યાં શોધવા લાગ્યા. પરંતુ તેમનો કાંઈ પતો તેઓને મળી શક્યો નહિ. કુરેશીઓ મોહું વિકાસી પાછા ફર્યા. કારણ મદીનાનો સંઘ પોતાના માર્ગે ક્યારનો પડી ચુક્યો હતો.

મક્કાવાસીઓ મુસલમાનોને અત્યંત પગવતા હોવાથી મુહમ્મદ સાહેબે સ. અ. તેમને મદીના જઈ વસવાની સલાહ આપી. તેથી દરરોજ એક બે કરતાં દૂક સમયમાં સોએક કુટુંબો મદીના જઈ પહોંચ્યા. મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ. હજરત અબુકર ૨. અને હજરત અલી ૨. પોતાના કુટુંબી જનો સાથે મક્કામાં બાકી રજા હતા. અહીં મક્કા તો ઉત્તમ લાગતું હતું. આ દેખી કુરેશીઓ ખૂબ રોષે બેસ્યા. ઘરેલ નદવા (મક્કાનો ટાઉન હોલ) માં તેમની સભા મળી. મિમની સલાહ લેવા મક્કાની આબુબાલુના સરદારો પણ જમા થયા હતા. જૂતકાળમાં કદી ન મળી હોય એવી મોટી સભા બેસી. મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ. વિષે ચર્ચા કર ચર્ચા. દરેક જણે પોતપોતાના વિચારો દર્શાવવા માંડ્યા. કોઈ કહે કે મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ. ને પકડી જિંદગીબર કેદ કરી રાખવા. બીજો કહે કે તેમને દેશપાર કરી દે. અંતે ફેસલો એવો કર્યો કે તેમને કતલ કરવા અને તેમ કરી આવેલી આશતમાંથી દેશને ઉગારી લેવો; પણ તેથી કુરેશીઓ ચિંતા-મુક્ત બને એમ ન હતું. વિચાર થયો કે જો કોઈ એક બક્તિ મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ. નું ખૂન કરશે તો તે કૂળનાઓ ખૂનીના ખૂનદાન ઉપર વેર વાળશે. એટલામાં અબુજહલે સુધારો મૂક્યો કે ધણી માણસો મળી એક સાથે મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ. ની છાતીમાં ખંજર ભેંટી દે. તેથી કોઈ એક ખાસ બક્તિ સંપૂર્ણ અપરાધને પાત્ર કરશે નહિ. સૌને આ સુધારો પસંદ પડ્યા. મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ. બહાર નીકળે કે તેમને પૂરા કરી દેવાની મંત્રણામાં રાત્રી ચતાં જ કુરેશીઓએ તેમના મકાનને ઘેરી લીધું. પણ કોઈ સાચા સેવકથી મુહમ્મદ

સાહેબ સ. અ.ને ત્યાં આ વિષેની જાણ થઈ હતી. હજારત વ્હીએ ૨. પયગમ્બર સાહેબને બિજાનામાંથી જગાડી પોતે તેમના સ્થાને જઈ સઈ ગયા. આ તરફ દુરમનો વખતો વખત દરવાજાની ચિરાડોમાંથી જોતા કે મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ. સૂતા છે; અને તે વિચારે પોતાના આનંદમાં તેઓ મસ્ત રહેતા.

પયગમ્બર સાહેબ મકાનની પછવાડેની બાજુથી નીકળી અજુબજીર ૨.ને ત્યાં ગયા. ત્યાંથી રાતોરાત હિપડી એક પહાડની ખોમાં બનેએ વાસ કર્યો. પરંતુ કુરેશીઓએ જોયું કે મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ. નથી અને તેઓ પોતાની ઈચ્છા પાર પાડી શક્યા નહિ, ત્યારે શુરસાના માર્યા તેઓ બેબાકળા બની ગયા. ચારે તરફ પયગમ્બર સાહેબની શોધખોળ કરવા લાગ્યા. વળી તેમનું માથું ઢાપી લાવી જે શખસ કુરેશીઓની સમક્ષ હાજર કરે તેને સો હાટ ધતમ આપવાનું જાહેર કર્યું. પયગમ્બર સાહેબના લોહી તરશ્યા ચોતરફ ફરવા લાગ્યા. એક પ્રસંગે તો તેઓ જ્યાં બેઠા હતા તે ખોના ઠેક મુખ મુધી દુરમનો આવી લાગ્યા. લોકોના પગલાનો અવાજ સાંભળી અજુબજીર ૨. ગભરાઈ ગયા. તેમણે કહ્યું હવે તો આપણે જરૂર માર્યા જવાના; આપણે તો અહીં ફક્ત બેજ જાણુ છીએ. પરંતુ મુહમ્મદ સાહેબે સ. અ. તેમને સુધારતાં ધીર જ આપી અને કહ્યું; “ના, આપણે બે નહિ પણ ત્રણ છીએ. અને ત્રીજો જે સૌથી વધારે જોરાવર અને સર્વશક્તિમાન છે તે આપણી સાથે છે.” સાચે જ આ ત્રીજો તેમની સાથે હતો. ચારે તરફ ફાંફાં મારી નિરાશ બની દુરમનો ધરે પાછા ફર્યા. અને તે બંને લાગલાગટ ત્રણ દિવસ મુધી ખોમાં લરાઈ ચૂતાઈ રહ્યા.

પરમેશ્વરે તેમનું કેવી રીતે રક્ષણ કર્યું તે વિષેનો રમુજી કિસ્સો વર્ણવી દઉં. મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ. અને અજુબજીર ૨. બેઠા હતા તે ખોના મુખ આગળ એક કસોળિયાએ જાણું બાંધ્યું. વળી એક

કષ્ટતરે ત્યાં આવી ઈર્ષા મૂક્યા, પછી જ્યારે કુરેશીઓ તે બે સમીપ આવ્યા અને તેમણે જાણું તથા ઈર્ષા જોયા ત્યારે વિચાર્યું કે અહીં દોષનો પગરવ થયો હોય એમ લાગતું નથી. એટલે ઈર્ષા પણ વિશેષ તપાસ કર્યા વિના તેઓ પાછા ફર્યા. ત્રણ દિવસે મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ. અને હજરત અબુબક્કર ર. પોતાના સુમનિવાસમાંથી બહાર નીકળ્યા. અને સેંકડો સંકટ ઉઘાડી બે જાંટ મેળવી મદીના તરફ રવાના થયા.

મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ. મદીના આવી પહોંચ્યા ત્યારે મદીનાની બહાર પાડોચના કુબા નામના ગામમાં તેમણે પોતાનો મુકામ કર્યો. રસ્તાની હાડમારીઓ વેઠી દિવસને બદલે રાત્રે મુસાફરી કરતા કરતા હજરત અલી ર. પણ ત્યાં આવી પહોંચ્યા. મુસલમાની આસરખીઉલ અબ્બલની ૧૨ મી તારીખને શુકરવાર, અંગ્રેજી હિસાબે ઈ. સ. ૬૨૨ના જુલાઈ માસની બીજી તારીખે મદીનામાં હજરત મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ. ની પધરામણી થઈ. લોકો તે તેમના આગમનના સમાચાર સાંભળી આનંદભરે દોડતા દોડતા કુબા જઈ પહોંચ્યા હતા. અને મદીના જવા માટે તેમણે કુબા જોડણું ત્યારે તે માનવ સાગરે મર્યાદા મૂકી હતી; મદીનાના જુરખો અને કાદાઓ ઉપર સ્ત્રીઓ, બચ્ચાઓ, અને ધરડાઓ પયગમ્બર સાહેબના દર્શન કરવા માટે તાકી રહ્યા હતા. સાંદણી ઉપર સવાર થઈ લોકોને દર્શન આપતા આગળ વધ્યા આવતા હતા. દરેક જણ ચરણે પડવા ઉત્સુક હતો અને પયગમ્બર સાહેબ પોતાના મહેમાન બને તેવી હદયમાં ઇશ્વરને પ્રાર્થના કરતો. સાંદણીની નકીલ ઊઠી મંદ સ્થિત કરતાં પયગમ્બર સાહેબે કહ્યું " આ સાંદણી પોતાની મેજે જ્યાં બેસી જશે ત્યાં મારો ઉતારો થશે. " અંતે તે એક ગરીબ માણસના ધર આગળ જઈ બેઠો. તેનું નામ અયુબ અનસારી હતું. તેણે તરત પયગમ્બર સાહેબનો સરસામાન ઉપાડી પોતાના ધરમાં મૂકી દીધો. તે પોતાને એટલો બધો ભાગ્યશાળી માનવા લાગ્યો કે અત્યારે કુબેરનું ધન તેને માટે ખુદેલ પાડી સમાન હતું.

હમારે ઘર વોહ આયે ખુદ્દાની કુદરત હૈ:

કબી હમ ઉન્કી કબી અપને ઘરકો દેખતે હૈ.

અહિ બીબું પ્રકરણ પૂરું થાય છે. મક્કાની જિંદગીનો અંત આવે છે. તેર વર્ષ મહાકષ્ટમાં કપાયા. ત્રીબું પ્રકરણ મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ.ની મદીનાની જિંદગીથી શરૂ થશે. ત્યાંના સુખદુઃખ હવે જોવાના:—

પ્રકરણ ૩ જી

મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ. મદીનામાં આવી વસ્યા ત્યારે ત્યાંની નાદુરસ્ત આબોહવાને લીધે મહાજરીનોનો મોટો ભાગ તકલીફમાં આવી પડ્યો, અનસારીઓ તેમની પૂરેપૂરી સંભાળ લેતા હતા. એક દિવસ ખમઝમ્બર સાહેબે અનસારીઓને એકત્ર કરી, મહાજરીનો પ્રત્યેની તેમની ફરજ તથા હસ્તામતા વિશ્લેષણ બાતુલાવ વિશે ઉપદેશ આપ્યો. લોકોમાં તેથી વિરોધ નળૃતિ આવી. અનસારીઓ મહાજરીનોનો પોતાના સમાજાર્થ ગણવા લાગ્યા. તેમની સાથે તેઓ હૃદયની ગાંઠથી બેઝાયા, અને મહાજરીનોની મુશ્કેલીઓનો અંત આણવા તેઓ પછુ સરખે ભાગે કષ્ટ ઉદાવવા લાગ્યા.

મદીના પહોંચ્યા પછી સૌથી પહેલાં ઉપાસના માટે કોઈ જગ્યા નહીં ઠરવાનો મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ.નો વિચાર થયો. મદીનામાં રાખલ થતી વખતે હજરત મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ.ની સંદેશી ન્યા

બેઠી હતી તે જગ્યા આ પવિત્ર કાર્ય માટે પસંદ કરવામાં આવી. તે જમીનના માલિક બે નિરૂપધાર બાળકો હતા. વળી ત્યાં એક પુરાતન કબ્રસ્તાન આવેલું હતું. પોતાની જમીનનો ઉપયોગ આવા પારમાર્થિક કાર્યમાં થતો જોઈ તે યતીમ બાળકોએ નાણાં લેવા ઈન્કાર કર્યો; પરંતુ તેમની યતીમ અવસ્થા જોઈ પયગમ્બર સાહેબના ફરમાનથી લોકોએ આપસમાં ફાળો કરી તે જમીનની રકમ તેમને વસૂલ આપી. મસ્જિદ ચણવાનું કામ શરૂ કરવામાં આવ્યું. તેમાં સઘળા મુસલમાનો અંગ મળુરી કરી પોતાનો ફાળો આપવા લાગ્યા. અન્ય કામ કરનારાઓ સાથે પયગમ્બર સાહેબ પણ ઇંટો ધોવાનું તેમજ ચણતરનું કેટલુંક કામ કરતા. આ મસ્જિદનું ચણતર ફેવળ ગારો અને કાચી ઇંટોથી કરવામાં આવ્યું હતું. તે દેખાવે ધણી જ સાદી હતી. તેને સંખ્યાથી માળવામાં આવી હતી. ખજુરીના પાંદડાનું છાજ તેની ઉપર ઢાંકવામાં આવ્યું હતું. શરૂઆતમાં તેમાં ઠોઈ દિવસ ઉભા ઉભા તો ઠોઈ દિવસ બેઠા બેઠા વગર મિમ્બર (બાસપીઠ)ના મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ. ઉપદેશ કરતા. જતે દિવસે મિમ્બર ઉશું કરવામાં આવ્યું. પયગમ્બર સાહેબ તેના ત્રીજા પક્ષથીએ ઉભા રહી લોકોને બોધવચન સંભળાવતા. એક દિવસે સૂફત્ય ઉપર તેમણે નીચે પ્રમાણેની શિખામણ આપી.

“ખુદાએ જમીન ઉત્પન્ન કરી ત્યારે તે ડુંગવા લાગી. તેને સ્થિર રાખવા તેણે તેની ઉપર પહાડ સરળ્યા. ફિરિસતાઓએ તેને કહ્યું કે વિશ્વેશ્વર ! દુનિયામાં પહાડોથી ભારે અને મજબૂત અન્ય ઠોઈ વસ્તુ છે ?” જવાબ મળ્યો ‘લોહું. તે પર્વતના પથરાઓને તોડી નાખે છે.’ ત્યારે તેમણે પૂછ્યું ‘લોહા કરતાં વધારે મજબૂત શું ઠોઈ શકે ?’ જવાબ મળ્યો; ‘અરે, અગ્નિ તેથી વધારે મજબૂત છે. તે લોહાને ગાળી નાંખે છે.’ ફરી ફિરિસતાઓએ પૂછ્યું ‘આગથી પણ વધારે મજબૂત ઠોઈ વસ્તુ દુનિયામાં છે ખરી ?’ જવાબ મળ્યો;

‘પાણી કેમકે તે અગ્નિનો નાથ કરનાર છે.’ ફિરસ્તાઓએ પૂછ્યું; ‘સૌથી વધારે મજબૂત શું ચીજ હશે?’ જવાબમાં હવા જણાવવામાં આવી; કેમકે તે પાણીને ઉઘટાવી ફેંકી દે છે, પણ તેનાથી મજબૂત કંઈ હોઈ શકે કે કેમ તેના ઉત્તરમાં માણસનાં મુદ્દત્ય જણાવવામાં આવ્યા. પણ તે એવી રીતના થયા હોવા જોઈએ કે જમણા હાથ ને કરે તેની જાણ અબ્બાને પણ લાગે જ હોય.

સદાચાર અને ગ્રેમને મુહમ્મદ સાહેબે સ. અ. એવી રીતે વર્ણવ્યા છે કે તે એક ખીજાથી જૂદા પાડી સમતા નથી. તેમણે એક સ્થળે કહ્યું છે કે મનુષ્યના દરેક સદાચાર તે એની એક પ્રકારની નેહી છે. માણસ માણસથી નિષ્પાલસ લાવે હોમળે તે તેની લક્ષણ છે. કોઈ સારું કૃત્ય કરવાની શિખામણ આપવી, બૂલ્યા વટેમાર્ગને ખરી વાટ બતાવવી, આંધળાને સહાય કરવી, માર્ગમાં પડેલા કાંટા-કાંકરા વીણી લેવા, તરસ્યાને પાણી પાવું એ સધળા એક વા ખીજા પ્રકારના પૂણ્ય-કર્મ જ છે. મનુષ્ય જાતી તરફનો ગ્રેમ તે જ માણસની સાચી દોલત છે. લોકો માણસના મરી ગયે તેણે પાછળ મૂકેલી પુછનો અંધજ કાઢે છે અને ફિરસ્તાઓ તેણે દુનિયામાં શાશ્વત ધર્માચરણો કર્યા તેનો હિસાબ માગે છે. મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ.ના આ મીઠા અને અસરકારક શિક્ષણથી મદીનાના ધણા યહુદીઓ અને નાસ્તિકો મુસલમાન થઈ ગયા.

મદીનામાં પોતાની જાતને સર્વ રીતે સુરક્ષિત અને ઇસ્લામની પ્રતિ-
દિન ચર્ચા ઉન્નતિ જોઈ પયગમ્બર સાહેબને પોતાના ધરતો ખ્યાલ આવ્યો.
તેમણે સોદાહ ૨ થી નિમ્મહ કરી લીધા હતા. તેમની સાથે તેઓ
ગ્રેમલાવથી વર્તતા હતા, છતાં જ પ્રકારનો તેમને સંતોષ જોઈએ
તે પ્રાપ્ત થયો ન હતો. ખીજા બાબુ હજરત અબુઅહ્મદ ૨ ને પોતાની
દીકરીનો તિ મુહમ્મદ સુલ્હ કરતો હતો. જે વર્ષ થયાં આઈશા સાથે વિવાહ
થયું તે વખતે હજરત જેઠે પયગમ્બર સાહેબ લગ્નમાંથી જોડાયા.

આ પછી થોડાજ દિવસોમાં મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ.ના દીકરી હ. કાતેમા ર.નો વિવાહ હજરત અલી ર. સાથે કરવામાં આવ્યો અને લગ્ન-લગ્ન થતાં તેમને પરણાવી દેવામાં આવ્યા. લગ્નવિધિ ઘણી જ સાદી રીતે ઉજવવામાં આવ્યો હતો. જરાયે લાપકો કે શોભાને ત્યાં સ્થાન ન હતું. મુહમ્મદ સાહેબે સ. અ. પોતાની બહાલી દીકરીને પહેરામણીમાં જે વસ્તુઓ આપી તેની નોંધ અત્રે ઉપયોગી થઈ પડશે તે ખાતર નીચે આપવામાં આવે છે.

૨ ઇન્કર, ૧ ઘંટી, ૨ માટીના ઘડ, ૧ માટીનો લોટો, અને ૧ પથારી.

સામાન્ય રીતે મનુષ્યની જીંદગી બે પ્રકારની હોય છે. સામાન્ય વ્યક્તિનું જીવન ધરનું અને બહારનું જીવન દેખાય છે, ન્યારે મહાન પુરુષોની જીંદગીમાં આ ભેદ જણાતો નથી. મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ.ની રહેણી કરણી ધરમાં અત્યંત સાદા પ્રકારની હતી. તેમના ધર્મપત્ની હજરત આઈશા ર. કહે છે કે લાગલાગટ પૂરા મહિના સુધી અમે સુલ્કમાં દેવતા પાડ્યા વિના રહેતા. પયગમ્બર સાહેબ ખજુર આઈ તે ઉપર પાણી પી નિભાવ કરી લેતા. પ્રસંગે અમારે ત્યાં કાઈ ગોસ્ત (માંસ) મોકલતો તો અમારે રાંધવાનું થતું. રોટલી માટે ધરમાં લોટ ના હોય તો ગોરતથી જ અમે સંતોષ માની લેતા. મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ. મુખ્યત્વે કરી જવની રોટલી ખાતા; અથવા તો સંકળીનું દુધ પી લેતા. પોતાની જાતે ધરમાં વાસીકું વાળતા, અને પોતે જ દેવતા પાડતા. પોતાના લુગડાં તેઓ જાતે જ સીવી લેતા હતા. તેમણે ઉપર જણાવેલ ત્રસજીદ પાસે સોઢાહ અને આઈશા માટે જીદા જીદા મકામે બંધાવી દીધા હતા. ન્યાં વારા પ્રમાણે તેઓ વાસો રાખતા હતા.

મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ.નું શિક્ષણ અને તેમના બોધ વચન ધીમે ધીમે સમાજમાં પ્રિય થઈ પડ્યાં. તેમની ભલમનસાઈના

એટલી વ્યવસ્થાપૂર્વક ગોઠવવામાં આવ્યું હતું કે પરિણામે ભવિષ્યમાં દુનિયાના ૫૮ ઉપર ઈર્ષ પશુ ઈસ્લામીનું નામ બાકી રહેત નહિ.

આ સમાચારે મદીનાના મુસલમાનોમાં અત્યંત ખેચેલી અને ઉદ્ઘોષોદ્ધોષ કરી દીધા. તેઓ બિચારા અત્યંત ઘણી કંદેહી સ્થિતિમાં મૂકાયા હતા. ધરખાર છોડી, પરદેશમાં આવી દેશવટો ભોગવતાં છતાં તેમને નસીબે શાંતિ ન હતી. તેઓ પોતાની સ્ત્રીઓ તથા બાલબચ્ચાંઓની ચિંતાથી આકુળવ્યાકુળ બન્યા. તેઓ કહેતા “અરે! એક જ ઈશ્વરની આરાધના કરવી એ જ શું અમારો દોષ છે?”

આરે તરફની નિરાશા અને દુશ્મનોના ભયે તેમને મરણિયા બનાવી દીધા. તેમણે પાંચ નિશ્ચય કર્યો કે હવે અમે ક્યાંયે ચાલ્યા જઈશું નહિ. ધર્મ, બાલબચ્ચાં અને સત્ય માટે અમે શત્રુઓ સાથે લડીશું. મોંઘા મૂલનાં અમારાં માથાં આપીશું. આ પ્રમાણે મક્કમ ઈરાદો કરી તેમણે હુકિત રચી કે મક્કાવાસીઓ કાંઈ પગલાં ભરે તે પહેલાં આપણે ઉત્તર દિશામાં કૂચ કરી સીરિયાથી આવતા મહાન કાફલાને રોકી પાડીએ અને તેને મક્કાવાળાઓ સાથે ભળતાં અટકાવી દઈએ.

૩૧૩ બહાદૂર મુસલમાનો હથેલીમાં જીવ લઈ ધરથી નીકળી પડ્યા. ખીના છૂપી રાખવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો હતો છતાં સીરિયાના કાફલાના સરદાર અબુમુશિયાનને તેનો પત્તો લાગી ગયો. તેણે જાણ્યું કે મુસલમાનો જીવ ખર રમી જવા તૈયાર છે, તેથી તરત તેણે મક્કા તરફ સવાર દોડાવ્યો, અને લાગલી જ મદદ લાવવા કહ્યું. કાસિદે પોતાના જિંટના કાન કાપી નાંખ્યા. વળી વિચિત્ર ચહેરો બનાવી પેરણ ફાડી શહેરમાં દાખલ થયો. આ વેશે આવ્યાના સમાચાર શહેરમાં વિદ્યુતવેગે પ્રસરી ગયા. લોકો તેને આમ કરવાનું કારણ પૂછવા લાગ્યા. તે કહે: “મુહમ્મદ સ. અ. હવે લૂંટારો બન્યો છે અને અમારો

કાફલો લૂંટવા તૈયાર થયો છે. તમારાથી ચર્ચ શકે તો અમારી મદદ કરો, નહિ તો તમારા માલ અસબાબથી હાથ ધોઈ નાખો.” તરતમાં અબુજહલની સરદારી નીચે યુદ્ધમાં કસાયેલા એક હજાર બહાદુર નવજવાનો કાફલાની વહારે ધાવા તૈયાર થયા; પરંતુ કુમકે જઈ પહોંચે તે પહેલાં જ અબુસુદિયાન પોખારા ગણી બીજે કાઈ રસ્તેથી ચોતાનો કાફલો લઈ મક્કા પહોંચી ગયો. સહીસલામત રીતે ધરે પહોંચી અબુજહલને પાછા ફરવા તેણે સમાચાર મોકલ્યા. પણ પાછા જવાની વાત તેને ગળે ઉતરી નહિ. ઉત્તરમાં તેણે કહેવડાવ્યું; “ત્યાં સુધી હું મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ.નું નામ દુનિયાના પડદા ઉપરથી બૂંસી નાખીશ નહિ ત્યાં સુધી ધરે પાછો ફરનાર નથી.”

દૂકમાં આ રીતની શેખીઓ મારતો અબુજહલ બહાર કરીને એક મુકામ છે ત્યાં આવી પહોંચ્યો. મુસલમાનો ચોતાના તંબુ નાખી અહીં પડાવ કરી રહ્યા હતા. મુહમ્મદ સાહેબે સ. અ. સર્વશક્તિમાન પરમેશ્વરને (સાષ્ટાંગ દંડવત્) કરી પ્રાર્થના કરી; “હે દુનિયાના પાલનહાર ! તું અમારી વારે ધા. હે તૂઠ્યા હૃદયના સાંધનાર ! જો આ મૂઠીભર ઈમાનદાર લોકો માર્યા ગયા તો પછી તને વિમલ હૃદયે ભજનાર કોઈ રહેશે નહિ. તું અમારું રક્ષણ કર.”

ઉભય પક્ષમાં લડાઈની તૈયારીઓ થવા લાગી. પ્રથમ જ ત્રણ બહાદુર કુરેશી ચોલાઓ મેદાને બહાર પડ્યા, નેરથી લલકારીને કહેવા લાગ્યા; “આવો; અમારી સાથે કોણ લડે છે ?” મુસલમાનો-માંથી હમઝા, ર. અલી, ર. અને ઉમેદા ર. તેમની સામે થવા બહાર નીકળ્યા. તે કાળના લશ્કરી કાયદાઓને માન આપી આ નેરીની લડતમાં દોષને વચમાં પડવાનો હક્ક ન હતો. આ તો દૂંદુરુદ રચાયાં હતાં. બંને બાજુના સૈનિકો ચોતાના સાથીઓની ઝપાઝપીને અતિ ઝીણવટથી નીહાળી રહ્યા હતા. શરૂ લડાયે જતા હતા તેવામાં મુસલમાનોની જાવણીમાંથી હર્ષની ઘોષણા સંભળાઈ; આંખ ઉઘી કરી જોતાં

પ્રકરણ ૪ થું

મુસલમાનોને બદરની જીતથી એટલો બધો આનંદ થયો કે ઉર્ષનામાર્ગ તેઓ પુસ્ત્ર સમાતા ન હતા. મદીનાના કેટલાક લોકો મુહમ્મદ લાગ લાગ ચમ્પા ન હતા. તેમને શુભ સમાચાર સ્તંભળાવવા એક બેપીઓ દોડાવવામાં આવ્યો; પણ તે શહેરને દરવાજો પહોંચ્યો કે સામેથી હઝરત મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ.ના દીકરી દુકૈયાનું આવતું થય તેને મળ્યું. તેઓ કેટલાક દિવસથી પધારી વસ હતા. મુસલમાનોએ બદરના મેદાનમાં શત્રુઓને હરાવ્યા, બરાબર તેજ દિવસે દુકૈયાએ પોતાના આ ક્ષણભંગુર દેહનો ત્યાગ કર્યો. દીકરીના મરણથી મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ.ને ધણી અશાન્તિ થઈ તથા મુસલમાનોનો આનંદ નષ્ટ થઈ ગયો. પવનગજર સાહેબ સ. અ.ના મોટા દીકરી જોનબ આજ દિન સુધી મક્કાના કુરેશીઓના કબ્રજમાં હતા, બહેનના મૃત્યુ પછી થોડા દિવસે મક્કાકષ્ટ વેલી

મદીના આવી પહોંચ્યા. બાપના મનને લગીર શાંતિ વળી. રુકૈયા તરફનો ખેદ ફેટલેક અંશે ઓસરાયો.

, મુસલમાનોની આ સ્થિતિ હતી. બીજી બાજુ કુરેશીઓ પરાજય પામતાં યરમાઇને તથા ખેદ પામીને આપસમાં અંદર અંદર મુસલમાનો ઉપર વેર વાળવાના મનસુબા ધડી રહ્યા હતા.

જંગે બહર પછી મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ. એક દિવસ લીલા હરિયાલા ધાસ ઉપર એકલા આરામથી સૂતા હતા. તેવામાં એક કુરેશી ત્યાંથી નીકળ્યો. તેણે મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ.ને સૂતેલા જોયા અને એકલા જ જોયા એટલે તે લાગ્યો જ આનંદમાં આવી ગયો. તે પોતાના મન સાથે કહેવા લાગ્યો કે જસ હવે હું ધડથી તેમની ગરદન હમણાં જ ઉડાવી દઉં છું. પાછો તેને વિચાર સૂઝ્યો કે સૂતેલાનો સંહાર કરવામાં કાંઈ પરાક્રમ નથી; એટલે તેણે મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ.ને જગાડ્યા. તેમણે આંખ ઉઘાડી ત્યારે તે કુરેશીએ પોતાની તલવાર ખેંચી પૂછ્યું; “જતાવ અહીં તારો કોણ રક્ષક છે?” મુહમ્મદ સાહેબે સ. અ. આકાશ તરફ મોઢું ફેરવી આંગળીથી ઇશારો કરી કહ્યું; “તે પવિત્ર આત્મા” આટલું સાંભળતાં તો કુરેશીનો હાથ કંપી ઊઠ્યો. જોતજોતામાં તેના હાથમાંથી તલવાર નીચે સરી પડી. મુહમ્મદ સાહેબે સ. અ. તલવાર તરત જ હિંચકી લીધી, અને પૂછ્યું “જોશો; હવે તમારો જવાબનાર કોણ છે?” તેણે જવાબ આપ્યો “કાંઈ નહિ” ત્યારે મુહમ્મદ સાહેબે સ. અ. કહ્યું ‘ઓ અલાય્યા! કહે કે અલ્લાહ’ પછી તેમણે એની તલવાર પાછી આપી કહ્યું; ‘તે પવિત્ર આત્મા ઉપર નિહાને માટે ભરોસો અને શ્રદ્ધા રાખો; ખુદાના નિર્દોશ બંદાઓને વિના કારણે રંજડો મા.’ આટલું સાંભળતાં તે કુરેશીનું હૈયું પીગળી ગયું. તેણે ખ્રિસ્તીમનો સ્વીકાર કર્યો. ત્યારથી તેણે પયગમ્બર સાહેબને હંમેશા હોંશબેર સાથે આપ્યા કીધો.

પોતાની પત્નિ રુકૈયાના મૃત્યુથી હઝરત ઉસમાન ર.ને ધણું લાગી આવ્યું હતું. તેમનું મન રંજન કરવા હઝરત ઉમરે પોતાની દીકરી તેમની સાથે પરણાવવા વિચાર્યું. પણ હફસા ધણી ઉમ પ્રકૃતિ તથા કડક સ્વભાવના હતા. ઈર્ષા પુરુષ તેમનું પાણીમદથું કરવા હિમ્મત કરતો નહતો. આ વાત હઝરત ઉસમાન ર. પણ મંજૂર રાખી શક્યા નહિ. પરિણામે હઝરત ઉમર ર.નો ઉદ્દેશ વધ્યો. ઈર્ષા પણ જણ્યું તેમનો સ્વીકાર કરવા તૈયાર નહિ થતાં પોતાની દીકરીને યોગ્ય પતિ મેળવી આપવાની બાબતમાં હઝરત ઉમર ર. ચિંતાગુર રહેતા. તેમણે આ સમગ્રી આંતરિક વેદના હઝરત મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ.ને કહી સંભળાવી. તેમણે હઝરત ઉમર ર.ને દિલાસો આપી કહ્યું; “શાંત થાઓ; ખુદા તમારી દીકરીને ઉસમાનથી સારો પતિ, અને ઉસમાનને હફસાથી સારી પત્ની આપશે.” પછી કેટલેક દિવસે હફસા પયગમ્બર સાહેબના હરમમાં દાખલ થયા. મુહમ્મદ સાહેબે સ. અ. પોતાની દીકરી ઉમ્મેકુલસુમને હઝરત ઉસમાન ર. સાથે પરણાવ્યાં. આથી હઝરત ઉમર ર. અને હઝરત ઉસમાન ર. બન્ને મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ.ના ગમખાર મિત્રો અને હમેશના સાથી બની ગયા. કુરાને શરીફની જે જે આપાતો ઉતરતે હતી તેને એક વખતે સંધરી રાખવાનું માન હઝરત હફસાને પણ પ્રાપ્ત થયું છે.

મક્કાવાસીઓનો પરાજય થતાં અણુ સુદિયાન ભારે શરમાઈ ગયો. શરમને માર્ગે કેટલાયે દિવસ હરમાં બંધ બારણે તે પુરાઈ રહ્યો. પોતાના બાપ, દાદા, અને એક ભાઈ બદરના મુદ્દમાં માર્યા જવાથી તેની પત્ની હિદા ટાણાટૂણા મારી તેને અહર્નિશ વિશેષ લજ્જાપમાન કરતી. તેમના પ્રાણ હરનારાઓને પોતાની આંખ આગળ કેતલ થતાં જોવાની તે નિત્ય ધસાવતી. એટલું જ નહિ; તેને તો પોતાની જાતે તેમના માથાં ધડી ધડા કરવાના દોડ હતા. તેના ટાણાટૂણા અને શોકકળાટથી અંતે તેને શર ચડ્યું. આ પ્રમંજ

તેની સાથે ત્રણ હજાર શરા કુરેશીઓ કેસરીઆ કરી રહે ચઢ્યા.
તે પૈકીના સાતસો તો યુદ્ધક્ષેત્ર ખેડેલ મહાન યોદ્ધા હતા. પાયદળ
લશ્કરનો સેનાધિપતિ અકરમા બિન અણુજહલને નીમવામાં આવ્યો.
ખાલીદ બિન વહીદના હાથમાં ખીજ ટૂંકડીની લગામ સોંપવામાં
આવી. આ ભયંકર સૈન્યના આક્રમણ વિષેના સમાચાર મદીના
પહોંચ્યા ત્યારે પથગમ્બર સાહેબે પોતાના સાથીઓને એકઠા કરી
તેમની સલાહ માગી. સામાન્ય અભિપ્રાય એવો હતો કે શહેરના
દરવાજા બંધ કરી કિલ્લામાં રહેવું; અને દુરમન હુમલો કરે ત્યારે બચાવ
કરવો. વયોવૃદ્ધ અને યુદ્ધના કસાયેલાઓને એ સલાહ પસંદ પડી;
પણ નવજુવાનોના ગળે આ વાત ઉતરી નહિ. તેમણે કહ્યું “ ના અમે
તો ખુલા મેદાનમાં લડીશું.” ટૂંકમાં લાંખી વાટાઘાટ પછી નવજવા-
નોની ઈચ્છાને માન આપવામાં આવ્યું. સઘળા તૈયારી કરી યુદ્ધની
સામગ્રી સાથે બહાર નીકળ્યા. ઇસ્લામીઓનું સૈનિકબળ હજારની
સંખ્યાએ સમાપ્ત થયું. તેમાં ત્રણસો મુનારિકા હતા. મુસલમાનો
તેમની ઉપર સંપૂર્ણ ભરોસો કરી શકે એમ ન હતું. સહેજમાં તેઓ
પોતાને ઘેર પાછા ફર્યા. એટલે ઇસ્લામી સૈન્ય માત્ર સાતસોનું રહ્યું.
તે બિચારાઓ પાસે સવારી માટે ફક્ત બે ઘોડાઓ હતા. અને
ઘોડાકે તીરંદાજો હતા. આ પ્રભાણેના ઇસ્લામી લશ્કરે મદીનાથી
નીકળી છ માઈલ દૂર ઑહદની ટેકરીઓ ઉપર પોતાનો પડાવ નાખ્યો.
ખીજ બાલુથી કુરેશીઓનું વિરાટ સૈન્ય આગળ દૃશ્ય કરતું વધતું હતું,
તેઓ પણ ઑહદની ટેકરીઓ ઉપર આવી પહોંચ્યા. મુસલમાનોનો
વાસો સમીપમાં જ છે એની તેમને લાજ લાગી. તેમણે પણ સામ-
સામા પોતાના તંજુ-ડેરા તાણ્યા. મુસલમાનો પોતાની નમાઝથી
પરોઢિયે જ્યારે કારેગ થયા ત્યારે દુરમનોની આટલી જંગી તૈયારીઓ
બેઈ ગલરાયા. પણ એક રણખેડેલ વીરની પેઠે મુહમ્મદ સાહેબે
સ. અ. પોતાના સાતસો શરાઓને રીતસર હારબંધ ગોઠવી દીધા.
દુરમન કોઈ પણ બાલુથી અણુચિતઓ હુમલો ન કરે તેની પૂરતી

સંભાળ રાખી. દોઢ પછુ ભોગે પોતાનું સ્થાન નહિ છોડવા તીરં-
 દાળને દુકમ કરવામાં આવ્યો. દુસ્મન દુમસો કરે તેની વાટ જોઈ
 આગળ નહિ વધવાની આખી ફાજને સૂચના કરવામાં આવી. ટૂંકમાં
 સૂર્યનો ઉદય થતાં કુરેશીઓ પોતાના શસ્ત્ર સજ્જ મેદાને નીકળી પડ્યા.
 આવતાંની સાથે જ તેઓ એકાએક તૂટી પડ્યા. આવેલા દુમલાને
 ખાળવા મુસલમાનોએ ભારે જહેમત ઉઠાવી. રજુધીરોનાં માથાં ધડી
 પગમાં શરીરથી જુદાં થવા લાગ્યા. ઉભય બાલુથી એક બીજા મરી
 ખપવાની અણી ઉપર આવી ગયા. મુસલમાનોને વિજયમાળ આરો-
 પાવાના ચિન્હો દષ્ટિગોચર થવા લાગ્યા. પછુ કમનસીબે તીરંદાળે
 પયગમ્બર સાહેબની શિખામણ ચૂક્યા. કુરેશીઓ માર ખાઈ શુદ્ધબુદ્ધ
 યોદ્ધા નાસભાગમાં પડ્યા હતા, ત્યાં તીરંદાળે લાડાઈની લૂંટને લોભે
 રજુબુદ્ધિ તરફ દોડી ગયા. કુરેશીઓને માટે આ સોનેરી તક હતી.
 બંને પાંખે ખાલી જોઈ તેમણે આગળ પાછળથી આવી મુસલ-
 માનોને ઘેરી લીધા. અને એટલા સપાટાથી તરવાર ચલાવી કે મુસ-
 લમાનોના છઠ્ઠા છટી ગયા. કેટલાયે બહાદુરે રજુમાં રોળાતા થઈ
 પડ્યા. હજરત હમઝા ર. અ. શહીદ થયા. પયગમ્બર સાહેબના
 મુખકમળ ઉપર એક તીર વાગ્યું અને તેટલા જ જોરથી બીજે એક પથ્થર
 વાગ્યો; પરિણામે એક દાંત પડી ગયો. મુસલમાનોનો નિરાનધારી પણ
 હણાયો. તેનો અને મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ. નો ચહેરો કેટલેક અંશે
 મળતો હોવાથી તેજ પળે મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ. ના માથાં ગયાની
 અફવા ઉડી. આ ખબર થતાં જ મુસલમાનો વીખરાવા લાગ્યા.
 સૈન્યમાં ભંગાણુ પડ્યું. આ ગલરામણ તથા ખજલગાટમાં રહિજ
 બિન માલિક નામના માણસે પયગમ્બર સાહેબને મુઠ્ઠાઓના ઢગ-
 લામાં જીવતા જોયા. તેઓ હયાત છે તેની મુસલમાનોને તેણે ખબર
 કરી. લોભે દોડીપહોંચી તેમને ઉપાડી ગયા. જાવણીમાં જઈ પયગમ્બર
 સાહેબના ધા ધોઈ તે ઉપર મલમપટ્ટો કરવામાં આવ્યો. તથા સાંક-
 ણીનું દ્રવ્ય પાવામાં આવ્યું; ત્યારે તેમને જરા શુદ્ધિ વગી.

હાથે હમઝા ૨. અ.ની લાશના ટૂંકડાટૂંકડા કર્યા. શરીરમાંથી કાળજું શોધી કાઢી પોતાના દાંતમાં ઘાલી આવવા લાગી. તેણે લાશના નાક કાન પણ કાપી લીધા. મુસલમાનોની અન્ય લાશો જે ત્યાં પડી હતી તેમની પણ ઘણી દુર્ગતિ કરવામાં આવી.

પોતાની ઝવણીમાં કુરેશીઓ પાછા ફર્યા; રાત્રી પણ આવી સાગી. પોતાના સાથીઓને લઈ મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ. હાઝીની જગ્યાએ આવ્યા. પોતાના કાકા હમઝા ૨. અ.ની લાશને જોઈ ઘણા ગમગીન થયા. તે વખતે કુરમનેની લાશો સાથે તેમના જેવો જ વર્તાવ કરવો એમ ધડીલર મટે થઈ આવેલ પણ તેમણે પોતાના મન ઉપર કાબુ રાખ્યો.

અણુ સુદિયાને મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ.ની હયાતીના સમાચાર મળ્યા ત્યારે તેના હૃદયમાં મોટો પ્રાર્થો પડ્યો. તે જાણતો હતો કે મુસલમાનો જે બીજી વાર કુમતો લાવશે તો લડવાની કે સામે થવાની હવે મુદ્દલ શક્તિ રહી નથી. તરતમાં જ આટલા વિજયથી સંતોષ માની તેણે મહાનો માર્ગ સાધ્યો. બાદમાં મુસલમાનો સાથે એક વર્ષની સંધિ કરી.

આ મુદ્દમાં હાર પામતાં મુસલમાનોને મોટું નુકસાન ખમવું પડ્યું. આલુબાલુના લેખિએ તેમને ખૂબ રંજાડ્યા. દગાથી બની ઉમરે અને બની સલીમના કબીલાવાળાઓએ ૭૦ મુસલમાનોને કતલ કર્યા તેનું અનુકરણ અન્ય કબીલાવાળાઓએ પણ કર્યું.

મુસલમાનો બ્યારથી મદીનામાં આવ્યા ત્યારથી યદુદીઓ અને તેમની વચ્ચે ખટગાગ ચાલ્યો આવતો હતો. બદરની લડાઈમાં મુસલમાનોની જીત થતાં યદુદીઓનો મોટો ભાગ વિશેષે ઈર્ષાખીર બની ગયો હતો. કેટલાકે પવમખર સાહેબને વિને ફટાણા બેટી દાવ્યા. કેટલાકે મુસલમાનોની સામે થવા કુરેશીઓને ઉત્તેજિત કરનાર વિવિધ

પ્રધારનાં ગીત રચ્યાં મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ. આ બધું પી નહીં
 તેમને ધણા ધણા સમગ્નવતા રહ્યા, પણ મહુદીઓ આગળ ધીરજ
 અને શિખામણ બન્ને પર્યર ઉપર પાણી સમાન હયા. ત્યારે
 મુસલમાનોને વરં રાખી રહ્યા હતા તે અંકુશ મુહમ્મદ સાહેબે સ. અ.
 તેમને શિરેથી હાલી લીધા. તેમણે એમની ઈચ્છા પ્રમાણે ઘટતી
 રીતે વર્તવા કહી દીધું. મુસલમાનો આટલી જ વાટ જોતા હતા. મુહમ્મદ
 સાહેબ સ. અ.ની આણુ ઉડી જતાં મુસલમાનો મહુદીઓ સાથે ઉવટને
 ફેંસલો કરી લેવા વિચાર કરતા થઈ ગયા. પ્રારબ્ધ વશ એક મુસ-
 લિમ આરબ કૌમારી દૂધ વેચતાં વેચતાં મહુદીઓની બળરમાં
 જઈ ચડી. તેમણે એની મરકરી કરી. મોઢા ઉપરનો છુરખો ખસેડ-
 વાની તેને દરજ પાડી. તે ક્રમે કરી માને નહિ; ત્યારે જે નાપાક
 છુદારને ઓટલે બેસી તે દૂધ વેચી રહી હતી તેણે તેના અંગનું છુગકું
 ખેંચી તેને અવ્યવસ્થિત કરી મૂકી. તેવામાં ત્યાંથી એક મુસલમાનનું
 નીકળવાનું બન્યું. આ બનાવ જોઈ તેને ધણું લાગી આવ્યું. લાગતા જ
 પોતાની તરવાર કાઢી તેણે છુદાર ઉપર ખેંચી. છુદારની મદદે
 મહુદીઓ ધાયા. એટલે મુસલમાનો પણ આવી પહોંચ્યા. મહુદીઓની
 સંખ્યા પ્રમાણમાં ઓછી હતી. તે બધા પોતાના કિલામાં ભરાઈ
 બેઠા અને દરવાજા વાસી દીધા. તેમની ચારે દિશામાં પહેરા મૂકી
 મુસલમાનોએ કિલાને ઘેરી લીધા. થોડા જ દિવસમાં બૂખ
 તરસથી પીડાઈ મહુદીઓ યામ્યા અને દરવાજા ઉઘાડી દીધા.
 મુસલમાનો તેમને હમેશનો ફેજ પહોંચાડવા પ્રયત્નતા હતા, પણ
 અબદુલા બિન ઉમૈની લલામણથી મદીનાની સુલેહ ચાંતિ નળવવા
 મજકૂર પ્રદેશ ખાલી કરી દેવાની ચરતે મુસલમાનોએ તેમને જતા
 કરી અંતોષ માન્યો.

ઓહદની લડાઈ પછી મુસલમાનોને નળજાં દેખી કબીલાના મહુદીઓ
 સાથે રાખી બનુ નઝીર દોસ્તીના ડાળમાં તેમનો નાસ કરવાની સુક્તિઓ

રચવા લાગ્યા. તેમણે મુસલમાનોને પોતાને ત્યાંનું આમંત્રણ મોકલ્યું. મૂળ ખીનાથી અચાત હોવાને લીધે પયગમ્બર સાહેબ, હઝરત અબુ-બક્કર, ૨. ઉમર, ૨. અલી, ૨. અને ખીજા કેટલાક સાથીઓને લઈ, તેમને ત્યાં ગયા. યહુદીઓને ત્યાં જમણની તૈયારીઓ થવા લાગી. એક દિવાલની ઓથે ખુલા યોગાનમાં પાયરખાં પાયરવામાં આવ્યાં. મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ.નું તેમના સાથીઓ સાથે ત્યાં સ્વાગત કરવામાં આવ્યું. સારે નસીબે આ લોકો તેમના પ્રાણ હરવાનો પ્રયત્ન કરી રહ્યા છે એ મૂળ ખીનાથી તેઓ વાકેફ થઈ ગયા. તેઓ તરત જ ઉડી જંગલ તરફ જવા લાગ્યા. લોકો સમજ્યા કે કુદરતી હાજતને લીધે તેઓ બહાર જતા હશે, હમણાં પાછા ફરશે; પણ તેઓ તો યહુદીઓના દાવમાંથી સટકી ગયા હતા. ખૂબ વાટ નોંધ તેમના સાથીઓ પણ પોતપોતાના ઘરે પાછા ફર્યા.

આ દગાનો બદલો વાળવાનો મુસલમાનોએ નિશ્ચય કર્યો. એક મોટા લશ્કર સાથે એ લોકો ઉપર હુમલો કરવામાં આવ્યો. યહુદીઓમાં સામે થવાની શક્તિ ન હતી. કેટલાક સીરિયા તરફ નાસી. કેટલાક અખર કે જે તે વખતે યહુદીઓનું મોટું કિસ્સેબંધ મથક હતું ત્યાં પ્રયાણ કરી ગયા. આ કખીલાનાં જે ધનદોલત હતાં તે સધળાં મુસલમાનોને હાથ લાગ્યા. પણ તે માલ સૈનિકોની વચ્ચે વહેંચવાને બદલે સામાન્ય પ્રજાના જાહેર ઉપયોગ માટે પયગમ્બર સાહેબે જુદો રાખ્યો. તેઓએ ફરમાવ્યું કે વગર લડ્યે જે માલ હાથ આવે તે સૈનિકોમાં વહેંચાવાને બદલે તેના રસુલને સોંપવો જોઈએ. અને પયગમ્બરની ફરજ છે કે તે માલ અનાથ અને અપંગોને સહાય કરવામાં તથા અન્ય સુઠ્ઠોમાં ખર્ચે.

યહુદીઓ અને મુસલમાનો વચ્ચેની યતુવટ વધી પડી. કુરેશીઓ મુજાબી મુસલમાનોના વૈરી હતા, તેમાં યહુદીઓનો ઉમેરો થયો. પ્રથમથીજ છૂપી રીતે તો યહુદીઓ ઈસ્લામના દુરમન જ

હતા. તે દુસ્મનાવટ હવે ખુલ્લી રીતે પ્રગટ થઇ. તેઓ ઉધાગ છોગે મુસલમાનો ઉપર પ્રદાર કરવા લાગ્યા. દુસ્મનોમાં જેમ જેમ વધારો થવા લાગ્યો તેમ તેમ મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ. મારે પોતાના પ્રાણ કુરબાન કરનાર સૌથીઓની સંખ્યા યે વધતી ગઇ. દરેક પગે પોતાના ઉદ્દેશ અર્થે જીવ આપવા તથા સ્વર્ગના ઉમેદવાર નોંધાવા તેઓ તૈયાર રહેતા હતા તે સંપૂર્ણ હવેના પ્રકરણમાં છે.

પ્રકરણ ૫ મું

અહીં સુધિયાનને લીધે મહામા પગ મૂકવો મુસલમાનોને બારે ઘંટ પડ્યો હતો. બીજી બાજુએ યદુદીઓ મદીનામાં તેમની સામે કાવત્રા રચી રહ્યા હતા. તેવા પ્રસંગે તેમની સામે એક ત્રીજોજ દુરમન જન્મ્યો. બહુ અલગમુસતલક નામે ઓળખાતા લોકો પોતાના બાદશાહ દારીસની સરદારી નીચે મુસલમાનો ઉપર કટક લઈ આવ્યા. પણ તેઓતો વખતસર ચેતી ગયા. મુહમ્મદ સાહેબે સ. અ. કાબેજ સવારો તથા બહાદુર પાદઓ લઈ દુરમનોનો રસ્તો ઘેરી લીધો. મુદ્દ જમ્યું; અને દુરમનો હાર્યા. મહા મુરીખતે પોતાનો જીવ બચાવી દારીસ નાંકો. લરકરમાં જંગાળ પડ્યું. નાસબાગમાં બસો માથરો કેદ પકડ્યા. તે ઉપરાંત દુરમનોનાં ૫૦૦૦ ઘેટાં તથા ૧૦૦૦ ઉંટ મુસલમાનોનાં હાથ આવ્યાં. કેદીઓની સાથે બાદશાહ દારીસની સ્વદ-ગદી ભુવેરિયા પણ હતી. તેમને કૌનિકો વચ્ચે વહેંચી દેવામાં આવ્યા.

શાહનદી ઈન્કેસના ભાગમાં ગઈ. નામવર શાહનદીને કેદી અવસ્થામાં એક સિપાહીને ત્યાં ઘસી બની રહેવું એ એક શરમની વાત હતી. એણે પોતાના માલિકને દંડ લઈ મૂક્ત કરવા વિનંતિ કરી. સાબિતે દંડ ભરાયે મૂક્ત કરવા તેને વચન આપ્યું.

શાહનદીની માગણી સાબિતે કણ્ઠ રાખી હતી; પણ જુવેરિયા કેદી હતી. તેવી અવસ્થામાં તે દંડની રકમ ક્યાંથી લાવી ભરી શકે? અધુરામાં પૂરું તેની સાથે તેનાં સગાં સંબંધીઓ પણ એ અથવા બીજા સરદારને ત્યાં ઘસતવ કરી રહ્યાં હતાં. ન્યારે તેને મૂક્તિનો ઠોઈ પણ ઉપાય સૂઝ્યો નહિ. આખરે તે પયગમ્બર સાહેબની સેવામાં હાજર થઈ, અને પોતાના કર્મની કહાણી સંભળાવવા લાગી; “હું શાહનદી છું; મારા હીણ ભાએ મને આ અવસ્થા સંપડી છે, મારાં સગાંવહાલાં પણ સિપાહીઓમાં ગુલામો તરીકે વહેંચાઈ ગયાં છે, અહીં મારી ઠોઈ ઓથ રહી નથી. વળી મારો ધર્મ તમારા ધર્મથી જુદો છે અને એ હું જાણું છું; છતાં તમારી દયા ઉપર મને ભારે વિશ્વાસ છે. તમારા સિવાય મારા ગુલામીના બંધન અન્ય કોઈ કાષે એમ મને લાગતું નથી.” શાહનદીની વિતરક સાંભળી પયગમ્બર સાહેબનું હૈયું ભરાઈ આવ્યું. દેશ અને લડાઈના કાયદાઓની વિરુદ્ધ ઈન્કેસને તે શાહનદીને આજ્ઞા કરવા તેઓ કહી શકે એમ નહિ હોવાથી, પોતાની પાસેથી તેમણે તેનો દંડ ભરી આપ્યો. જુવેરિયાને બાંદીના બંધનથી મૂક્ત કરાવી ખરી શાહનદી બનાવી. એક વિશ્વાસપાત્ર માણસ સાથે મદીના મોકલી. પછી તેને ત્યાંથી બાજત્તા માનમરતબા સાથે પોતાના આવતર પાસે પહોંચતી કરવા ફરમાવ્યું.

દરમિયાનમાં જુવેરિયાનો બાપ બાદશાહ હારીસ ધણે સરસા-માન, તથા કીમતી ઝવેરાતથી લાદેલા બેટા લઈ મદીના આવ્યો. ત્યાં આવવાનું મુખ્ય કારણ દંડભરી શાહનદીને છોડાવી જવાની તેની ઈચ્છા હતી. પયગમ્બર સાહેબ પણ મદીના પધાર્યા. જુવેરિયાનો

બાપ પયગમ્બર સાહેબની સેવામાં હાજર થયો. તેણે તેમની માયાળુ વર્તણૂંક અનુભવી. તેની શાહજાદી પ્રત્યે દાખવવામાં આવેલી લક્ષમન-સાઈ વિષે જ્યારે તેણે સાંભળ્યું-ત્યારે તેના હૃદય ઉપર એક ઉડી-છાપ પડી. બાદશાહ તો પોતાની શાહજાદીને ગુલામીના કેદખાનામાંથી છોડાવવા આવ્યો હતો; પણ તેણે પોતેજ હવે પોતાનું નામ પયગમ્બર સાહેબના દાસોની યાદીમાં નોંધાવી દીધું. તે પોતાના માટે તેને બારે માન સમજવા લાગ્યો. પયગમ્બર સાહેબના ચરણોમાં પડ્યો અને ઘણી રાજી ખુશીથી બાપ દીકરીએ ઈસ્લામનો સ્વીકાર કર્યો.

હારીસે દરખાસ્ત મૂકી કે મુસલમાન થવું એજ અમારા માટે મોટું માન છે. છતાં મારી એક મહાન અલિલાષા છે કે આપ મારી દીકરીને પોતાની દાસી તરીકે સ્વીકારો.

આ દરખાસ્ત મંજૂર રાખવી કે કેમ તેના વિચારમાં જ પયગમ્બર સાહેબ હતા, એવામાં લરકરમાં આવવા ઉડી કે શાહજાદી જુવેરિયાને પયગમ્બર સાહેબનાં પત્ની થવાનું અહોભાગ્ય પ્રાપ્ત થયું છે. આ ઉપરથી સઘળા લોકો એકઠા મળ્યા અને નિશ્ચય કર્યો કે આ વાત સાચી હરે તો જેના જેના લાગમાં શાહજાદીનાં સર્ગ-ચહાલાં ગુલામ તરીકે આવ્યા હોય તેમણે તે સઘળાંને છોડી દેવાં; કારણ કે પયગમ્બર સાહેબના સાસરિયાના માણસોને ગુલામ તરીકે રાખવાં એ એક મોટી બેઅદબી ગણાય.

પયગમ્બર સાહેબને આ સમાચાર પહોંચ્યા એટલે તેમને નિકાહ વિષે કાંઈ વિચારવાનું જ ના રહ્યું. શાહજાદી સાથે તેઓ લગ્નગાંઠથી જોડાયા. નિકાહ થયાં પહેલાં તો તેનાં ખાનદાનના લોકો જ્યાં જ્યાં કેદ હતાં ત્યાંથી તેમનાં માલિકોએ તેમને તરત જ મુક્ત કરી દીધાં. આ સઘળા લોકો પયગમ્બર સાહેબના અત્યંત આભારી થયા. બંદીવાનો આગ્રહ બન્યા. સઘળા તેમની સેવામાં હાજર થયા. તેમણે તેમને કેટલાંક બોધ વચન સંભળાવ્યાં, પણ તે દારી ધા બારાબર

હતા. તેની અસર એટલી ઉડી થઈ કે સધળા સ્વેચ્છાએ મુસલમાન બની ગયા, કોઈ પણ નિકાહ આટલા આનંદથી ઉજવાયો ન હતો. સૌ કરતાં પણ વિશેષ માણસોનાં, માથેથી ગુલામીનાં બંધન ઉઠ્યાં અને તે સધળાંઓ ત્રણ ખુદને બદલે પોતાની રાજપુત્રીથી, ખિસ્લામના બનાવ્યા પ્રમાણે કેવળ એક જ ઇશ્વરને માનનારા બન્યા.

મુસલમાનો સાથે એક વર્ષ માટેની સંધિ કરી અણુ સુદિયાન મક્કા આશ્રયો ગયો હતો, ત્યારથી ધડી હાર પણ તે નીરાંત વાળાને એકો ન હતો. મુસલમાનો ચઢીઓ સાથે ઝગડામાં જેમ, જેમ સડોવાતા જતા તેમ તેમ તે રાજ થતો હતો. સુલેહનું વર્ષ ખતમ થતાં તરતજ નવું યુદ્ધ જગાડવાની તે અહર્નિશ તૈયારીઓ કરી રહ્યો હતો. તે માટે અરબસ્તાનના દરેક કબીલાવાળાઓને તે, મળ્યો. મુસલમાનો વિરુદ્ધ શત્રુ સળવા તેણે તેમને ધણા ઉશ્કેર્યાં, આ વખતે પોતાનો દાવ સાધવા તેણે ભગીરથ પ્રયત્ન કર્યો. અને અરબસ્તાનના સધળા કબીલાઓ તેમજ ચઢીઓને તેણે પોતાના પક્ષમાં ભેળવ્યા.

સંધિનું વર્ષ સમાપ્ત થવાને હવે ગણ્યા ગાંઠ્યા દિવસ બાકી હતા. અણુ સુદિયાન પોતાની સધળી તૈયારીઓ કરી ચૂક્યો, હતો. તે પોતાના અસંખ્ય સૈનિકોને લઈ મક્કાથી ઉપડ્યો. તેમાં દસહજાર શત્રુધારી યોદ્ધા હતા. લશ્કર મહીના તરફ આગળ વધ્યું. મુસલમાનો ઉપર, વેર વાળવા સધળા તલપી રહ્યા હતા; અને તે માટે પોતાના ગ્રાહ્યનો ભોગ આપવા પણ તેઓ તેટલાજ તત્પર હતા. કોધનો અગ્નિ, વેરનો આવેશ, અને મારવા-ગરવાની ધગશે તેઓ એટલા બધા ઉગ્ર બની ગયા હતા કે જાણે તેમના હૃદયમાં દવાનંજ પ્રગટયો હોય. તેને શાંત કરવા તેઓ મુસલમાનોના, લોહીની શોધમાં બહાર નીકળ્યા.

આ અશુભ સમાચાર પયગમ્બર સાહેબને મળ્યા. તેમને તેથી એક થયો. પોતાની જમાત ધણી નાનકડી હતી સાથે લગાયક સામ-

ત્રીના ફાંફાં, તેમજ અંગ ફાંફવા પૂરતાં વસ્ત્ર પણ ન હતાં. વળી જોહદ-
લગાઇથી ભારે નુકસાની ઉઠાવી ચૂક્યા હતા. તેવામાં નવા યુદ્ધનાં
નગારાં ગગડવા લાગ્યાં. આ સમયે શત્રુની સંખ્યા અને શક્તિ હદ
અહારનાં હતાં. વિશેષમાં મદીનાના યહુદીઓ તથા અબ્દુલ્લાહ ઇબ્ન
ઉમૈય્યે કદાચ દુશ્મનોને જઈ મળે એ પણ લાયક હતો. મદીનાને આ
ભયંકર આક્રમણમાંથી બચાવવાની પ્રયત્નગર સાહેબના માથે ભારે
જિંતા આવી પડી હતી. તેમના એક ઇરાની સાથી સહમાન ફારસી
કરીને હતા. તેમણે શહેરની થોડે દૂર ચારે બાજુ એક આઈ જોહદ-
વવાની પ્રયત્નગર સાહેબને ઉપયોગી સલાહ આપી. તેનાથી દુશ્મનોના
અણુચિંત્યા હુમલાને તેઓ અટકાવવા માગતા હતા. પ્રયત્નગર
સાહેબને આ યુક્તિ ખત્ત પડી. તરતજ આઈ જોહદવાનું નક્કી
કર્યું; પણ ગરીબ મુસલમાનો પાસે આઈ જોહદવાના કામમાં રોકી
શકાય એવી ફાજલ પડતી ફાજલ કે પલટણ ન હતી. આ લોકો
જોહદાળી-પાવડા લઈ ને કામે વળગ્યા. તેમની સાથે તેમની જેમ
પ્રયત્નગર સાહેબ પણ પોતાનો હિસ્સો આપવા લાગ્યા. આ પ્રાણ
પાથરનારાઓનું ચિત્ર જરા આંખ સામે આલેખવા જેવું છે. નખથી
માથા સુધી શસ્ત્ર સજ દસ હજાર મદારથીઓ સામે બાય બીડવાની
હતી. દુશ્મનો આવી લાગ્યાના સમાચાર ધડીએ ને પળે સંભળાઈ રહ્યા
હતાં. આઈ જોહદવાનું તો હજી હમણાંજ લાયક પડ્યું હતું. ચિંતામાં ખાવા
પીવાનું વિસારે પડ્યું હતું. કોઈ જાણે માથુસ ખાવાનું પહેંચાડવા
ખજૂરની ટોપડી લઈ આવતો; પણ અહીં ખાવાનું ભાવે કાને ?
ટોપડી લોકોમાં ફરવા લાગી અને આવતાં કામે ખજૂરની એચાર પેચી
લઈ અંગનું ભાડું આપતાં. ટોપડી જેવી આવતી હતી તેવી પાછી જતી.

અસ્લાહ અસ્લાહ કરતાં આઈ જોહદાઈ ગઈ. દુશ્મનો પણ
સામે આવી ઉભાં. મરતાં પડતાં મુસલમાનોની સંખ્યા ત્રણ હજારની
થઈ ગઈ. જે સ્થિતિમાં તેઓ હતા તેજ સ્થિતિમાં દુશ્મનોનો ભેટો

કરવા બહાર પડ્યા. મુઢની સામગ્રી તો કાંઈ ન હતી; પણ હદય ઈમાનના બળથી છલોછલ ભરેલું હતું. દુરમનોએ આવતાંની સાથે દુમસો કરી દીધો; પણ ક્ષણભર ખાધએ તેમને રોકી દીધા. ખાઈની એક બાણુ દુરમનો અને બીજી બાણુ મુસલમાનો હતા. બન્ને બાણુથી બાણોની મારામારી ચાલી. મુસલમાનો પોતાની શક્તિ અનુસાર બચાવ કરવામાં જ મરાગૂલ હતા. લડાઈ પણ બરાબરની જામી હતી, તેવામાં મુસલમાનો સાથે મુલેહસપથી વર્તવાના કાલકરાર કર્યા હોવા છતાં બનુ કુરૈશ દગાબાજ રમી દુરમનો સાથે જઈ મળ્યાના બયસસક સમાચાર પયગમ્બર સાહેબને મળ્યા. આથી મુસલમાનોની બેચેની વધી પડી. દરેક જણના મોઢા ઉપર નિરાશાના ચિન્હ જણાવા લાગ્યાં. પોતાના સાથીઓને એકા કરી હવે કેમ વર્તવું તે વિષેની પયગમ્બર સાહેબે તેમની સલાહ પૂછી. તેમણે કહ્યું કે આ કટોકટીના પ્રસંગે મદીનાની મહેસલને એક તૃતિયાંશ ભાગ બનુ અફઝાનને આપી આપણા પક્ષમાં બેળવચમાં આવે તો તે વિષે તમારો શો મત છે.

બનુ આસના કબીલાના પ્રતિનિધિ તરીકે સાદ ઈબ્ન માઝ આવ્યા હતા. તેઓ ચતુર અને બહાદુર પુરુષ હતા. તેણે ઉભા થઈ તેમને કહ્યું કે જો આ હુકમ આપને વહીવી મળ્યો હોય તો તે અમને ચિરવંદનીય છે. પયગમ્બર સાહેબે ઉત્તરમાં જણાવ્યું કે મને જો વહી મળ્યા હોત તો હું તમને આમ બેગા થવાની તકલીફ શા માટે આપત ? આતો કેવળ મારો પોતાનો ખ્યાલ છે. ત્યારે તેમણે કહ્યું કે હે ખુદના પયગમ્બર ! અમે જ્યારે મુતિપૂજક હતા ત્યારે કેવળ મહેમાનદારીના પ્રસંગે બાદ કરતાં તેને એક પુટી કોડી આપી નથી. અને અલ્લાહ એ જ્યારે અમને ખ્રિસ્તીમરખી દોલત આપી તેમ જ આપની સેવા ઉદાવવાનું અહોબાચ પ્રાપ્ત થયું ત્યારે આ માનભંગપણું અમે કેવી રીતે સ્વીકારી શકીએ ? દુરમનોમાં શક્તિ

હોય તો તેઓ તલવારના બળે મદીનાના ત્રીજા ભાગનું નહિ પણ પૂરેપૂરું મહેસૂલ લેલે લે. તે પ્રસંગ આવતાં પહેલાં ફુનિયામાં ઢાણ બાકી રહેશે તે હવે જોવાનું છે. મરવામારવા માટે અમે તૈયાર છીએ. આજે એમારે પણ ખરી કસોટીએ કસાવાનું છે. તે પહેલાં કાઈ પણ પ્રકારનું હીણપત સ્વીકારવા અમે તૈયાર નથી. આથી લશ્કરમાં ઉત્સાહ વધ્યો. નવચેતના પ્રસરી. દરેકની આશા લંબાઈ.

ખાઈની બન્ને બાજુએ બન્ને લશ્કરો પડાવ નાંખી પડ્યાં છે. કેટલાક દિવસો થયાં નાનાં મોટાં છાપા અને તીરોની ઝડપાઝડપી ચાલી રહ્યાં છે. કુરેશીઓ તરફના કેટલાક અવિચારી નવજવાનો જેમાં અકરમા ઇબ્ન અશુજહલ તથા અબ્દુલ હતા. તેઓ આગળ વધી, લાગ સાધી, ખાઈ વટાવી મુસલમાનોની ડાવણીમાં જઈ ઉભા. અને પડકાર કરી કહેવા લાગ્યા કે જે મુસલમાનમાં દમ હોય તે આગળ આવી અમારો મુકાબલો કરે. ઇસ્લામીઓમાંથી સાદ ઇબ્ન માઝ, અલી ર. અને ખીજ કેટલાક યશ નવજવાનો સામે થવા બહાર પડ્યા. હજરત અલી ર. અને અબ્દુલનો ભેટો થયો. ટૂંકમાં અનેક દાવપેચ રમાવા લાગ્યા. પરિણામે હજરત અલી ર. એ અબ્દુલને સ્વધામ પહોંચાડી દીધો. આ પછી સામાન્ય લડાઈ શરૂ થઈ. બન્ને બાજુએ મોટું નુકસાન થયું. કેટલાયે સૈનિકો માર્યા ગયા. સાદ ઇબ્ન માઝ પણ લવાયા, કુરેશીઓના નવજવાનો આ મુકાબલા પછી પૂંક બતાવી લાગવા લાગ્યા. નાસલાગમાં એક નવશીશ ઇબ્ન અબ્દુલ્લાહ કરીને હતો. તે પોતાના ઘોડા સાથે ખાઈમાં પડી ગયો. એટલે તેની ઉપર પથ્થરનો મારો શરૂ થયો. તેણે કહ્યું કે મરવાને મારવો તે બહાદૂરી નથી. જેનામાં શક્તિ હોય તે નીચે આવી મારી સાથે પોતાનું પાણી બતાવે. આટલું સાંભળતાંજ હજરત અલી ર. પથગચ્છર સાહેબની પરવાનગી લઈ ખાઈમાં દૂરી પડ્યા. નવશીશને પોતાનું પરાક્રમ બતાવવા પડકાર્યો અને હોશિયાર રહેવા

મુચ્ચુ. ત્યાં તો બન્ને સામસામા ઉતરી પડ્યા. બન્ને પોતાની આલાકી તથા પરાક્રમ બતાવવા લાગ્યા. છવતેણે દંડયુદ્ધ મચી રહ્યું. અને અન્તે નવરીલ ધવાયો-મર્યો. વિભ્વી હજરત અલી ર. પોતાના હરીફનું માથું હાથમાં લઈ ખાઈની ઉપર આપ્યા. અને કુરેશીઓના નામચીન સરદાર અકરમા ઇબ્ન અબુજહલને પણ જખમી કર્યો. પણ આખરે તે મુકિત લગાડી ભાગી નીકળ્યો. આ લડાઈ 'જ'એ ખંદક' (ખાઈનાં યુદ્ધ) તરીકે પ્રસિદ્ધ થઈ છે. આ નાના પ્રકારની છત મેળવ્યા છતાં મુસલમાનોની એવી સ્થિતિ તો ન હતી કે તેઓ ખાઈના પેલે પાર જઈ કુરેશીઓના સૈન્ય ઉપર તૂટી પડે. તેમ કુરેશીઓ હાંબ પહોળા વિસ્તારમાં જાવણી નાખી આખો પ્રદેશ ઘેરી વળેલા હોવા છતાં તેમની એટલી તાકાત ન હતી કે રણે ચડેલા આ ધર્મધેલા મરણીઆઓ ઉપર તેઓ કંઈ વિશેષ આક્રમણ કરે. મુસલમાનોની ધર્મના નામે પ્રાણ અર્પવાની શક્તિથી તેઓ પૂરા બળુકાર હતા. તેથી પોતે બહોળી સામગ્રી ધરાવતા હોવા છતાં કુરેશીઓ આગળ વધતા અટકતા હતા.

દુશ્મનોમાં ભંગાણ પાડવાના પ્રયત્ન મુસલમાનો કરી રહ્યા હતાં. આ વખતે તેમણે એક મુકિત કરી. એક માણસને દુશ્મનોના લશ્કરમાં મોકલ્યો. સૌથી પહેલાં તે બહુ કુરેશ પાસે ગયો. અને આમ તેમની વાતો ધડીકાદી તે કહેવા લાગ્યો કે તમારી અછલ કેમ બહેર મારી ગઈ છે કે તમે મજાવાળાઓના સોળતી બન્યા છો. તેઓ હાર્યા તો તેઓ સૌ પોતપોતાના ઘર બેગા થઈ જશે, પણ તમે તો અહીંના રહેનાર છો. ઘરબાર ત્યજી તમારાથી કંઈ બહાર જવાશે નહિ. અને તે વખતે મુસલમાનો પણ તમારી સાથે કંઈ સારી વર્તણૂંક ચલાવશે નહિ, છતાં તમે કુરેશીઓનો જ સાથ આપવા ઈચ્છતા હોવ તો તેમની પામે એટલી ચરત કાં ન ખૂડા કે તેઓ મુસલમાનોને અહીંથી નાબૂદ કર્યા પહેલાં એક ડગલું પણ પાછા હડે નહિ. અને ને ચરતના

પાલન માટે બાંહેધરીમાં તેમના કેટલાક સરદારો તમને સોંપે તેથી તેમની તરફથી વિશ્વાસ લાગે નીવડવાનો કડવો અનુભવ તમારે ભોગવવો પડે નહિ. આટલું લાણીવી ત્યાંથી તે કુરેશીઓ પાસે ગયો. ત્યાં ધણી ખુસામત પડતી વાતો કરી કહેવા લાગ્યો કે મને ધણો અશ્વોસ થાય છે કે જે બનુ કુરૈશ ખુલ્લી રીતે તમારા મિત્ર જણાય છે તે ખાનગીમાં મુસલમાનોના મળતિયા છે. એટલું જ નહિ પણ તેઓ એ તો તમારામાંના કેટલાક સરદારોને પોતાની પાસે બાંહેધરી રૂપ લઈ મુસલમાનોને સોંપી દેવાનો ઈરાદો કર્યો હોય તેમ લાગે છે. આ બધું તમને હું મિત્ર ભાવે જણાવું છું. તે માનો અથવા નમાનો એ તમારી મુનસફીની વાત છે. બને બાબુ આવી પટ્ટી ભરાવી તેણે પોખારા મણ્યા. એક શુક્રવારની સાંજે અણુ સુધિયાને બીજા દિવસે સવારે મુસલમાનો ઉપર હુમલો કરવાનો છે તે માટે તૈયાર રહેવા બનુ કુરૈશને કહેવડાવ્યું. બનુ કુરૈશએ ઉત્તરમાં જણાવ્યું કે શનિવાર અમારો પવિત્ર દિવસ છે તે દિવસ અમે આરામ અને ખુદીમાં ગાળીએ છીએ, એટલે યુદ્ધની બાબતમાં અમારાથી કંઈ બની શકશે નહિ. છતાં જો અમારી મદદની તમને જરૂર છે તો હમેશને માટે તમે અમારો સાથ આપશો એવો નિશ્ચય કરો. અને તેના પાલન માટે તમારા કેટલાક સરદારોને બાંહેધરી રૂપ અમારી પાસે મોકલી આપો. બસ. બનુ કુરૈશની અપ્રમાણિકતા સિદ્ધ કરવા કુરેશીઓ માટે આ પૂરતું કારણ હતું. તેમણે હુમલો કરવાનો ઈરાદો માંડી વાળ્યો. તેઓ આ વિચારની ઉચ્ચપાયલમાં જ હતા, એવામાં એક ભારે આંધી આવી અને મોટું વાવાઝોડું થયું. પરિણામે એટલો બધો વરસાદ પડ્યો કે કુરેશીઓના તંબુ ઉપડી એક બાબુ પડી ગયા અને સરસામાન ચાણી સાથે તણાઈ જવા લાગ્યો. અચાન તો હતું જ તેમાં ખોટા વહેમ પણ ખરા. કાંઈએ ગપ ઉડાવી કે મુહમ્મદ સાહેબે સ. અ. બદ્દ કર્યું અને તેથી આફત આવી. તેમ જ તેઓ પોતાનું લરકર લઈ હુમલો કરવા આવી રહ્યા છે,

આટલું સાંભળતાં જ અણુ સુદિયાનના ગાત્ર ગળા મળ્યાં તરત જ ભાગી નીકળવાના હુકમો છોડી દીધા. સૌથી પહેલાં તે પોતે જ એક સાંઘણી ઉપર સવાર થઈ નાસી છૂટ્યો. આમ આસમાની સુલતાની એક પક્ષ માટે સર્વ વિનાશનું કારણ બની ત્યારે પેલા બીયારા ખુદના બોળા મુસલમાનો માટે દયાળુ જગતના કર્તા તરફના અંતિમ આશિર્વાદ રૂપ થઈ પડી. અલ્લાહ રાખે તેને કાણુ આખે.

મુસલમાનો કુરેશીઓથી લયસુક્ત બન્યા. તેમણે બનુ કુરૈશ પાસે વચન લંગ ચવાનો હવે ખુલાસો માગ્યો. તેણે દગલબાજી કરવા બદલ એના કિસ્સાને ઘેરો ઘાલવામાં આવ્યો. કિસ્સો કેટલાક દિવસ મુઘી તેણે ટકાવી રાખ્યો પણ તે અંતે કાઢ્યો નહિ. ઓસના કબીલા સાથે તેને મિત્રાચારી હતી. મુસલમાનો આ મામલામાં પોતાની સાથે સખતાઈના કરે તથા પોતાનો ફેસલો કરવાનું કામ ઓસ કબીલાના સરદાર સાદ ઈબ્ન માઝને સોંપી તેવી તેણે સીધારણ પહોંચાડી. મુસલમાનો આ વાતને એકા એક પસંદ કરે તેમ ન હતું. સાદ ઈબ્ન માઝ બની કુરૈશના મિત્ર અને મદદગાર થતા હતા, તે મુસલમાનો બળુતા હતા. આ મામલાને એક સારી તક સમજી તેઓ તેને યુમાવવા માગતા ન હતા. તેમાં જરા પણ છૂટછાટ મૂકવાની તેમની ઈચ્છા ન હતી. તેઓને પૂરેપૂરું લાન હતું કે એતો સારાં નસીબ કે વરસાદનું તોફાન થયું અને તેઓ બચ્યા; નહિતર અરબસ્તાનની વિવિધ કોમો ન્યાં પોતાના અસંખ્ય લડવૈયાઓ સાથે એક સેનામાં જોડાઈ જઈ મુસલમાનોનો સત્યાનાશ વાળવા મદીના ઉપર આક્રમણ લઈ આવ્યા હતા, ત્યારે તો તેઓ ત્યાં મુસલમાનોને નિર્મૂળ કરીને જ શાંત થાત.

બની કુરૈશ મુસલમાનો સાથે મિત્રતા અને મદદ કરવાના કોલકરારથી બંધાયા હતા. આ બધું વિસારે મૂકી તે કેવળ વચન લંગ થયા હતા, એટલું જ નહિ પણ તેમણે તો મુસલમાનોની

અત્યંત કઠોડી અને દયાળુનક સ્થિતિ કરી મૂકી હતી. દગો રમી દુરમનો સાથે તે ભાગ્યા તેમાંજ તે વખતના ઉગતા ઇસ્લામના સૂર્યને અરત કરવાના પ્રયત્ન રચાયા હતા. આ બધું મુસલમાનોથી બૂલાય તેમ ન હતું. તેઓ પણ બની કુરૈશને પૂરતી શિક્ષા આપવા તત્પર હતા. આ વખતે ઇસ્લામનો સ્વીકાર કરે તો બની કુરૈશને છુટકારો મળે એમ હતું; પણ તેમ કરવા તે તૈયાર ન હતા. અને સંધી કરવાના ફાંફાં મારતો હતો. પણ પોતાના વચનની કિંમત તે ખોઈ બેઠો હોવાથી તેના શબ્દો ઉપર ભવિષ્ય માટે બરોસો રાખી શકાય એમ ન હતું.

અતિ સાદ બન્ને પક્ષના ન્યાયાધિષ્ઠ બન્યા. બેઉ પક્ષના લોકોની ઉલટ પાલટ તપાસ કરી તેમણે કહ્યું કે તમારા બેઉ તરફના લોકોની જે તપાસ મારે કરવાની હતી તે મેં પૂરી કરી છે, તમને બન્નેને જે તે માન્ય હોય અને મારો ફેંસલો સાંભળવા ઈચ્છતા હોવ તો હું તમને તે જણાવું. આ શરત બન્ને તરફથીએ કબુલ રાખી અને સાદ શું ફરમાન બહાર પાડે છે તે સાંભળવા આતુરતાથી જોઈ રહ્યા. સાદે ફરમાવ્યું કે બની કુરૈશએ મિત્રાચારીના શપથ લઈ હાહડતો દગો કર્યો છે તે માટે યહુદીઓના કાયદા પ્રમાણે તેને દેહાંત કંડની જ શિક્ષા હોઈ શકે. મારી આજ્ઞા છે કે કિલાવારીઓ પૈકીના જે કોઈ લડી શકે તેટલી વયના હોય તેમને કતલ કરવામાં આવે.

મંભવીત છે કે પયગમ્બર સાહેબ તરફથી આટલી કડક શિક્ષા તો ન જ ચાત, પરંતુ ઇસ્લામી સેના બનુ કુરૈશ પ્રત્યે એટલી બધી રોષે બરાહ હતી, તેમ સાદનો નિર્ણય એટલો સ્પષ્ટ હતો કે તેમાં કોઈ ફેરમારને હવે અવકાશ જ રહ્યો ન હતો. તેમાં જે જે આરોપી હતા તે શિક્ષાને વશ થયા.

આ શિક્ષા બાહેરમાં ન્યાયરહિત લાગે છે; પરંતુ જે સંજોગોમાં તેનો અમલ કરવામાં આવ્યો અને જે કાયદાના આધારે તે ફરમાવ-

વામાં આવી તે જોતાં તે અન્યાયી ન હતી એ સિદ્ધ થાય છે. આજે જમાનાની મુશ્કેલી સરકારે પણ એજ પ્રકારના ઈનસાફ સંભળાવતી જણાયેલ છે. રાષ્ટ્રના મુલેહ સંખ જળવવા ક્યારેક દેહાંત દંડની શિક્ષા આવરયક થઈ પડે છે.

કેટલાક લોકો આવા દર્શાવેલાં લઈ પયગમ્બર સાહેબની તુલના ખ્રિસ્ત સાથે કરવા લાગી જાય છે, તેમાં ભૂલ છે. પયગમ્બર સાહેબના વખતમાં એવી પરિસ્થિતિ ઉભી થઈ કે તેમને પોતાના અનુયાયીઓના રક્ષણ માટે રાજ્યની લગભગ હાથ ધરવી પડી. પ્રથમથી જ તેઓ કાબાના સંરક્ષક હોવાને લીધે અરબસ્તાનમાં બહોળા આખર ધરાવતા હતા. મોટા મોટા કબીલાઓમાં તેમની ધણી જ પ્રતિષ્ઠા હતી. અને ખુદાએ તેમને શાહી દરજ્જે ; પહોંચાડી દીધેલ હોવાથી તેમની તુલના તેમની પંક્તિના રાજ્યો અને તેમના ફરમાનોની સાથે જ થઈ શકે. શાહી અમલની તુલના ફકીર કે સન્યાસીના આચરણ સાથે કરવી એ જિત્તર દક્ષિણનો ફેર છે.

પ્રકરણ ૬ હું

આજઠાણ કરતાં મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ. તેમજ મહાજરીનોને પોતાના વહાલા વતન લગ્યાને ૭ વર્ષ વીતી ગયા હતા. હવે તેઓ પરદેશમાં પડતા સંકટોથી ટેવાઈ ગયા હતા; છતાંએ અંતે તે માનુષ્યો પ્રત્યેના પ્રેમ અને લાગણીઓએ તેમના હૃદયમાં ઉછાળો માર્યો. પરદેશમાં મનુષ્ય ગમે તેટલું ઉંચું સ્થાન ભોગવતો હોય, તેને સારું ઇચ્છિત ભોગવિલાસાદિ પ્રાપ્ત થયાં હોય છતાં પોતાના જન્મસ્થળનું જૂનું ઝૂંપડું તે તેને યાદ આવે છે. તે દેવળ સાંભરી આવે છે એટલું જ નહિ પણ તેને તે જોવાનું મન થઈ આવે છે અને ત્યાં જઈને રહેવાની લાલસા વધે છે. તે પ્રમાણે મહાજરીનોને માનુષ્યો તરફની પ્રેમભરી લાગણીઓ તથા બીજી જાણોએ આખા અરબ-સ્તાનમાં અનાદી કાળથી અતિ પવિત્ર ગણાતી જમ્યા (કાબા)ના દર્શનની મનોવાંચના ઉત્પન્ન થઈ આવી. કાબાની યાત્રાને દિવસ

નજીક આવતો જતો હતો. તે સમયે અરબસ્તાનના સધળા ખાનદાનો ત્યાં પવિત્ર કાખાની પ્રદક્ષિણા કરવા તથા પોતાના વેપારમાં નફા કમાવવા એકત્ર થતા હતા. મુસલમાનોએ પણ તે પવિત્ર ધામના દર્શનનો વિચાર કર્યો, તેજ ક્ષણે મહાજરીનો અને અનસારીઓ મળીને લગભગ દોઢેક હજાર માણસ જત્રાએ જવા જમા થઈ ગયા. મુસાફરી માટેની સધળી તૈયારીઓ કરવામાં આવી, પણ દાખએ પોતાની સાથે સલાહ પ્રમાણે એક પણ હથિયાર લીધું નહિ. હથિયાર ન લેવાનું મુખ્ય કારણ એ હતું કે યાત્રાએ જતાં યુધ્ધે નથી નીકળ્યા તે વિષેની બધાને ખાતરી રહે. આ બધા લોકો હથિયાર રહિત હોવા છતાં કુરેશીઓ તેમના આગમનના સમાચાર સાંભળતા એક મોકું લશ્કર લઈ મક્કાના રસ્તો રોકી વચમાં ઉભા. તેમનો ઉદ્દેશ કાઈ પણ મુસલમાનને મક્કામાં દાખલ થવા દેવા ન હતો. મુસલમાનોને આ સમાચાર પહોંચતાં તેને એક બેપીઓ પોતાના આગમનનો અર્થ સમજાવવા કુરેશીઓની પાસે મોકલ્યો. પણ તેમણે બેપીઆ સાથે ઘણી ગેરવર્તણૂક ચલાવી, અને જવાબમાં કહેવરાવ્યું કે અમે મુસલમાનોને મક્કામાં દાખલ નહિ થવા દઈએ. બદલે તેમણે પોતાના સિપાહીઓને જે મુસલમાન કાખા તરફ પ્રયાણ કરે તેનું માથું ધડથી જીંદું કરી દેવાના હુકમ પણ આપી રાખ્યા હતા. કેટલાક નીચ જણે મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ.ને પથ્થર માર્યા અને તેમની ઉપર તીર ફેંકવાનું પણ ચૂક્યા નહિ.

આ સ્થિતિ નિહાળી મુસલમાનો ઘણા રોશે ભરાયા. તેઓ કુરેશીઓના કેટલાક માણસોને પકડી મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ. પાસે લઈ ગયા, પણ તેમણે તેમને છોડી દીધા. અને કુરેશીઓને કહેવરાવ્યું કે અમે લડવા નથી આવ્યા પણ મિત્રતાની વાટે આવ્યા છીએ. વળી તેઓની ખાતરી માટે તેઓ જે ચરતો મૂકે તેનો સ્વીકાર કરવા પોતાની તત્પરતા બતાવી. હાજી વાટાઘાટના અંતે કુરેશીઓના સરદારે મુસલમાનોના

પડાવે આવ્યા. ત્યાં એક સુલેહનામું ઘડી કાઢવામાં આવ્યું અને બન્ને પક્ષકારોને માન્ય એવી શરતો તેમાં ટાંકવામાં આવી.

- (૧) કોઈ પક્ષ દશ વર્ષ સુધી એક બીજા ઉપર હુમલો ન કરે.
- (૨) કોઈ કુરેશી પોતાના વડીલ કે સરદારની પરવાનગી વિના મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ. પાસે આવ્યો જાય તો તેને કુરેશીઓને હવાલે કરવામાં આવે.
- (૩) મુસલમાનોમાંથી કોઈ રાખસ કુરેશીઓ પાસે આવ્યો જાય તો તેને મુસલમાનોને સોંપવામાં નહિ આવે.
- (૪) અરબસ્તાનના અન્ય કબીલાઓ શેકટોક વિના ઇન્જશે તેની સાથે બળી શકશે. તેમાં કોઈને વાંધો નહિ હોય.
- (૫) હવે મુસલમાનો અહીંથી આગળ ન વધતાં પાછા ચાલ્યા જાય. આવતા વર્ષે તેમને ત્રણ દિવસ સુધી તે પવિત્ર ધામની પ્રદક્ષિણા કરવા અને ત્યાં ચોક્કસની છૂટ રહેશે; પણ ત્યારે તેમને મહામાં બિલકુલ હથિયાર વિના આવવું પડશે.

આ સુલેહના ખરડાના આધારે મુસલમાનો લાચાર થઈ ગયા અને આશાબંગ બની તેઓ મદીના પાછા ફર્યા.

મુહમ્મદ સાહેબ પહેલાં પણ દુનિયામાં ઘણા પયગમ્બરો થઈ ગયા છે. તે પૈકીના હઝરત મુસા અને હઝરત ઈસા (ઈસુ ખ્રિસ્ત) જેવાનો દરબજો બહુ ભારે છે. પરંતુ તેમની અને પયગમ્બર સાહેબની રીતિમાં ઘણો ફેર છે. પ્રથમના નબીઓ ફક્ત પોતાના ભાઈઓ એટલે ઈસરાઈલના વંશજોને હિદાયત કરવી તે પોતાની ફરજ સમજતા હતાં. હઝરત મુસાની નબુવત અને તેમની આખી જિંદગી બની ઈસરાઈલ અને તેમના કારોબારમાં જ ખપી ગઈ. હઝરત ઈસા પણ નિત્ય એજ કહેતા રહ્યા કે હું તો બની ઈસરાઈલના જૂલ્યા ભટક્યા ઘેટાંઓને સીધો માર્ગ બતાવવા આવ્યો છું. આથી હઝરત ઈસાનો બોધ

એકમાર્ગી હતો અને તેઓ તેજ પ્રમાણેનો બોધ કરતા હતા. પરંતુ પયગમ્બર સાહેબે કેવળ બની ધર્મમાર્ગિને હિદાયત કરવા આન્હાનું કદી નથી કીધું. બની ઈસમાર્ગિ અને બની ઈસરાઈલ પ્રત્યે તેમની સમદષ્ટિ હતી. તેમણે આખી દુનિયાના લોકોને પોતાના ભાઈ સમજ્યા અને તેમને તેઓએ સંપૂર્ણ પ્રેમ અને તેટલી જ ધમકાથી ઈશ્વરી સંદેશ પહોંચાડ્યો. રાજ બાદશાહોના ઠાકમાઠ કે રાજદાન તેમને ઈશ્વરી સંદેશ પહોંચાડવામાં બાધક ન હતા. તેઓ જેટલી સ્વતંત્રતાથી એક અદના ગરીબ માણસને સત્યને માર્ગે બોલાવતા, તેટલીજ સ્વતંત્રતાથી બેધડક રીતે મહાન બાદશાહો અને શહેનશાહોને પણ સત્યને માર્ગે વિચરવાના સંદેશ મોકલતા. તે પ્રમાણે આ વર્ષે તેમણે મોટામોટા બાદશાહો અને કેટલાક દેશના હકીમોને પોતાની રિયાસતના સંદેશ મોકલ્યા અને ઈસલામનો સ્વીકાર કરવા તેમને નોતપાં જે જે બાદશાહોને આ પ્રકારના સંદેશ મોકલવામાં આવ્યા હતા તેમાના ચારના નામ વીસરી શકાય એમ નથી.

- ૧ ઈરાનના બાદશાહ ખુસરો પરવીઝ (કેસર).
- ૨ કોન્સ્ટેન્ટીનોપલ એટલે ગ્રીસના બાદશાહ હિરકલ.
- ૩ એબીસિનીયાનો બાદશાહ.
- ૪ શુસ્તાનનો બાદશાહ.

જે જે ફરમાનો તે વખતે બાદશાહોને મોકલવામાં આવ્યા તે ધણા સાદા અને હુંકા લખાણવાળા હતા. તેનું લખાણ આ પ્રમાણેનું હતું.

“આ પત્ર મુહમ્મદ સ. અ. વ.ની તરફથી જે અલાહનો બંદો અને તેનો પયગમ્બર છે.... બાદશાહ ભેગ—માલુમ યાવ કે જેણે એકેશ્વરવાદને પોતાનો ધર્મ બનાવ્યો તે નિત્યની સલામતીમાં આવ્યો. હું તમને તે એકેશ્વરવાદ તરફ નિમંત્રણ કરું છું. જે તમે

તે ઉપર ઈમાન લાવશે તો દીન (ધર્મ) અને દુનિયામાં સલામતી મેળવશે.”

ઈરાનના બાદશાહને જ્યારે આ પત્ર મળ્યો ત્યારે તેને ત્યાં એક ભારે ધામધૂમનો મેળાવડો રચાઈ રહ્યો હતો. તેણે તે સમયે શ્રીકલોકો ઉપર ભારે જીત મેળવી હતી અને તેને અંગે આ મેળાવડો વિજયની ખુશાલી ઉજવવા ગોઠવવામાં આવ્યો હતો. ઈરાનના બાદશાહને આ પત્ર વાંચી સંભળાવવામાં આવ્યો. બાદશાહે જ્યારે મુદ્દમદ સ. અ. વ. ના નામની પાછી પોતાનું નામ સાંભળ્યું ત્યારે તેને ગુસ્સો કરી તે પત્રના કટકે કટકા કરી નાંખ્યા.

પયગમ્બર સાહેબને આ બનાવના ખબર પહોંચાડવામાં આવ્યા. તેમણે ફરગાળ્યું કે “જે તેઓ ધર્મનો સીધો માર્ગ અખતિયાર નહિ કરે, તો ખુદા પણ જેવી રીતે તેણે ઈશ્વરી સંદેશના ટૂંકડા કયાં તેમ તેની સલતનતના ટૂંકડે ટૂંકડા કરી નાખશે.” ટૂંકમાં થોડા વર્ષની અંદર એવું જ બન્યું કે ઈરાનની સલતનતના લાંગી જુકે જુકા ઉડી ગયા.

ક્રેન્સ્ટેડીનોપલના બાદશાહને જ્યારે પયગમ્બર સાહેબનો શ્લોકો મળ્યો, ત્યારે તેને શહેનશાહે તેની સાથે મોટી મિત્રતા ભરેલી વર્તણૂક ચલાવી. પૂરતા અદબ સાથે તે પેગામને દરબારેખાસમાં વાંચી સંભળાવવામાં આવ્યો. આખી પ્રજાનો વિચાર કરતાં શહેનશાહ એકાએક આમ ધર્મપલટો કરી શકતો ન હતો, પણ તેણે ધણા માન અને ભારે કિંમતની જોટ સોગાદો પયગમ્બર સાહેબની સેવામાં મોકલી. તે વકીલને પાછો વાળ્યો.

એખીસીનીયાના બાદશાહે પયગમ્બર સાહેબના દૂતના માનપાનમાં ધણું કયું. પયગમ્બર સાહેબ સાચા નખી છે તેનો તેણે સ્વીકાર કર્યો. તે ઈસલામ ધર્મથી પાવન બન્યો. તેણે વાયુવેગે ઉડનાર એક મોટી કિંમતનો ઘોડો, ખાસ શાહી તખ્તોમાંથી દુલદુલ નામનો એક

અન્નેડ ખચ્ચર, અને બરીરા નામની એક દાસી પયગમ્બર સાહેબની સેવા કરવા બેઠ તરીકે મોકલ્યા.

ગુરસાનનો બદલાઈ, સફીર સાથે ધણા અવિવેકથી વત્યો. તેણે સફીરને કતલ કરાવ્યો. આ ગેરવર્તણૂકથી મુસલમાનોના હૃદય બહુ દુઃખાયા; પરંતુ આ કારણે જ ઝીંસ અને સીરિયાની છતના કાર ઉધક્યા, જેનું વર્ણન આગળ કરવામાં આવશે.

કાયમનો યહુદીઓને મુસલમાનો સાથે વિરોધ આલ્યો આવતો હતો. છેવટ જતાં તેમણે એટલા બધા કષ્ટ ઉઘાવવા પડ્યા કે તેઓ કતલ થયા, દેશનિકાલ કરવામાં આલ્યા, તેમના માલમિલકત જપ્ત કરવામાં આવી, છતાંએ તેમણે પોતાના હૃદયમાંથી અદાવત તથા કીનાને જતા ક્યાં નહિ. મહીનાથી ત્રણ ચાર મજલ દૂર ધીસાન ખૂણામાં જૈબર કરીને એક પ્રદેશ હતો, ત્યાં તેમની વસ્તી સારા પ્રમાણમાં હતી. જૈબરના પ્રદેશમાં કિલ્લાઓ પણ હતા, તેમનાં અલ્લકમુસનો કિલ્લો ધણો મજબૂત અને દુરમનોની ટક્કર ઝીલે તેવો હતો. ત્યાંના યહુદીઓ મુસલમાનોના પ્રથમથી જ શત્રુ હતા, અને તેમના ધર્મભાષ્યો બની નઝીર અને બની કુરૈશ ન્યારે દેશનિકાલ થઈ તેમની પાસે પહોંચ્યા ત્યારે તો તેમની શત્રુવટમાં વિશેષ વધારો થતો ગયો. તેમણે મુસલમાનોનો નાશ કરવા છેલ્લા પ્રયત્નો આદર્યા. આ કાવત્રામાં કેવળ યહુદીઓ જ હતા એમ ન હતું, પણ તેઓ એવી રીતે વત્યા કે અરબસ્તાનના ખીજા કેટલાક કબીલાઓએ પણ તેમને સાથ આપ્યો. બની ગતશન નામનો કબીલા પોતાની મોટી સંખ્યા સાથે તેમની સાથે ભળ્યો. મુસલમાનો ઉપર બિષણ આક્રમણ લઈ જવાની તૈયારીઓ થવા લાગી. મુસલમાનો આ સંધળી બીનાથી વાકેફ હતા. દુસ્મન પોતાની સંધળી તૈયારીઓ કરી લે તેટલો વિશંખ કરવાનું વ્યાજબી ન લેખતાં તેઓ મહોરમની શરઆતમાં (હી. સ. ૭) ૧૪૦૦ માણસો સાથે જૈબર ઉપર ધસી ગયા. અત્યાર

સુધી યદુદીઓ બહારની મદદ મેળવી શક્યા ન હતા, એટલે તેઓ પોતાનામાં સામે યવાની શક્તિ નહિ દેખતાં જ્યાં ત્યાં પોતાના કિસ્સાઓના દરવાજા બંધ કરી અંદર બસાઈ બેઠા. મુસલમાનો અત્યારે પોતાના જીવ સાથે રમી રહ્યા હતા. તેમણે એક પછી એક કિસ્સા સર કરવા માંડ્યા, અંતે સૌથી મજબૂત અને જારે ટક્કર કીધે તેવો અલકમુસ કિસ્સો પણ પાડ્યો. તેના સ્વામી મુસલમાનો ડર્યા. અલકમુસ ઉપર મુસલમાનોનો વિશ્વ યતાં આસપાસના તમામ યદુદીઓ દામ દારી ગયા. તેમણે મુસલમાનોની આજુ કબૂલ કરી. હવે ખેંચરના સમજા યદુદીઓએ એકત્ર યઈ મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ. પાસે પોતાના અપરાધની માફી માગી. અને આજીજી સાથે તેમની દયા ખાવા તેમને વિનવ્યા. ભવિષ્યમાં તેઓ કોઈ પણ વખત મુસલમાનોની સામે માથું ના ઉપાડે તે શરત ઉપર મુહમ્મદ સાહેબે સ. અ. તેમને તેમની સ્થાવર તેમ જ જંગમ મિલકત પાછી સોંપી દીધી; અને સંપૂર્ણ ધાર્મિક સ્વતંત્રતા સાથે તેમને પોતાના ધર્મ પ્રમાણે વર્તવાની છૂટ આપી.

વિશ્વ પ્રાપ્ત કરી મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ. જ્યારે ખેંચરમાં દાખલ થયા, ત્યારે એક યદુદી બાઈએ તેમની મેદમાની કરી. તેને ખુશ રાખવા પયગમ્બર સાહેબે આમંત્રણનો સ્વીકાર કર્યો. પણ આ યદુદીણીના ઉદ્દયમાં ઈર્ષા હતી તેથી પાપીણીએ પીરસવાની સામગ્રીઓમાં વિષ ભેળવ્યું. પયગમ્બર સાહેબ પોતાના સાથીઓ સાથે જમવા બેઠા. તેમાંનો એક તો સહે જ ખાતાની સાથે જ મરી ગયો. પયગમ્બર સાહેબે કાળિયો ભર્યો, પણ તેમને ખાણું બેસ્વાદ લાગ્યું. તરત જ તેમણે ખાવાનું બંધ કર્યું. પરંતુ જે એક બે નવાલા લીધા હતા તેથી પણ મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ.ને ઘણી તકલીફ પહોંચી. સ્વાસ્થ્ય બગડ્યું અને તેની અસર તેમના દેહાંત સુધી ચાલુ રહી. આ દુનિયામાંની તેમની આખરની ઘડીએ પણ તે ઝેરની પીડા તેમને હતી. આટલું મોડું દુશ્કૃત્ય હોવા છતાં તે બાઈને તેમણે સી જતી-અખજા-

સમજી કાંઈ પણ ન કહેતાં તેણીને પોતાના કબીલા સાથે નીરંતે રહેવાની પરવાનગી આપી.

પયગમ્બર સાહેબ ખેંચરથી મદીના પહોંચ્યા ત્યારે ઉમ્મે હબીબિયાહ અબુસુફિયાનના પતિ ઝેબીસિનીયામાં મરણ પામ્યાના અને તે વિધવા મદીનામાં આવ્યાના તેમને સમાચાર મળ્યા. ઉમ્મે હબીબિયાહ એક સાચા ઈમાનદાર બાઈ હતા. તેમના પિતા મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ.ના કંદર શત્રુ હોવાથી તેમને મક્કા જતાં મુશ્કેલી રહેતી હતી. તેમનું મન થઈ આવ્યું કે ખીખી સવદની પેઠે પયગમ્બર સાહેબ તેમને પોતાના ઝનાનામાં દાખલ કરી તે અપૂર્વ માન બક્ષે અને તેમનું રક્ષણ કરે. આ સંબંધ જોડવામાં પયગમ્બર સાહેબને એક મોટા નફા જણાયો, તેમણે વિચાર્યું કે આ લમગાંઠથી પોતાની અને અબુસુફિયાનની વચ્ચે એક અતિ નિકટનો સંબંધ થઈ પડશે. જૂતઃ કાળની શત્રુવટ બૂલાઈ જશે. તે સમયે ઉમ્મે હબીબિયાહ આધેડ વયના હતા. તેમની સાથે તેમના પ્રથમના પતિથી થયેલ એક દીકરી હતી. તેનું નામ હબીબાહ હતું, તે ઉપરથી આ ઉમ્મે હબીબિયાહ તરીકે ઓળખાતા હતા. પયગમ્બર સાહેબે તેમની સાથે નીકાહ કરી લીધો.

સાતમા વર્ષની આબરમાં, કુરેશીઓ સાથે કરેલ પેલા સુલેહ નામાની શરત પ્રમાણે મુસલમાનો મક્કા ગયા. જેમ દરેક મનુષ્યને પોતાની જન્મભૂમિમાં વિચરવાની અભિલાષા હોય છે, તે પ્રમાણે મુસલમાનોએ મક્કા જઈ પોતાની લાલસા પૂરી કરી. ત્રણ દિવસ સુધી તેઓ કાવ્યામાં રહ્યા. હજરત હયાલીમ અ. સ.ના વખતથી ચાલી આવતા રૂઢી-રિવાજોની ક્રિયા તેમણે પણ કરી. ઇસ્લામી ઇતિહાસકારોએ આ સમયને અમતુલ કામના નામથી વર્ણવ્યો છે. મુસલમાનોને પોતાના વતનમાં દાખલ થવાની અને કાબાના દર્શન કરવાની રજા આપવામાં આવી તેનો આબર પ્રદર્શિત કરવા

તથા તેમણે કોલકરાર પાળ્યા તેનો ઉપકાર માનવા, તેમણે મહા છોડી જતા પહેલાં મહાવાસીઓની દાવત કરવાનું વિચાર્યું; પરંતુ કુરેશીઓએ કહેવરાવ્યું કે મહામાં ત્રણ દિવસ થોભવાની શરત હતી તે પ્રમાણેના ત્રણ દિવસ પૂરા થાય છે એટલે હવે મુસલમાનોએ વિના વિલંબે શહેર છોડી દેવું. આ સંદેશ મળતાં જ પયગમ્બર સાહેબ તરત જ શહેરની બહાર નીકળી ગયા અને કેટલેક દૂર જંગલમાં જઈ પોતાનો પગલ ક્યો. મહાના ડુંકા નિવાસ દરમિયાન પયગમ્બર સાહેબ તથા તેમના અનુયાયીઓએ એટલી સુંદર લલમનસાઈ બતાવી કે કુરેશીઓના હૃદય ઉપર તેની ઊંડી છાપ પડી. પરિણામે તેમનામાંના ઘણા જણ તો તેજ સમયે મુસલમાન થઈ ગયા.

ખાલીદ બિન વલીદ કરોને પયગમ્બર સાહેબના એક જીવલેણ શત્રુ હતા. તેમણે ઓહદના યુદ્ધમાં પયગમ્બર સાહેબનો ઘાત કરવા અનેક સુકિતઓ રચી હતી, પણ મહામાં પયગમ્બર સાહેબે બતાવેલ પ્રયત્ન હિમ્મત અને વિશાળ મન જોઈ તેમણે ધરિલામનો સ્વીકાર કર્યો. ખીજા એક મરાઠ્ઠર સરદાર ઉમર બિન આસ હતા. જે કે તેમણે પયગમ્બર સાહેબ વિષે અનેક કટાણા જોડી કાઢ્યા હતા, જતાંએ હવે તેઓ મુસલમાનોની પંક્તિમાં આવી બેઠા.

આ સમયે યુદ્ધમ્મદ સાહેબે સ આ કુરેશીઓમાંની એક વૃદ્ધા કે જેણીનું નામ મેમુના હતું, તેણીની સાથે નિકાહ કર્યો. આ નિકાહ કરવાનું પ્રયોજન ખાલીદ બિન વલીદ સાથે ગાઢ સંબંધ બાંધવાનો હતો. મેમુના તે કાળે ૫૦ વર્ષ વિતાડી ચૂક્યા હતા. જે જે અભિલાષાઓને હીધે આ નિકાહ કરવામાં આવ્યો હતો તે સર્વેમાં પયગમ્બર સાહેબ સંપૂર્ણ રીતે સફળ થયા. ખાલીદ બિન વલીદ જેવા કટ્ટર દુશ્મન પોતાના ગ્રાણી નિજાવર કરનાર મિત્ર બની બેઠા.

મુસલમાનોના એલખીને ગુસ્સાનના બાદશાહે કતલ કર્યો હતો,

તેના બદલામાં તેને શિક્ષા કરવા તથા હજાર માણસોનું સૈન્ય રવાના કરવામાં આવ્યું. તે લોકો ધર્મે ખ્રિસ્તી હતા અને ખ્રિસ્તીઓના શહેનશાહ હિરકલના ખંડીયા હતા. તેથી તેણે તેમની કુમકે એક તાલીમબદ્ધ સેના રવાના કરી. સીરિયામાં આવેલ શહેર મોતા આગળ બંને સૈન્યોનો ભેટો થયો અને દરુણ યુદ્ધ જામ્યું. બંને બાજુએ ભારે સંહાર થયો. નુકસાનોનો પાર ના રહ્યો. અતિ વિન્યમાળ મુસલમાનોને પ્રાપ્ત થઈ. છતાં તે છત અતિ મોંઘા મુલની હતી. તેમાં તેમને કાંઈ ફાયદો રહ્યો નહિ. અને લાચાર બની તેઓ મદીના પાછા ફર્યા.

હદખિયાના કાલકરારમાં એક એવી શરત હતી કે મુસલમાનોના તરફદારો તથા સંધી વાળાઓની કુરેશીઓ પગપણી ના કરે અને ખ્રિસ્તીઓ કુરેશીઓના લાગતા વળગતા સાથે લડાઈ ના લડે. પણ થોડા દિવસમાં મક્કાના કુરેશીઓએ ઉપયુક્ત કાલકરારની પરવા ના કરતાં છડછાડ-શર-ફેરી દીધી. બની ખજાઆના કબીલાવાળા પયગમ્બર સાહેબના હિતેશ્ચુ હતા અને બનીબકરના લોકો કુરેશીઓના મદદગાર હતા. એકાએક આ બંને કબીલામાં લડાઈ સળગી ઉઠી. મુસલમાનો સાથે મિત્રતા હોવાથી બનીખજાઆએ તેમની મદદ માગી. કુરેશીઓ સાથેના કાલકરારના આધારે મુસલમાનો તેમને મદદ કરવા અશક્ત હતા. પોતાના વચનની ખાતર તેઓ શાંત રહ્યા. પણ કુરેશીઓને બનીબકરને મદદ કરતાં જરાયે મોકાવ થયો નહિ. તેમણે લાગણી જ તૈયારીઓ કરવા માંડી. કુરેશીઓના ટેટલાક સરદારો વેશ બદલી યુદ્ધમાં પણ ઉતર્યા. આ ઉપરથી કુરેશીઓની ખ્રિસ્તીઓની ચક્ષિતનું ખંડન કરવાની નીતિમાં જરા પણ ફેર પડ્યો નહતો એ સિદ્ધ થાય છે.

આ યુદ્ધમાં એક બીજું દુઃખપરિણામ નીપળ્યું. મક્કાના કુરેશીઓ ખજાઆની સાથે લડતાં અને તેમની ઉપર કરતા વાપરના ઠેક દરમના પવિત્ર સ્થળ ઉપર આવી પહોંચ્યા. રિવાજ પ્રમાણે

હરમ તે દરેકને માટે અલગનું સ્થાન હતું. ત્યાં દોસ્ત અને દુરમનને પોતાના વૈરલાવ ઓછામાં ઓછા તે સ્થળ ઉપર હોય ત્યાં સુધી ભૂલવાં પડતાં. એથી તેનું મહાત્મ્ય વધ્યું હતું અને તે પ્રણાલી અનાદિ કાળથી ચાલી આવતી હતી. તેનું પાલન આખું અરબસ્તાન કરતું આવ્યું હતું અને તે પાલનની ચાંલીર ફરજ મહાના કુરેશીઓ માટે વિશેષે અવલંબેલી હતી, પણ અત્યારે રક્ષક તેજ લક્ષક બન્યા હતા. બની ખગલઆએ પાક હરમનું માન સાચવવા ફરિયાદ કરી અને બહુ ધમપછાડ મારી કહ્યું કે જરા ખુદાથી ડરો. પવિત્ર હરમની ધનિગત સાચવો, પરંતુ કુરેશીઓએ એક વાત ન સાંભળી તેમણે કરપીણ રીતે વીસ મુસલમાનો તરફના ખૂન કર્યા.

ઉમ્મર બિન ખગલઆએ પયગમ્બર સાહેબની સેવામાં હાજર થઈ, મહાના કુરેશીઓના વચન ભંગ થવાનાં જોઈને તેમણે ગુજરેલા ત્રાસની વાતો કરી. સ્પષ્ટ રીતે કુરેશીઓનું ઈર્ષ્ય સુલેહનામા અને કાલકરારની શરતોનું વિરોધી હતું. તે એટલેથી બસ ન હતું. તેમણે તો સહીઓથી આંધ્યા આવતા પવિત્ર રિવાજ કે પવિત્ર હરમના ક્ષેત્ર ઉપર કોઈ શખ્સ હિંસા કરી શકતો નથી, તેનો ભંગ કર્યો હતો. હજરત ઈબ્રાહીમ અ. સ.ના સમયથી હરમનું માન અખંડિત હતું. કોઈ ખૂની પણ તેના આત્રાએ આવતાં ગમે તેવો દુરંધર તેની ગિરફતારી કરતાં અટકી પડતો; તો પછી તેજ સ્થળે ચોખ્ખો મનુષ્યવધ એ કેવું વિચિત્ર !

કુરેશીઓના વચનભંગ થતાં પયગમ્બર સાહેબને ઘણું દુઃખ થયું. બની ખગલઆ ઉપર તેમને દયા આવી. તેમણે બની ખગલઆનું આશ્વાસન કરતાં કહ્યું કે જો હવે હું તમારી મદદ ના કરું તો 'હે ઈશ્વર તું મને સહાય ન થજો' આટલું ફરમાન પયગમ્બર સાહેબ પાસેથી સાંભળતાં મુસલમાનોએ મહા ઉપર ચઢાઈ લઈ જવાની

સઘળી તૈયારીઓ શરૂ કરી દીધી. ૧૭મી રમઘનનને દિવસે તે વિગેના ઢઢેરા બહાર પાડવામાં આવ્યો. અને થોડા જ વખતમાં દર હજાર માણસોની સેના હજરતની સરદારી તલે ઉભી થઈ ગઈ. બધાએ મક્કા તરફ દૃઢ કરી. રસ્તાની કાંઈ પણ હાડમારી વિના મજલ કાપતાં કાપતાં લશ્કર મક્કા જઈ પહોંચ્યું. મક્કાના કુરેશીઓને લાગે તો લાગી ગઈ હતી. તેઓ પણ સામે થવાના મનસુગા ધડી રહ્યા હતા. પરંતુ હવે ઈસ્લામી સૈન્યની અરબસ્તાનમાં સારી ધાકે બેસી ગઈ હતી. મુસલમાનો આવ્યા એટલા સમાચાર મળતાં જ મક્કાના કુરેશીઓના હાંડળ ગગડી ગયા, તેમના હાથ પગ થાંભી ગયા. અબુસુદિયાન ઈસ્લામી સૈન્યની શોધમાં હતો. ખરો. એક સાંજરે તે પગાવ પાસેના જંગલમાં આવી પહોંચ્યો. અહીં લશ્કરે પોતાનો મુકામ કર્યો હતો. જંગલમાં ગાઉના ગાઉ સુધી ચારે બાજુ આગ સળગતી જોઈ તેની વિસ્મયનો પાર ન રહ્યો. જે જે બાજુએ તેની નજર પડતી તે તે દિશામાં ઈસ્લામ શરૂઓ તેની દષ્ટિ ગોચર થતાં.

પયગમ્બર સાહેબના કાકા અબ્બાસને મોટા સાહે બોલવાની રેવ હતી. તેમની સાધારણ વાતચીત જાણે કાંઈ મોટેથી બોલી રહ્યું છે કે વડી રહ્યું છે એમ લાગતી. કાંઈકની સાથે વાત કરતાં તેમણે કહ્યું કે જો આ વખતે કુરેશીઓ જરા પણ વધ્યા કરતાં નિવડ્યા તો મક્કામાંથી તેમનાં નામનિશાન મટી જવાના, એ વાત ચોક્કસ સમજવી. આ વાત અબુસુદિયાને સાંભળી લીધી. તે બીતો બીતો આમ તેમ ચંતાતો લપાતો હજરત અબ્બાસની પાસે આવ્યો અને કહેવા લાગ્યો કે તમે તો અમારા મુરબ્બી છો, અમારું એવ શામાં છે તેનો રસ્તો બતાવો. હજરત અબ્બાસે કહ્યું કે તમારા માટે દીન અને દુનિયામાં જો કાંઈ પણ શ્રેષ્ઠ ઉપાય હોય તો એ છે કે તમારે હમણાં જ પયગમ્બર સાહેબની સેવામાં હજર થવું અને ઈશ્વર કે જે કેવળ એક જ છે તેનો સ્વીકાર કરવો. આ વાતચીત ચાલતી હતી તેવામાં દરથી

હજરત ઉમરે અબુસુફિયાનને જોઈ લીધા. તેઓએ લાગતી જ તલ-
વાર જેથી તેની ઉપર ધસતાં પૂછ્યું કે આ નાસ્તિકને અહીં કાણુ
લાવ્યું છે. તેમને હજરત અબ્બાસે મદામહેનતે વાર્તા અને પયગમ્બર
સાહેબની સેવામાં હાજર થઈ તરત જ અબુસુફિયાન માટે અભય-
દાન મેળવ્યું. થોડીવારમાં તે પણ પયગમ્બર સાહેબ પાસે આવી
પહોંચ્યો. અત્યંત માયાથી પયગમ્બર સાહેબે તેની સાથે વાતચીત
કરી. બહાણમાં પયગમ્બર સાહેબે તેનો હાથ પોતાના હાથમાં લઈ,
તેની સાથે ઘણી હમદદી બતાવતાં સમજાવ્યો કે જુઓ; અબુસુફિયાન!
જેની પૂજા થઈ શકે તેવા અદ્વાહના સિવાય એક પણ વસ્તુ નથી.
એની પૂજા એ જ સાચી પૂજા છે. અને એ તે સાચો ધર્મ છે.
જેની તમે આરાધના કરો છો તેમાં તમને કોઈ પણ પ્રકારનો નફો
નુકશાન કરવાની શક્તિ જ નથી. અને હું જે કંઈ કહું છું એ ફક્ત
તમારા કલ્યાણ માટે છે.

અબુસુફિયાને કહ્યું કે ઓ ખુદાના પયગમ્બર! તમારી દયા
અને સહિષ્ણુતાના વખાણુ કરવાની શક્તિ અમારામાં નથી. જે દૂર-
પર્તન અમે તમારી સાથે અલાબ્યું છે તે અમને બરાબર યાદ
છે. તેના બદલામાં જે પ્રેમ તમે અમને દાખવી રહ્યા છો તે પણ
જાહેર છે. સાચે જ જે જે વસ્તુઓ અમે લજ્જાએ છીએ તે લજવા
થોડ્ય નથી, તેની માટું મન સાક્ષી પૂરે છે જો તે અમારી સહાયે
ચાત તો પછી અમને નામોશી પર નામોશી અને પરાજય પર
પરાજય કેમ મળત. આજે આ સઘળા લોકોની સમક્ષ સાચા હૃદયથી
હું શ્રીતિપૂજનો સ્તોત્ર કરું છું અને એકેશ્વરનો સાચો માર્ગ સ્વીકારું છું.

અદ્ય સમયમાં વાયુવેગે આ સમાચાર મસ્લામી જાવણીમાં
પ્રસરી ગયા. મુસલમાનો આનંદની ઉજવણી કરવા લાગ્યા. ઘડી
પહેલાં જે તિરસ્કાર અને ધિક્કાર સાથે અબુસુફિયાનનું નામ લેવામાં
આવતું હતું, તેજ નામ હવે અદબ અને માન સાથે ઉચ્ચારાવા લાગ્યું.

બીજે દિવસે સવારે બસબર ગોઠવાઈ, સભા ચર્ચ, ઈસ્લામી લશ્કર મક્કા તરફ આગળ વધવા લાગ્યું. દૂત કરતાં લશ્કરને કેટલાક જણ પહોં ઉપર ચડી નીલાળી રહ્યા હતા. કદાચ મક્કાવાસીઓની બલામણ્યથી આ લોકો નિરીક્ષણ કરવા આવ્યા હોય. મોખરે બહુ સત્તીમના કબીલાની ટુકડી હતી. પોતાની બહાદુરી માટે તેઓ પંદ્ર-ચેલા હતા. હાથમાં ઉઘાડી તલવારો લઈ પોતાના નેજા-નિધાન ફફડાવતું મોટા અવાજે અઘા...હો અકબરની જયધોપણા કરવું આપું લશ્કર પ્રયાણ કર્યું જતું હતું. તેનો સેનાધિપતિ ઈસ્લામનો નરકેસરી ખાલીદ બિન વલીદ હતા. યુદ્ધ-પતાકા પણ તેમણે જ ધારણ કરી હતી. તેમની પાછળ ઝુબેર બિન અવામના સૈનિકો હતા, જે પોતાના કાળા વાવટા સાથે ચાલી રહ્યા હતા. સવારના તડકામાં તેમનાં હથિયાર સુંદર રીતે ચમકી રહ્યા હતા અને તેનું પ્રતિબિંબ ઉડીને આંખોમાં પડતું હતું. તે પછી બહુ કચ્ચાળ અને મઝનિયાના કબીલાની ફાજ અનુક્રમે પસાર થઈ; તેઓ પણ હાથમાં લડાઈના વાવટા ફફડાવતા કાઠબંધ ચાલ્યા જતા હતા. તેમના પછી પયગમ્બર સાહેબની સવારી આવી. તેઓ નામદાર ઊંટડી ઉપર બિરાજમાન થયા છે. માથા ઉપર કાળો અમામો (એક જાતની ચારખી ઢંગની પાધડી) બાંધ્યો છે; મોઢેથી મોટા અવાજે દરબરની રીતે “સરે ઈબ્રા ફતહના” (કુરાન શરીફના શ્લોકો) લપ્પે જતા હતા. પયગમ્બર સાહેબની ઝબ્બાજમણી અનસારી અને મહાજરીતેનું દળ પાંચ પાંચ હંજરની સંખ્યામાં ગોઠવાયેલું હતું. આ લોકો ઈશ્વરના પ્રેમમાં ઘેલા બનેલા પયગમ્બર સાહેબ ઉપરથી પોતાના જીવન કુરબાન કરવાને એક પગે તૈયાર હતા. આ લવ્યતા અને નાઈ જોઈ લોકોના હૃદય કંપી ઊઠતા.

ઈસ્લામી સૈન્ય મક્કાની લાગોળમાં આવી લાગ્યું, સારે અશુ-સુદિયાને પયગમ્બર સાહેબની સેવામાં હાજર થઈ વિનંતિ કરી કે ને મને આજ્ઞા હોય તો હું મક્કામાં પહેલા જઈ કુરેશીઓને સમજાવું,

કે તેઓ પોતાની મૂર્ખતા અને હકના માર્યા કંઈ મુશ્કેલી ના કરી
 બેસે. પયગમ્બર સાહેબે તેમ કરવા તેમને પરવાનગી આપી. તેઓ
 મક્કાવાળાઓ પાસે જઈ કહેવા લાગ્યા, ઓ મારા મિત્રો અને
 બાઈબંધો ! હું મુસલમાન થઈ ગયો છું. આપણા જોડા ધર્મ અને
 તે પ્રત્યેના મમત્વથી આપણને જે પારાવાર નુકશાન પહોંચ્યું છે તે
 તમે સારી રીતે જાણો છો. આ સમયે મૂર્તિપૂજનો ત્યાગ કરવો
 તેમાં જ જીવનું રક્ષણ અને મુક્તિનો માર્ગ સમાયેલા છે. ઈશ્વર કેવળ
 એક જ છે અને તેની જ આરાધના કરો. જે રંગદંગથી ઈસલામી
 દળ આવી રહ્યું છે તેને રોકવાની તમારામાં શક્તિ નથી. તેને રોકવાનો
 પ્રયાસ કરવો એ જ જનને જોખમમાં નાખવા સમાન છે. પરિણામે
 મક્કામાં લોહીની નદીઓ ચાલશે અને છતાં તે સધળું નિરર્થક, મારી
 શક્તિ અને બહાદુરીની તમને સધળાને પીછાણ છે. તો પણ અંતે
 તેમાં કંઈ એવી વસ્તુ છે કે જેણે મને આકર્ષ્યો છે. મેં તમને તેના
 વખતસર ખબર આપ્યા છે. તે તમારે માનવું વા ના માનવું એ હવે
 તમારા અધિકારની વાત છે.

આ વાતચીત ચાલુ હતી તેટલામાં, પોતાનો પતિ મુસલમાન
 થઈ ગયો છે તે સમાચાર સાંભળતાં અમિરપ ધારણ કરી અણુ-
 સ્પ્રિયાનની પત્ની દોડતી આવી. તેણે અણુસુદિયાનની દાદી પકડી
 એટલા જોરથી મારવા લાગી કે તેની દુર્ગત કરી દીધી. અને મોટા
 અવાજે લોકોને હસકેરવા લાગી કે ઓ ગાલીબના વંશજો ! આ અકલ-
 હીન ડોસાને મારી હાંકી કાઢો; આપણી વચ્ચે કેવું બેહુદું બકી
 રહ્યો છે. તમને લગીરે શરમનો પાસ છે કે નહિ ? એટલામાં તે
 લસ્કરનાં ટોળાં ઘહેરમાં આવી પહોંચ્યા. તેનો શેરખંઢાર પણ સંભળાવા
 લાગ્યો. એક પછી બીજા એમ અનુક્રમે લસ્કરી દુકડીઓ પોતાના
 રાબદાજથી ચાલી આવતી હતી. કુરેશીઓને સામા થવાના કે બોલવા-
 ચાલવાના હોય પણ ના રહ્યા. અલબત્ત અકરમા ઈબ્ન અણુજહલ

પોતાના પ્રપંચ અને દગાથી વંચિત ના થઈ શક્યો, તે પોતાના સાથીઓ સાથે દેટલાક કુરેશીઓને લઈ ઘવમાં સંતાઈ બેઠો હતો. તેણે અચાનક ખાલીદ ર. અ. ઉપર દુમલો ક્યો. પરિણામે બે મુસલમાનો શહીદ થયા. ખાલીદ બિન વક્કિદે અતિ નમ્રતા દાખવી તેમને ધણો સમજાવ્યો અને કહ્યું કે નાહક મૂર્ખતા કરી તમારા પ્રાણ દાખાડે ખૂઓ છો. ફક્ત પયગમ્બર સાહેબની આજ્ઞા મજે એટલી જ વાર છે, કે જ્યારે તમને એકના બે કરી દગલાબંધ ગોઠવી દેવામાં આવશે. આ સહેજ નામની ઝપાઝપી હતી, પણ વીસ કુરેશીઓ તેના ભોગ બન્યા. તેમણે જોઈ લીધું કે ઈસ્લામી સૈન્ય સાથે બાથ બીડવી એ તેમના ગળ બહારની વાત હતી.

પયગમ્બર સાહેબે સાંકળી પર બેઠા બેઠા જ કાબાની પ્રદક્ષિણ કરી. અંદરની ત્રણસોસાક મૂર્તિઓ બહાર કઢવી, આખા કાબાના મકાનને સાફ કરવામાં આવ્યા. પયગમ્બર સાહેબના હાથમાં એક સોટી હતી તે લઈ તેઓ જે જે મૂર્તિ આગળ જતા ત્યાં મત્ત આપ્યું અસત્ય ગયું એવા અર્થની કુરાનની આવાતો લખાતા. તે પછી મૂર્તિના માથે સોટી મારતા કેતરત તે ઉધી નીચે પડતી સૌથી મોટી મૂર્તિ દુબલની હતી. તેની ઉપર મૂર્તિપૂજકોની બારે આસ્થા હતી. બોધો પોતાના મંકદ અને આપત્તિ કાળે તેમને તેમાંથી ઉગારી લેવા તેઓ આ દેવની ઉપાસના કરતા. તેંધણા ઉંચા આસન ઉપર ગોઠવવામાં આવેલ હતી. તેથી ત્યાં પયગમ્બર સાહેબની સોટી ના પહોંચતા હજરત અલીએ ઉપર ચડી તેને તોડી નાખી.

કાબાની દિવાલો ઉપરની દેવદેવીઓની છબીઓ અને ચિત્રો બુરસી નાખવામાં આવ્યા. તેને પાણીથી સારી પેટે ધોવાની હજરત ઈબ્રાહીમ અ. સ.ની મસ્જિદની મૂર્તિરૂપ ગંદકી કાઢી પાક કરવામાં આવી. હવે તેઓ સહેર તરફ વળ્યા, સમય ધણો નાણુક હતો. દરેક જણને

શહેરની સલામતીનો વિશ્વાસ ન હતો. તેઓ માનતા હતા કે પયગમ્બર સાહેબ કલેઆમનો હુકમ ફરમાવશે અને તેમને જે જે કષ્ટ આપવામાં આવ્યા હતા તેનો પૂરેપૂરો બદલો લેશે. આ વિચારોથી મહાવાસીઓ કંપી ઉઠ્યા હતા. મોત માથે આવી ઉભું છે એમ તેઓને લાગતું હતું. લોકો શહેર છોડી ભાગવા લાગ્યા. તેવામાં પયગમ્બર સાહેબે ઠાઈ પણ મુસલમાનને તક્કવાર નહિ ચલાવવા અને મહાવાસીએ શહેર છોડી નામી નાંહ જવાનો દંડેથી બહાર પાડ્યો. આને લડવાનો અને બદલો લેવાનો દિવસ નથી; પણ પ્રેમ અને માયાનો દિવસ છે. હું તમારો દુરમન બનીને નથી આવ્યો. મારે તમારી સાથે વેર વાળવાના ના હોય. મીસરમાં હજરત મુસદ્દે જે મીઠા વર્તાવ પોતાના ભાઈ પ્રત્યે દાખવ્યો હતો, તેજ વર્તણૂક મારી તમારી પ્રત્યે હશે. હું તમને મોટા સાહે પણ બોલવાનો નથી.

મહાવાસીઓને સર્વે રીતે અલબદાન મળવા છતાં, અકરમાએ કાંઈ કારણ સિવાય બે નિર્દોષ મુસલમાનોને કતલ કર્યાં. આવા મંગલ પ્રસંગે આ બે જણને ત્યાં શોક છવાઈ ગયો. આનો ન્યાય તોળવાની કડવી ફરજ પયગમ્બર સાહેબને માથે આવી પડી. ગુન્હાની શિક્ષામાં અકરમાને દેશનિકાલની સજા ફરમાવવામાં આવી. આ ખબર મળતાં તે મહાથી ભાગી નીકળ્યો અને હુપા વેશે આમતેમ આચડતો રહ્યો. તેના બાલનમાં નિરાશિત બની ગયાં. આ સ્થિતિમાં અકરમાની પત્ની પયગમ્બર સાહેબની સેવામાં હાજર થઈ પોતાના કષ્ટ અને સંતાપની કચની રડી રડી કહેવા લાગી. તથા અત્યંત નમ્રતા અને આજીજી સાથે પોતાના પતિને જીવતદાન આપવાની તેણે પ્રાર્થના કરી. પયગમ્બર સાહેબે કતલ થયેલા બે મુસલમાનોના વારસોને પોતાના પિતાના ખૂનની માફી આપવા સમજાવ્યા. અને અકરમાની પત્નીને તેના પતિના ગુન્હાની શિક્ષા માફ કરવામાં આવે છે તેની જાણ કરી. ત્યારે તે પોતાના પતિની

શોધમાં બહાર નીકળી પડી. રાત દિવસના ઉજાગરા તથા ટાંક તરફ વેગી-પોતાના પતિને શોધી કાઢી શહેરમાં પાછી ફરી. અંદરમાં પોતાની પત્નીને હજારો પયગમ્બર સાહેબની સેવામાં હાજર થવા દેવાની ભલામણ કરવા સાથે લાવ્યો. તે અણુજલનો દીકરો થતો હતો. અણુજલ પયગમ્બર સાહેબના કંઠર વૈરીમતિ એક હતો, અને પયગમ્બર સાહેબને નેસ્ત નાણુ કરવાના વિચારમાં જ પોતાનો પ્રાણ ખોઈ બેઠો હતો, એ આપણે આગળ વાંચી ગયા છીએ. તે જ ઝેરી લોહી અંદરમાંની નસોમાં ફરતું હતું. ત્યારે સધળા કુરેશીઓ હાથ હારી બેસી ગયા ત્યારે પણ તે મુસલમાનોને રંજાવવા અને તેમના પ્રાણ સેવા ચૂક્યો નહિ. આવા માણસનું સત્ય પથે વળતું એ કેટલા બધા આનંદની વાત! અંદરમાં પોતાની પત્ની સાથે આવ્યો ત્યારે પયગમ્બર સાહેબને મુકામ એક તંબુમાં હતો. તેણે અંદર દાખલ થવાની પરવાનગી માગી. તે સમયે પયગમ્બર સાહેબે શરીરે બરાબર છુગડાં પહેરેલાં ન હતાં. તેમણે શરીર ઉપર એકલી ચાદર ઝોઢી, જલદીથી આનંદમાં અંદર તેડી લાવ્યા. અંદરમાંની પત્ની મોઢા ઉપર નિકામ (ધુંધટ જેવું) નાખી સાથે આવી હતી, પછવાડે પછવાડે તે પોતે હતો. આનંદના માર્ગે પયગમ્બર સાહેબ પોતાના રથાનેથી હડી પડ્યા અને ખલા ઉપરની ચાદર ધીમેથી નીચે સરી પડી. પણ તેઓ તે તરફ જરાયે લક્ષ આપ્યા વિના જાણે અંદરમાં એ કેટલો દિવસ વિશેષ સરખાવે કર્યો ના હોય તેટલા બધા પ્રેમ અને આવેશથી તેની સાથે બેઠ્યા. તેણે અત્યંત નિખાલસ હૃદયે ધરલામનો સ્વીકાર કર્યો. અને ત્યારથી પયગમ્બર સાહેબનો જાન-નિસાર સેવક થઈ રહ્યો.

હજાર કરીને એક માણસને પયગમ્બર સાહેબની સેવામાં હાજર કરવામાં પયગમ્બર સાહેબના દીકરી જેનબ મકાયા ^{જેનબ તરફ વળ્યા} માણસે તેમને પથરોનેમાર માર્યો હતો.

તે વખતે તેઓ ગર્હવંતા હતા. એથી એમને એટલી બધી ઇચ્છા પહોંચી કે તેજ દુઃખમાં તેઓ મદીના આવ્યા પછી મરણ પામ્યા. જેનજ ઉપર ગુનરેલા સિતમના બદલામાં તેને દેહાંત શિક્ષા ભોગવવી પડશે એમ લોકોની ધારણા હતી. પણ જેનું હૃદય સાગરસમ વિશાળ છે તેવા પયગમ્બર સાહેબે પોતાની પ્રિય પુત્રીના ખૂનનો ગુન્હો પણ માફ કર્યો.

હજરત હમઝાનું ગળું કાપનાર વહેશીને પણ પયગમ્બર સાહેબની રૂબરૂમાં લાવવામાં આવ્યો. પોતાના બાઈ હમઝા કતલ થયાને લીધે પયગમ્બર સાહેબના ફર્ષ હજરત સદ્દિકાને ધણો જ ગમ હતો. તેમના સંધળા કબીલાવાળા હજરત હમઝાના મરણથી અતિશય દુઃખ પામ્યા હતા અને તેટલી તેમને અશાંતિ રહેતી. હમઝાના ખૂનના બદલે વહેશી કસાસને જરૂર કતલ કરવામાં આવશે તેની દરેક જાણને ખાત્રી હતી. પયગમ્બર સાહેબ પણ તેની ઉપર રાધે હતા. તેણે આવતાંની સાથે પોતે મુસલમાન થયાનું જણાવ્યું અને પયગમ્બર સાહેબે એટલું સાંભળતાં તેને મારી આપી.

હવે તેમની સેવામાં હિન્દાને હાજર કરવામાં આવી. તે અણુ-અણુની પાની થતી હતી. તેણે પોતાનો પતિ મુસલમાન થઈ જતાં તેની દાઢી પકડી તેને બોડાનો માર માર્યો હતો. વહેશી હમઝાનું ગળું કાપનાર હતો, પણ તેથી ઘોર અને હિંચકારું કૃત્ય કરનાર આ બાઈ હતી. તેણે હજરત હમઝાનું પેટ ચીરી તેમાંથી કાળજી કાઢી તેને પોતાના દાંતોથી ચાવ્યું હતું અને તે મુકદ્દમોના નાકકાન કાપી લીધા હતા, એ આપણે જાણીએ છીએ. દરેક મસ્જાવાસી તેને મોટે ભાવે શિક્ષા કબી રહ્યો હતો. તે પણ પોતાના અપકૃત્યોને લીધે ધણી યરમાતી હતી. અને વિવશ દેખાતી હતી. તેણે યરમના માર્યા પોતાનું મોઢું લુગડાના પાલ્લવથી ઢાંક્યું હતું અને ધણી સ્ત્રીઓની

સાથે છુપાતી લપાતી આવી હતી. તે સૌના પગપાળે બેઠી હતી. પણ પયગમ્બર સાહેબે તેને ઝાઝળી કાઢી, તેમણે કહ્યું કે દિલ તને માણી છે. તું મુસલમાન થઈ જો ઘણું સારું થશે. પછી તે બધાને ખ્રિસ્તી શિક્ષણ સંલગ્નતામાં આવ્યું કે એક જ ખુદની આરાધના કરો; તેની સાથે અન્ય કાંઈને તેનો ભાગીદાર ના બનાવો. કોઈ પણ કાળે અસત્ય વચન ઉચ્ચારશો નહિ. દરેક પ્રકારના અપકૃત્ય અને દુશ્ચાલનાથી વેગળા રહેજો.

આ દરમિયાન એક જોવા જેવું હતું. મુહમ્મદ સાહેબ મ. અ. કહે સફા ઉપર ગિરાજમાન હતા. મહાવાસીઓ ચારે દિશાએથી આવી, પોતાની બેવકુફીનો ઈકરાર કરી ખ્રિસ્તીઓ સ્વીકાર કરતા અને પોતાની નાલાયકી માટે માણી માગતા. દુકામાં જ્યાં પણ સખતી વાપર્યા વિના મંછાના દરેક કુરેશીઓ સ્વેચ્છાએ મૂર્તિપૂજનનો ત્યાગ કરી મુસલમાન બની ગયા. જે લોકો સદીઓથી તે મહાન પ્રભુની સામે બંધ ઉઠાવી રહ્યા હતા, તેઓ હાથ માત્રમાં તે દયાળુ પ્રભુની સેવામાં અનિ નમ્રતાથી મૂકી પડ્યા.

“કબી કે જો શીરતે થે માલિક સે ‘લાગે,’
દીએ સર મુકા ઉનકે માલિક કે આગે.”

મદીનાના મિત્રોએ પયગમ્બર, સાહેબ પાસેથી વચન લઈ રાખ્યું હતું કે જ્યારે ખુદ તમને પોતાના દુશ્મનો ઉપર વિજય આપે અને તમે મહા જવાને સક્તિમાન થાવ ત્યારે તમે મદીનાવાસીઓને વિસારે મૂકશો નહિ, પરંતુ હાલના તમારા દસ્તુર પ્રમાણે તમે અમ જેવા ગરીબોના શહેરમાં જ પોતાનો મુકામ સખરો. મજદૂર વચન પાળવા પયગમ્બર સાહેબ પોતાના વતન મક્કામાં યોગ દિવસ રહી તેની ગલી-શેરી જોઈ મનરંજન કરી મદીના તરફ પાછા ફર્યા.

આ અરસામાં બની હવાઝ અને બની શકીદના કબીલાના વિધ્વંસોત્પત્તિઓએ સારી સંખ્યામાં જોગા મળી મક્કા ઉપર આક્રમણ કરવાની તૈયારીઓ કરવા લાગ્યા. મુસલમાનો પણ નવા દુરમનનો ભેટો કરવા બહાર નીકળી પડ્યા. તેમાં સૌથી મોખરે આલનાર મક્કાના કુરેશીઓ હતા. સત્યનો તાપ જુવો. જે લોકો ગઈ કાલ સુધી પયગમ્બરના ખૂનના તરસ્યા હતા, તે જ આજે તેમના પ્રાણની આહુતિ ધરવા બહાર પડ્યા છે. મક્કાથી દસેક માઈલ છેટે યુદ્ધ જમ્યું અને દુરમનનો પરાજય થયો. બની શકીદ તે નાસીપાસ બની લાગલા જ પોતાના તાયફાના કિલામાં જઈ સુરક્ષિત થઈ બેઠા. પણ મુસલમાનોએ બની હવાઝની પૂંઠ મૂકી નહિ. અને તેમના કિલા ઉપર કબજો કરી લીધો. પરિણામે તેઓ સઘળા પોતાના બાલબચ્ચાં સાથે કેદ પકડાયા.

મુસલમાનો બની હવાઝથી નિર્ભય થઈ, બની શકીદનો હિસાબ લેવા, તાયફ તરફ ઉપડ્યા. આ શહેર એક સુંદર પહાડ ઉપર આવેલું છે. અને મક્કાથી ૩૦ માઈલ દૂર છે. નવ વર્ષ પહેલાં મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ. પોતાના બોધવચન સંભળાવવા ત્યાં ગયા હતા. અને લોકોએ તેમને પથ્થર-થોડા મારી ભગાડી મૂક્યા હતા. તેમની એટલી બધી દુર્ગત કરી હતી કે તેમની પીડણીઓ અને પગમાંથી લોહી નીકળવા માંડ્યું હતું, તે જ આ શહેર હતું. મુસલમાનોએ તેની ચારે તરફ ઘેરો ધાડ્યો. થોડાક દિવસ વિતતાં તાયફના લોકો ધાક્યા અને ધસલામતી આણુ સ્વીકારી. કિલ્લાની ચાવીઓ તેના નવા સ્વામીને સોંપી દેવામાં આવી. તે પછી તાયફવાસીઓએ પોતાના દેવાની મૂર્તિઓને જે વર્ષ માટે અખંડિત રાખવામાં આવે તેવી પયગમ્બર સાહેબ પાસે દરખાસ્ત મૂકી, પણ તેનો સ્વીકાર કરવા તેઓ અશક્ત હતા. એટલે તાયફવાસીઓ પ્રથમ વર્ષ અને પછી માસ એમ પોતાની માગણીમાં ઉત્તરેતર ઉતરતા જ ગયા; પણ તેનો બિલકુલ

સ્વીકાર થઈ શક્યો નહિ. એક ઈશ્વરના અત્યમાર્ગમાં કાણુ માટે પણ મૂર્તિપૂજને સ્થાન ન હોઈ શકે. છતાં તામકવાસીઓને ઈસ્લામના સ્વીકાર માટે સ્વેચ્છાએ વર્તવાનું અવસરન હતું ખરું. તે માટે કોઈ પણ શખસ ઉપર સખ્તી ગુજરવામાં આવી નથી. ફક્ત તેમને જણાવવામાં આવ્યું કે તમારી મૂર્તિઓ સુરક્ષિત રહી શકશે નહિ. એકેએક મૂર્તિને તોડી નાખવામાં આવી. ત્યાં સૌથી મોટી મૂર્તિ લાત કરીને હતી અને તેની પ્રતિષ્ઠા બહુ જારે હતી. ન્યારે મુસલમાનોને ફટકો તેના ઉપર પડ્યો ત્યારે આખા શહેરના સ્ત્રીપુરુષો રડવા અને કંઠજવા લાગી ગયા, પણ તે પ્રત્યે પયગમ્બર સાહેબ પોતાની સહાનુભૂતિ બતાવવા અશક્ત હતા.

તામકવાસીઓએ પોતાની મૂર્તિઓ જતી કરી, કિસ્સાઓ મુસલમાનોને સ્વાધિન કર્યા, અને સ્વયં તેમની વસ્તી બનીને રહ્યા, પણ પોતાના ધર્મથી લેશમાત્ર ચળ્યા નહિ. પયગમ્બર સાહેબે તામકથી પરવારી પોતાનું પ્રયાણ મદીના તરફ કર્યું.

બની હવાજન કબીલાના કેટલાક મોટેરાઓ પયગમ્બર સાહેબની સેવામાં હાજર થયા. તેમણે ઘણી આજીજ સાથે પયગમ્બર સાહેબને વિનંતિ કરી કે અમે અમારી શરત અને સરત્તેરીનું પરિણામ જોગવી લીધું; પરંતુ આપ તો દુનિયા માટે આશિર્વાદ રૂપ છો. કૃપા કરી અમારો ગુન્હો માફ કરો અને અમારા બાલબચ્ચા આપને ત્યાં કેદી અવસ્થામાં ઘસત્વ કરી રહ્યાં છે. તેમને મહેરબાની કરીને મુક્ત કરો.

અરબસ્તાનના તે વખતના લગભગના પ્રચલિત કાનુનોને અનુસરી તે કેદીઓને દેશનર્ગી રનેકાને વહેંચી દેવામાં આવ્યા હતા, અને તેમને પાછા પયગમ્બર એ એક વિસમ કાર્ય હતું. કાયદા પ્રમાણે તે ન્યાયથી શેરી નહોતો. ચાલ રાખતું લોકોએ કે આ બધા લોકો મૂર્તિપૂજક હતા છતાં પયગમ્બર સાહેબને તેમના ઉપર અત્યંત

દયા છૂટી. તેમણે તેમને કહ્યું કે અમે મસ્જિદમાં નમાજને માટે એકઠા થઈએ ત્યારે ત્યાં આવી તમે સૌની રજા એવી દરખાસ્ત કરજો અને મને કહેજો કે ‘આપ મુસલમાનોને અમારા માટે લલામણુ કરો.’ અને અન્ય મુસલમાનોને પણ કહેજો કે “તમે અમારી લલામણુ પયગમ્બર સાહેબને કરો,” કે તેઓ અમારા ઉપર દયા ખાય.

ખીજે દિવસે બપોરે જહોરની નમાજ થઈ ગઈ અને સઘળા મુસલમાનો મસ્જિદની બાજુમાં એકઠા મળેલા હતા, ત્યારે હવાજન કબીલાવાળાઓએ આવીને પયગમ્બર સાહેબની સૂચના અનુસાર મુસલમાનોને કહ્યું: “પયગમ્બર સાહેબે કહ્યું છે કે હું તો મારા અને મારા ખાનદાનના ભાગે આવેલ કેદીઓને મુક્ત કરી દઉં છું, તેનો કાંઈ બદલો મારે જોઈતો નથી. આજથી તેઓ આઝાદ છે.”

આ નેકી અને ઉદારતાની અસર બાગ્યે જ ખીજના ઉપર થયા વિના રહે. તેજ ઘડીએ સઘળા અનુયાયીઓએ પણ પયગમ્બર સાહેબની બલાઈ અને મોટા મનનું અનુકરણ કર્યું. થોડી જ વારમાં બિન મુસલમાન ૭ હજાર સુધીના ગુલામીના બંધનમાંથી છૂટ્યા. તેઓ મુસલમાન નથી.

આ ઉદારતા અને ઈશ્વરના હરે બની શકી અને બની હવાજનના કબીલા ઉપર એવી તો અસર કરી કે બન્ને કબીલાઓએ તરત જ મૂર્તિપૂજનો ત્યાગ કરી ઈશ્વરનો ધર્મ એકેશ્વરવાદનો સ્વીકાર કર્યો.

આ બનાવ પછી આપ મદીના પધાર્યા.

પ્રકરણ ૭ મું

મહા ઉપર મુસલમાનો વિજય પામતાં આખા અરબસ્તાનમાં તેમની ખ્યાતી પ્રસરી ગઈ. મૂર્તિપૂજા એવી વસ્તુ નથી કે જેની બૂરાઈઓ સમજવામાં કંઈ ઝાઝો કાળ વિતે અને તે પણ પયગમ્બર સાહેબની શુદ્ધ અને નિખાલસ કેળવણી પછી. પરંતુ લોકોને હક હતી અને સ્વાર્થ વળગેલા હતા. હવે આ બન્ને દોષોથી મહાવાસીઓએ મૂર્તિ મેળવી કે ચારે દિશામાંથી અરબવાસીઓના ટોળાના ટોળા રવેઝાએ ઈસ્લામનો સ્વીકાર કરવા પયગમ્બર સાહેબની સેવામાં હાજર થવા લાગ્યા. જે આરબ લોકો દુરદુર રહેતા હતા તેમણે પોતાના એલચીઓ મોકલ્યા. અને ખિલવાસ્તા ઈસ્લામને અંગિકાર કરવાની અભિલાષા પ્રગટ કરી. આ વર્ષે જુદા જુદા ઠેકાણેથી એટલા બધા એલચીઓ આવી પહોંચ્યા કે ઈસ્લામની તવારીખમાં આ વર્ષ સાલે વડુદ (પ્રતિનિધિઓનું વર્ષ) એ નામે પંકાયું.

દરેક કખીલાના પ્રતિનિધિઓનું પયગમ્બર સાહેબ સારું માન સાચવતા અને તેમના માનમોહાના પ્રમાણમાં તેમની સાથે વર્તણુક ચલાવતા. બ્યારે આ લોકો મુસલમાન બની સ્વદેશ પાછા ફરતા હોય તો તેમની સાથે એક (મિશનરી) મોકલવામાં આવતો કે તે તેમને એકેશ્વરવાદની પૂરતી કેળવણી આપે.

સૌથી છેલ્લું યુદ્ધ કે જેમાં પયગમ્બર સાહેબને સ્વયં ઉતરવું પડ્યું તે તાશુકનું યુદ્ધ હતું. અરબસ્તાનની સરહદ ઉપર સીરીઆમાં તાશુક એક શહેર હતું. તેના ઉપર ક્રો-સટેન્ટીનોપલની આણુ ચાલતી હતી. તે દિવસમાં અરબસ્તાનમાં સખત દુષ્કાળ પડ્યો. પરિણામે દેશભરમાં ખરબાદી અને અરાજકતાના ચિહ્ન દષ્ટિગોચર થવા લાગ્યા. આ સ્થિતિ જોઈ (ગ્રીકોએ) બાદશાહે અરબસ્તાન ઉપર હલ્લો કરવાનો વિચાર કર્યો. તેઓ ચઢાઈ કરવાની તૈયારીઓ કરવા લાગ્યા. પયગમ્બર સાહેબે જોયું કે આવા ભયંકર દુરમનનો અરબસ્તાનમાં પગપેસારો થવો એ ઈષ્ટ નથી અને તેને આવતા પહેલાં વેગળો રાખવો એ જ સલાહ ભરેલું છે. બિચારા આરબ લોકો દુષ્કાળથી પીડાઈ રહ્યા હતા, છતાંયે ૩૦ હજાર માણસો તેમના વાવટા તળે આવી ઉભા. અને ત્યાંથી આગળ વધી ઠેક તેઓ સરહદી શહેર તાશુક સુધી પહોંચી ગયા. ગ્રીક લોકોએ અરબસ્તાનની આવી જંગી તૈયારીઓ અને મુઘટન શક્તિ જોઈને હુમલો કરવાનું માંડી વાળ્યું. ઈસ્લામી સૈન્ય ત્યાં ૨૦ દિવસ સુધી રોકાયું. પછી સહીસલામતીથી પાછું ફર્યું.

તે નામના કખીલાના લોકો હજી સુધી ઈસ્લામથી દૂર હતા, તેમાં કેટલાક જગડાણુઓએ છેડછાડ કરી, દેશમાં કલેરા અને કુરૂપ વધારવાનો પ્રયત્ન કરવા લાગ્યા. મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ. આ લોકોને તાબે કરી યોગ્ય શિક્ષા કરવા હજરત અલીને લશ્કર આપીને મોકલ્યા. તે વખતે તૈ કખીલાનો સરદાર અલી ખિન હાતીમતાર્દ ધર્મે ખિસ્તી હતો. તે હિમ્મત હારી સિરીઆ તરફ નાસી

ગયો. હજરત અલીએ તેના રથજો ઉપર કબજો કરી લીધો અને
ત્યાંના વતનીઓને “ પાળનેલાન ” મદીનામાં લઈ આવ્યા.

આ કેદીઓમાં એક હાતીમતાઈની દીકરી હતી. જ્યારે પયગમ્બર
સાહેબને આ બાબતની ખબર પડી કે તરત તેને મુક્ત કરી દેવામાં
આવી. અને બાકીનાઓને તેમને ફરેલા ગુન્હાના પ્રમાણમાં શિક્ષા
કરાવવામાં આવી.

તે બહી કન્યાએ પયગમ્બર સાહેબ આગળ હાથ નેડીને
કહ્યું કે જો મારા કબીલાના બીજા લોકોને સુલ્લામ તરીકે રાખવામાં
આવે તો પછી મારા માટે પણ તે જ સ્થિતિ હજાર થીતે આવકાર-
દાયક છે. કારણ કે મારા સગાસનેહીઓને ગુલામીમાં મૂકી હું સ્વતંત્ર
રહેવા ઇચ્છતી નથી. અને જો મારા સગાસનેહીઓને કતલ કરવામાં
આવનાર હોય, તો સૌથી પહેલાં મારું ગળું કપાવું નેધએ. એ બધાની
કતલ બાદ હું જીવતી રહું એવી મારી ઇચ્છા નથી.

તે કન્યાના આવા ઉદગારો સાંભળી પયગમ્બર સાહેબે સર્વેને
જીવતંદાન આપ્યું. ઉપકાર તો દુન્યાયેલા ગુન્હેગારોની ઉપર આ
બધા કૃત્યની ભારે અસર થઈ અને તેઓ સંધ્યાએ ઇસ્લામનો
સ્વીકાર કર્યો.

હવે હજના દિવસો આવી લાગ્યા હતા. મુહમ્મદ સાહેબે સ. અ.
પોતાના મિત્ર હજરત અબુબકર ર. સિદીકને હાજીઓના કોશલા સાથે
હજની ઉત્તરક્રિયા કરવા મોકલ્યા. અને કેટલાક ખાસ કામોને અંગે
પયગમ્બર સાહેબ મદીનામાં રોકાઈ રહ્યા. હ. અબુબકર ર. સાથે હ.
અલી ર. ને પણ મોકલવામાં આવ્યા હતા. અને હજની ઉત્તરક્રિયા થઈ
રહો બીજો વર્ષથી મક્કા કેવળ એક ખુદને માનનારાઓ માટે જ તિર્થ-
સ્થળ રહેશે, અને કોઈ પણ મુતિપૂજકને ત્યાં પ્રવેશ કરવાનો અધિકાર
નહિ હોય. એ વિષેનો હુકમ પીઠાવી, દેવાનું ફરમાવવામાં આવ્યું.
એ પ્રમાણે હજની સમાપ્તિ થતાં તો હજરત અલી ર. એ કુરબાનીના

દિવસે ઉભા થઈ મોટા અવાજે આ ઢંઢેરા સંલગ્નાવી દીધો કે આવતા વર્ષથી કોઈ મૂર્તિપૂજકને અહીં દાખલ કરવામાં આવશે નહિ. અને અત્યાર સુધી જેમ કેટલાક માણસો જંગલી અવસ્થામાં નમ્ર થઈ ખેતુલહરામ કાખા શરીફની પ્રદક્ષિણા કરતા હતા, તેમ કરવા દેવામાં આવશે નહિ. જે લોકોએ કોઈ ખાસ કોલકરાર કરી લીધો હશે તે એક નહીં કરેલા સમય સુધી તે પ્રમાણે રહી શકશે. બાકીના લોકોને ચાર માસની મુદત આપવામાં આવે છે, તેઓ પોતપોતાના દેશમાં પાછા ચાલ્યા જાય. આ સમયની મુદત ખતમ થતાં કોઈના કાંઈ પણ બહાના ચાલી શકશે નહિ.

આ ઢંઢેરાં પછી હજરત અશુબહર ૨. અને હ. અલી ૨. ખીજા મુસલમાનોની સાથે મદીના પાછા આવતા રહ્યા. અને આ ઢંઢેરાની એ અસર થઈ કે ખીજું વર્ષ પૂરું ચાલે તે પહેલાં લગભગ આખો અરબસ્તાન મુસલમાન બની ગયો.

હવે હિજરી વર્ષ ૧૦મું બેહું. આ વર્ષના મોટા ભાગમાં પયગમ્બર સાહેબે મુખ્ય કામ એ કર્યું કે અરબસ્તાનના દરેક કબીલામાં પોતાનો એક એક પુરોહિતને કેળવણી આપવા નહીં કરી મોકલી આપ્યા. અને આડોશપાડોશના જે બાદશાહો હજી સુધી ઈસ્લામમાં આવ્યા ન હતા, તેમની પાસે પોતાના એલચીઓ મોકલ્યા. તેમનાં કેટલાક તરફથી પયગમ્બર સાહેબની સેવામાં ઇસ્લામનો સ્વીકાર કર્યાના ખુશખબર લઈ એલચીઓ પાછા આવ્યા. આ તનતોડ મહેનતનું એ પરિણામ આવ્યું કે જે પ્રદેશ સદીઓથી અંધકારના દૂપમાં ડૂબેલ હતા, જ્યાં દરેક પ્રકારની બદી અને મૂર્તિપૂજા (સ્થાપિત) બિતગતી હતી, જ્યાં વહેમનું સામ્રાજ્ય પ્રવર્તતું હતું, ટૂંકમાં ત્યાંના રહેવાસીઓ એવા કુદૃષ્ટ દૃત્યોથી ટેવાયલા હતા, કે જેનું વર્ણન વાંચનાં શરીર ઉપરનાં રૂબરૂ ઉભા થઈ જાય છે. એક જ ઘડીમાં આ બધું સ્વર્ગભૂમિ બની ગયું અને આ સઘળા પાપાચરણ કરનારા આ પ્રદેશથી દૂર થઈ ગયા.

કરણીનો હિસાબ લેશે. જુઓ, સ્ત્રીઓની સાથે કદી પણ બદસલુકી અવ્યવહાર ચલાવશે નહિ. તેમની તરફ હંમેશ તમારી મહેરબાની બતાવજો. તમારા શુભાભેને તમે જે આરામ-વિશ્રામ ભોગવતા હોય તે આપજો. જે તેમનાથી કાંઈ જૂલ થઈ જાય તો તમે સઘળા તે દરશુજર કરજો. યાદ રાખજો કે સઘળા મુસલમાનો આપસ આપસમાં બાઈ છે. જો જો કાંઈ એકબીજાના હક્ક ઉપર ત્રાપ ન મારતા. તે પછી હજારો નમાઝ પઢવામાં આવી. અને મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ. મદીના પાછા ગયા.

હવે અગીઆરમું હિજરી વર્ષ બેહુ. તે વર્ષ પયગમ્બર સાહેબના (વિયોગ) મરણતિથિનું વર્ષ છે. આ વર્ષમાં જ્યાં સુધી તેઓ જીવતા હતા ત્યાં સુધી તેઓ મદીનાની બહાર નીકળ્યા નહિ. તાલુકના મુદ્દમાથી પાછા ફરતાં ત્રીક લોકોએ એક મુસલમાનને કતલ કર્યો હતો, તેનો બદલો લેવા તેમણે એક સૈન્ય રવાના કર્યું. પરંતુ મુહમ્મદ સાહેબ સ. અ. સખત બીમાર થઈ જવાથી તે સૈન્ય રસ્તામાંથી પાછું ફર્યું.

તેજ દિવસોમાં જે માણસો મુસેવાલમા અને ચીસવહે પયગમ્બર હોવાનું જાહેર કર્યું. અને પોતાના કબીલાઓમાં લાગવગ ચલાવી ક્યામતના પાટનગર સના ઉપર કબજો કરી લીધો. આ પેકીના અસવહેને તો તરતમાં સ્વધામ પહોંચાડી દેવામાં આવ્યો. અને મુસેવાલમા પયગમ્બર સાહેબી બીમારીને લીધે થોડા દિવસ માટે સજા ભોગવતા બની ગયો, પણ અંતે તેના સાથીના જોતું નસીબ તેને પણ સાંપડ્યું.

હવે પયગમ્બર સાહેબનું વય લગભગ ૬૩ વર્ષ નોટલે પહોંચી ગયું હતું. જુદાવસ્થા, કમજોરી, અને અથાગ થમને લીધે તેમના સ્વાસ્થ્યને ધક્કો પહોંચ્યો. છેવટે તેમને તાવ લાગુ પડ્યો, પણ તેઓ એટલા દૃઢ સ્વભાવના હતા કે એવી ભયંકર બીમારીમાં પાંચે વખત મસ્જિદમાં જતા અને પોતે ઉપાસના કરાવતા. દરરોજ આઈથાનું મદાન મસ્જિદથી ધણું પાસે હતું. બીમારીના દિવસોમાં પયગમ્બર સાહેબનો

વાસો ત્યાં જ રહ્યો. અને તે પણ અત્યંત વડાલ અને પ્રેમથી તેમની ખાતર-ખરદાસ્ત ચાકરી કરતાં. મરણ કાળના ત્રણ દિવસ અગાઉ બ્યારે તેઓ ધણી અશક્ત થઈ ગયા ત્યારે તેમણે પોતાના પિતરાઈ હજરત અલી ર. તથા ફજલ પાસે એવી દરખાસ્ત કરી કે તેઓ તેમને ટેકા વડે મસ્જિદમાં લઈ આવે. તે લોકો માટે આ આજી શિરેવંદનીય હતી. મસ્જિદમાં ગયા ત્યારે તેઓ ધણી જ અશક્ત હોવાથી તેમણે ઉપાસનાના નાયક તરીકે પોતાના સ્થાને હજરત અબુઅક્રર ર. ને બિલા કર્યો. અને તેમણે તેમના પછવાડે પોતાની નમાજ અદા કરી. નમાજમાંથી મુક્ત થતાં તેઓ બેસી ગયા, અને લોકોને સંજોધીને કહેવા લાગ્યા: બે મારાથી ડાકીને પણ કંઈ ઈન્ન પહોંચી હોય તો હું અત્યારે તેની ક્ષમા માગવા હજર છું. બે તમારામાંથી ડાકીનું મારી પાસે કંઈ લહેણું હોય તો તે અત્યારે મારી પાસેથી માગી લેવું.

આ વખતે એક જણે બિલા થઈ વિનંતિ કરી કે મારા ત્રણ દીરમ લહેણા રહે છે. તે ત્રણ તરત અદા કરવામાં આવ્યું.

તે પછી પયગમ્બર સાહેબે ત્યાં હજર હતા તેમને ધણી શિખામણના વચન કહ્યા. ત્યાર પછી તેઓ પોતાના મકાને પાછા આવ્યા. અને ત્યાંથી પછી બહાર નીકળી શક્યા નહિ. હવે દિનપ્રતિદિન તેમનો વ્યાધિ વધતો ગયો. પોતે પાણીનું બરેલું એક પવાલું પાસે મૂકાવ્યું હતું, તેમાં હાથ બોળી વારંવાર પોતાના ચહેરા ઉપર તે હાથ ફેરવતા. અંતે રબીઉલ અવ્વલની બારમી તારીખે એટલે ઈ. સ. ૬૩૨ના જુનની ૮મી તારીખે સોમવારના દિવસે બપોરના સમયે, ધીમે ધીમે અદાહતું રમરણ કરતાં આ ક્ષણભંગુર સંસારનો ત્યાગ કરી, તે અમર સંસારમાં સીધાવ્યા. દુકંમાં જે દિવસ અને જે તારીખે જન્મ લીધો હતો તે જ દિવસ અને તે જ તારીખે આ સંસારનો ત્યાગ કર્યો.

આટલું તો જરૂર યાદ રાખજો કે
 ગૂજરાતની સ્ત્રી શક્તિ જાગી છે
 નવયુગના આંદલનોથી તે વેગવતી બની છે
 —ગૂજરાતની લોકપ્રિય—

લીલાવતી ગ્રંથમાળા

એ જાગૃતિમાં અપૂર્વ ફાળો પૂરાવી રહી છે.
 , આંધ્ર તે ગ્રંથમાળાના આદક થયા છો?
 ન થયા હો તો આજે જ આદક થઈ તમે—તમારા બાળકો અને સ્ત્રીઓને
 સસ્તામાં સરવું

લીલાવતી ગ્રંથમાળાનું

હજારું સાહિત્ય જરૂર પડ્યાવે,

એ ગ્રંથમાળાનું વાંચન તમને નવયુગની નવીન દિશા સૂચવશે
 1. શિક્ષક : પૃષ્ઠ ૧૦૦૦ : સુંઘેર ભેઠા સ્ત્રીઓ-કન્યાઓ બાળોપયોગી સાહિત્ય
 લવાજમ : સ્વદેશમાં રૂ. ૩ : : વિદેશમાં રૂ. ૪ : પોસ્ટેજ સાથે
 : તૈયાર પુસ્તકો :

વીરગતિઓની વીરહાક ૦-૨-૬ રાસરમણા ૦-૧૧-૦
 અરસાણીયા ૦-૭-૦

: છપાય છે :

સમયના વહેણ કલ્પનાનાં પ્રતિબિંબ
 રણચંડીઓ ભા. ૧-૨ ખાડી-ખીડી વાતો
 માતૃત્વ બાળવિહાર

નવયુગ પુસ્તક ભંડાર :: ઝવેરીવાડ :: અમદાવાદ

:જે માલા પોતાના પહેલા વર્ષના દસ પુસ્તકોમાં અજળ ખ્યાતિ પામેલી છે :

એવી ખેડુતો, મજૂરો, ધારીગરો, સ્ત્રીઓ અને યુવાનોના

જીવનમાં અનેકું ચેતન પ્રગટાવનાર

સસ્તામાં સસ્તી

ન વ યુ ગ ગ્રં થ મા ला

[વાર્ષિક પૃષ્ઠ ૧૦૦૦નું અવનવું સાહિત્ય]

:લવાજમ:દેશમાં:રૂ. ૩ .: પરદેશમાં:રૂ. ૪:(પોસ્ટેજસાથે)

પહેલા વર્ષનાં પુસ્તકો:

કિંમત પોસ્ટેજ

૧ સખરસ (ઇતિહાસ-મીઠાનો)	૦-૬-૦	૦-૧-૬
૨ જવાહર નેહરુ (જીવન-ચરિત્ર)	૦-૮-૦	૦-૧-૦
૩ ફાંસી (લેખક: વીક્ટર હ્યુગો)	૦-૫-૦	૦-૧-૦
૪ રાજ્ય આવક વરો અને આપણી દરિદ્રતા	૦-૫-૦	૦-૧-૦
૫ સ્વરાજ સેવકો (ડુંકા પાંચ જીવન-ચરિત્ર)	૦-૪-૦	૦-૦-૬
૬ અરવિંદ ધોળના પત્રો (લે: કિસનસિંહ આવડા)	૦-૨-૦	૦-૦-૬
૭ પુરસ્કાર અને બીજી વાતો (ડુંકી વાતો)	૦-૬-૦	૦-૧-૦
૮ કાયદાની આંધી (લેખક: પીટર ક્રોપોટકીન)	૦-૪-૬	૦-૧-૦
૯ નવવિધાન (લેખક: કિસનસિંહ આવડા)	૦-૬-૦	૦-૧-૦
૧૦ હજરત મુહમ્મદ પયગમ્બર	૦-૬-૦	૦-૧-૦

બીજા વર્ષના પુસ્તકો છપાય છે:-

રશીયન વાતો—
સ્ટેટમેન્ટ અને સંદેશા
સ્વરાજની નીસરણી
સિતમની ચણીમાં

ઉપરના અને બીજા પુસ્તકો તૈયાર થાય છે. તરતમાં માહોને મોકલવામાં આવશે.

નવયુગ પુસ્તક ભંડાર-ઝવેરીવાડ-ગમદાવાદ